

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Rechtsgeleerdheid
Master Nederlands Recht – specialisatie Privaatrecht

‘Hippische’ aansprakelijkheid op het verkeerde been?

*Een verkenning van het
aansprakelijkheidsparcours bij door paarden
toegebrachte schade*

Auteur: Beau Barvelink
Postcode: 7451 PH
Woonplaats: Holten
Studentnummer: 1764047
Begeleidende docent: Prof. mr. F.T. Oldenhuis
Datum: 17 juni 2014

Voorwoord

Tijdens mijn studentstage bij Damsté Advocaten – Notarissen te Enschede heb ik voor het eerst een kijkje kunnen nemen in de keuken van de letselschadepraktijk. Met mr. I.I. Assink, die als advocate werkzaam is bij de sectie Letselschade, mocht ik mee naar een huisbezoek bij haar cliënt voor een gesprek ter begroting van de omvang van de door hem geleden en nog te lijden schade. Of het nu kwam door haar enthousiasme en passie voor het vak of de door prof. mr. F.T. Oldenhuis gegeven hoorcolleges Burgerlijk Recht 3 die ik altijd met veel plezier heb gevolgd weet ik niet, maar sindsdien ben ik gegrepen door het aansprakelijkheidsrecht.

Ondanks dat mijn enthousiasme en interesse voor dit rechtsgebied alleen nog maar gegroeid is, is er ook een ander rechtsgebied welke altijd mijn aandacht heeft. Ik heb namelijk één grote passie en dat zijn paarden. Al op jonge leeftijd ben ik besmet geraakt met dit virus en tot op de dag van vandaag ben ik actief in verschillende disciplines binnen de sport. Met grote belangstelling volg ik dan ook de ontwikkelingen binnen het hippische recht.

Gelet op mijn affiniteit met de hippische wereld, mijn groeiende interesse voor het aansprakelijkheidsrecht en signalen uit de (rechts)praktijk was een onderwerp voor mijn scriptie ter afsluiting van mijn Master Nederlands recht snel gevonden. Zo snel als het vinden van een onderwerp ging zo veel tijd kostte het mij om het hippische aansprakelijkheidsparcours in al zijn facetten te verkennen. Desondanks heeft u nu het resultaat hiervan voor u en ik hoop dan ook dat u wilt plaatsnemen in het zadel en gaat genieten van een rit door dit uitdagende parcours.

Tot slot wil ik graag mr. I.I. Assink bedanken voor het delen van haar kennis, praktijkervaring en de tips die zij mij heeft gegeven. Tevens wil ik mijn begeleider, prof. mr. F.T. Oldenhuis, bedanken voor zijn begeleiding bij het schrijven van deze scriptie. Daarnaast ben ik mr. A. Kolder dank verschuldigd voor zijn inspirerende blik op het onderwerp. Ook een woord van dank voor J. ter Harmsel, eigenaar van JTH Verzekeringen en Administraties, voor het mij in vogelvlucht kennis laten maken met de wereld van verzekeringen. En last but not least, lieve mama, papa, Myrthe, Britt, Lennart en Hannie bedankt voor jullie steun en support! Want ik weet dat ik niet alleen tijdens het schrijven van mijn scriptie maar ook zeker op naderende tentamenmomenten gedurende mijn studie de afgelopen jaren soms niet te genieten was.

Beau Barvelink
Holten, juni 2014

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Lijst met afkortingen.....	6
Hippische begrippenlijst	8
Inleiding	9
Hoofdstuk 1 Het BW (oud) en de parlementaire geschiedenis	12
1.1 Inleiding	12
1.2 Aansprakelijkheid voor dieren in het BW (oud)	12
1.3 De werking van artikel 1404 BW (oud)	13
1.3.1 Aansprakelijke persoon	13
1.3.2 Aard van de aansprakelijkheid	14
1.3.3 Werkingssfeer van het artikel	14
1.3.4 Tenzij-formule	15
1.4 De parlementaire geschiedenis	15
1.4.1 Het Ontwerp-Meijers	15
1.4.2 De Toelichting-Meijers	16
1.4.3 Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer	17
Hoofdstuk 2 De aard en grondslag van de aansprakelijkheid.....	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Historische wortels	19
2.2.1 Romeinse recht	19
2.2.2 Oud-Franse recht.....	20
2.2.3 Wetsgeschiedenis van de Code Civil.....	21
2.2.4 Tekst en systeem van de wet	21
2.2.5 Commentatoren	22
2.2.6 Rechtspraak.....	22
2.3 De eerste stap van de Hoge Raad	23
2.3.1 Op hol geslagen paarden in Winschoten	23
2.3.2 Reacties in de literatuur	24
2.3.3 Reacties in de lagere rechtspraak	25
2.4 Twee minieme verschuivingen	25
2.5 Stierkalf-arrest	26
2.6 De grondslag van de aansprakelijkheid nader uitgewerkt	27
Hoofdstuk 3 De aansprakelijkheid van de bezitter.....	30
3.1 Inleiding	30
3.2 Bijzondere regeling.....	30
3.3 Aansprakelijkheid voor dieren	31
3.3.1 Dieren.....	31
3.3.2 Wilde dieren.....	31
3.3.3 Verwilderde dieren	32

3.4 De aansprakelijke persoon	33
3.4.1 De bezitter	33
3.4.2 De aansprakelijke persoon nader uitgewerkt	34
3.4.3 Bijzondere regels	35
3.4.4 Het Hangmat-arrest	36
3.4.5 Een rechtsverhouding tussen de bezitter en de benadeelde..	38
3.5 Door het dier aangerichte schade	39
3.5.1 Gedraging van het dier	39
3.5.2 Eigen energie speelt geen rol	40
3.5.3 Het dier als instrument	40
3.5.4 Alleen rechtstreekse schade?.....	42
3.5.5 Stelplicht en bewijslast.....	42
3.6 De tenzij-formule	43
Hoofdstuk 4 De aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker	45
4.1 Inleiding	45
4.2 Verlegging van de aansprakelijkheid	45
4.3 Criteria uit artikel 6:181 BW	46
4.3.1 Gebruiken.....	46
4.3.2 In de uitoefening van.....	48
4.3.3 Bedrijf.....	48
4.4 Loretta-arrest.....	49
4.4.1 Loretta in de hoofdrol.....	49
4.4.2 De behandeling in feitelijke instanties	50
4.4.3 De Hoge Raad	52
4.5 Geen cumulatie van artikel 6:179 en 6:181 BW.....	53
4.6 Door paarden toegebrachte schade in de lagere rechtspraak	54
4.7 Artikel 6:181 BW vanuit verschillende invalshoeken bekeken....	57
4.7.1 Hoofdregel en uitzondering.....	57
4.7.2 Verhouding met artikel 6:170 en 6:171 BW	59
4.7.3 Definitie van gebruik.....	62
4.8 Het bewaren van paarden	64
4.9 Het vervoeren van paarden.....	68
Hoofdstuk 5 Wat is de rol van eigen schuld?	69
5.1 Inleiding	69
5.2 Risicoaanvaarding.....	69
5.3 Het leerstuk van de eigen schuld.....	71
5.3.1 Een eerste indruk	71
5.3.2 Het toepassingsbereik	72
5.3.3 De wederzijdse causaliteit	73
5.3.4 De billijkheidscorrectie.....	73
5.4 Eigen schuld bij schade veroorzaakt door paarden	74
5.4.1 Een vaak gehoord verweer.....	74
5.4.2 Eigen schuld in geval van een rechtsverhouding tussen benadeelde en aangesprokene	75
5.4.3 Eigen schuld van een ervaren ruiter of amazone.....	77

5.4.4 Eigen schuld van kinderen onder de veertien jaar.....	78
5.4.5 Reflexwerking van artikel 6:179 BW	79
5.4.6 Eigen schuld bij menongevallen	81
Hoofdstuk 6 Exoneraties en verzekeringen	83
6.1 Inleiding	83
6.2 Exoneratieclausules.....	83
6.2.1 ‘Wij zijn niet aansprakelijk voor enige schade’	83
6.2.2 De werking van exoneratieclausules in de hippische praktijk.....	84
6.2.3 Tips voor de praktijk	87
6.3 Verzekeringen	88
6.3.1 Een must voor iedereen die paarden heeft	88
6.3.2 Aansprakelijkheid van particulieren	88
6.3.3 Aansprakelijkheid van een bedrijfsmatige gebruiker	89
6.3.4 Verzekeraarbaarheid in het kader van alternatieve aansprakelijkheid	89
Hoofdstuk 7 Hoe verder in de toekomst?	91
7.1 Inleiding	91
7.2 Is cumulatieve aansprakelijkheid een alternatief?	91
7.3 Optimalisatie van het huidige stelsel	94
7.4 Toepassing van het geoptimaliseerde stelsel	95
7.5 Tot die tijd	97
Conclusie	99
Literatuurlijst	103
Jurisprudentielijst	108
Andere bronnen.....	112
Parlementaire stukken.....	112

Lijst met afkortingen

aant.	aantekening(en)
A-G	Advocaat-Generaal
art.	artikel
AVB	Aansprakelijkheidsverzekering voor Bedrijven
AVP	Aansprakelijkheidsverzekering voor Particulieren
AV&S	Aansprakelijkheid, Verzekering en Schade
bijv.	bijvoorbeeld
BW	Burgerlijk Wetboek
BW (oud)	Burgerlijk Wetboek van 1838
CC	Code Civil
concl.	conclusie
diss.	dissertatie
GS	Groene Serie
HR	Hoge Raad
JA	Jurisprudentie Aansprakelijkheid
jo.	juncto
LJN	Landelijk Jurisprudentie Nummer
MvA II	Memorie van antwoord (Tweede Kamer)
MvT	Memorie van toelichting
m.nt.	met noot
mr.	meester
MvV	Maandblad voor Vermogensrecht
NBW	Nieuw Burgerlijk Wetboek
NEV II	Nota naar aanleiding van het eindverslag (Tweede Kamer)
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJF	Nederlandse Jurisprudentie Feitenrechtspraak
NJK	NJ Kort
nl.	namelijk
NTBR	Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht
O.M.	Ontwerp-Meijers
p.	pagina('s)
par.	paragraaf
Parl. Gesch.	Parlementaire Geschiedenis
Parl. Gesch. Inv.	Parlementaire Geschiedenis Invoering
PETL	Principles of European Tort Law
Prg.	De Praktijkgids
red.	redactie
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
RvdW	Rechtspraak van de Week
Sr	Wetboek van Strafrecht
T.M.	Toelichting-Meijers
TVP	Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade
vgl.	vergelijk

VR	Verkeersrecht
VU	Vrije Universiteit
W.	Weekblad van het regt
WPNR	Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie
WWV 1994	Wegenverkeerswet 1994

Hippische begrippenlijst

Afzadelen	Het paard na het rijden ontdoen van zijn tuig
Bak	De afgesloten ruimte in een manege waar wordt paardgereden
Beleren	Een paard gewoon maken met het zadel, hoofdstel en een ruiter op zijn rug
Bijrijder	Iemand die naast of in plaats van de eigenaar op het paard rijdt bijvoorbeeld in verband met tijdgebrek van de eigenaar
Dressuurwedstrijd	Bij deze wedstrijd toont het paard enkele verplichte figuren welke door de jury beoordeelt worden op de mate van gymnastisering en beheersing van het paard
Dubbelsprong	Een hindernis bestaande uit een combinatie van twee sprongen
Haflinger	Een paardenras
Jaarling	Een paard in de leeftijd van één tot twee jaar
Longeren	Een paard onbelast trainen door het aan een lange lijn cirkels te laten lopen
Mennen	Het rijden met paard en wagen
Neuspraam	Een hulpmiddel, bestaande uit een stuk hout met een lus van touw, om een paard rustig te houden
Opzadelen	Het paard voorzien van zijn tuig voordat men gaat rijden
Pony	Paarden met een schofthoogte van onder de 1,57 meter
Renpaard	Een paard welke specifiek is gefokt om deel te nemen aan het paardenrennen
Singel	Riem die onder de buik van het paard doorloopt en er zo voor zorgt dat het zadel op zijn plaats blijft
Tuigpaard	Een paard welke specifiek is gefokt voor de mensport
Uitstappen	Het paard na het intensieve rijden laten ontspannen en op adem laten komen
Zadelmak maken	Een paard gewoon maken met het zadel, hoofdstel en een ruiter op zijn rug

Inleiding

Een in Engeland werkzame vrouw is daar begonnen met het fokken van paarden. In de herfst van 2011 laat zij negen paarden overplaatsen naar Nederland en stalt zij deze bij een manege. Aan de stalling ligt een stallingsovereenkomst ten grondslag. Het is de bedoeling dat twee jonge paarden worden afgericht en worden getraind. Omdat de dame in kwestie zelf echter, zowel met de africhting als met de training van jonge paarden, geen ervaring heeft neemt zij samen met deze paarden les bij één van de manegehouders. Na afloop van één van de lessen loopt de manegehoudster even met de amazone mee naar de poetsplaats om haar te laten zien hoe je met een enkele lijn moet longeren. De amazone longeerde het paard namelijk altijd met dubbele lijnen, maar de manegehoudster adviseerde haar om dit in het vervolg met een enkele lijn te doen. Als de manegehoudster vervolgens een touwtje wil bevestigen aan de singel trapt het paard met het voorbeen en raakt haar daarbij net boven de knie. De manegehoudster loopt blijvend knieletsel op. Wie is nu aansprakelijk voor deze schade? Is dit de amazone, als bezitter van het paard, of wordt het paard op het moment van het ongeval bedrijfsmatig gebruikt door de manege en is derhalve de manegehoudster in die hoedanigheid kwalitatief aansprakelijk voor de schade?¹

Het is inmiddels drie jaar geleden dat de Hoge Raad zich heeft gebogen over de gevolgen van de trap van het beroemde en beruchte paard Loretta.² Dit arrest bracht een ommekeer teweeg in de jurisprudentie over het bedrijfsmatig gebruik van paarden en is dan ook van groot belang voor hippisch Nederland. Daarnaast heeft het arrest ook aanzienlijke waarde voor de algehele rechtspraktijk nu de Hoge Raad hierin heeft benadrukt dat ten aanzien van de artikelen 6:179 en 6:181 Burgerlijk Wetboek (BW) een stelsel van alternatieve aansprakelijkheid geldt. Dit brengt mee dat de verhouding tussen deze artikelen van groot belang is voor alle betrokkenen. Naar mijn mening redenen genoeg om de kwalitatieve aansprakelijkheid van de bezitter van een paard en de bedrijfsmatige gebruiker van dit edele dier eens goed onder de loep te nemen.

Het belang van dit onderzoek wordt vergroot nu uit de praktijk blijkt dat de belangrijkste rechtvaardiging voor dit stelsel zijn waarde lijkt te hebben verloren. Één van de argumenten voor alternatieve aansprakelijkheid is namelijk slachtofferbescherming. In de praktijk is echter gebleken dat slachtoffers van een ongeval waarbij een paard is betrokken vaak alsnog tussen wal en schip vallen. De bezitter van het

---

¹ Zie voor een uitgebreide behandeling van de zaak waaraan deze feiten ten grondslag lagen hoofdstuk 7.4

² HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405 (*Loretta*).

dier verwijst de benadeelde naar de bedrijfsmatige gebruiker en andersom. Ook in de zeer recente zaak waaraan bovenstaande feiten ten grondslag lagen, weigerden beide verzekeraars aansprakelijkheid te erkennen.³ Gelet op deze informatie uit de praktijk vraag ik mij dan ook af of, en zo ja in hoeverre, ons wettelijk systeem tekortschiet ten aanzien van de kwalitatieve aansprakelijkheid voor ongevallen in de hippische sector? Of, met andere woorden, zit het aansprakelijkheidsstelsel op het verkeerde been? Op het verkeerde been rijden is een uitdrukking binnen de paardensport waarmee wordt bedoeld dat de ruiter op het verkeerde moment uit het zadel komt en ook op het verkeerde moment weer in het zadel terugveert.

Om antwoord te kunnen geven op deze vraag zullen de artikelen inzake de risicoaansprakelijkheid van de bezitter en de bedrijfsmatige gebruiker grondig worden onderzocht. Maar alvorens daartoe wordt overgegaan acht ik het noodzakelijk om eerst de historie van ons Burgerlijk Wetboek in te duiken en daarnaast te bekijken wat de aard en grondslag van deze buitencontractuele aansprakelijkheden is. Als vervolgens na het behandelen van deze artikelen meer inzicht is verkregen over de vraag wie wanneer voor door een paard toegebrachte schade aansprakelijk is zal worden bekeken wat de rol is van eigen schuld in 'hippische' procedures. Vervolgens zal in het voorlaatste hoofdstuk nog een ander veelgehoord verweer aan de orde komen en wordt tevens aandacht geschonken aan het verzekeringsaspect. In het laatste hoofdstuk wordt het vizier op te toekomst gericht en wordt getracht antwoord te geven op de vraag in hoeverre we kunnen volstaan met ons huidige stelsel van alternatieve aansprakelijkheid of dat we, gelet op alle betrokken belangen, wellicht moeten overstappen op een stelsel van cumulatieve aansprakelijkheid.

Tot slot van deze inleiding nog een toelichting over de keuze om mij specifiek te richten op de hippische wereld. Deze keuze heeft te maken met het feit dat dit toch wel een unieke wereld op zich is. Uniek enerzijds gelet op het feit dat het paard de hoofdrol speelt waardoor passie, emoties en geld een grote rol spelen. Anderzijds uniek gelet op het feit dat in een van oudsher met name agrarische bedrijfstak nu ook sportieve, recreatieve- en handelselementen een invloedrijke rol spelen. Deze elementen zijn allemaal met elkaar verweven en leveren samen een niet geringe bijdrage aan de Nederlandse economie. Daarnaast is het bij uitstek een wereld die zich kenmerkt door eigen regels, eigen vaktaal en ingewikkelde verhoudingen. Steeds meer advocatenkantoren erkennen bovenstaande en hebben dan ook gespecialiseerde advocaten in dienst die op dit terrein hun diensten verlenen. Ik ben mij er echter terdege van bewust dat deze scriptie ook gelezen zal worden door geïnteresseerden die wellicht weinig tot geen affiniteit hebben met de

---

³ Rechtbank Oost-Brabant 27 februari 2014, JA 2014, 59, NJF 2014, 155.

paardenhouderij en heb dan ook een hippische begrippenlijst opgenomen waarin enkele hippische termen kort worden toegelicht.

Hoofdstuk 1 Het BW (oud) en de parlementaire geschiedenis

1.1 Inleiding

Na jaren enthousiast te hebben gereden op een prachtige zwarte merrie ontstaat bij menig paardenliefhebber de droom een veulen te fokken bij dit eigen paard. Maar dit toekomstige fokproduct moet straks natuurlijk met een prachtige springtechniek over de hoogste hindernissen kunnen springen. Om dit te bereiken zal worden gezocht naar een geschikte hengst. Moeders beschikt al over goede eigenschappen en om het hoogst haalbare te bereiken zal een hengst moeten worden gevonden die de zwakke kanten van de merrie aanvult en eventueel verbetert. Voordat een bevruchting kan plaatsvinden is het dus van groot belang om te bepalen welke toekomst men met het veulen voor ogen heeft en zich vervolgens te verdiepen in de achtergronden van de merrie en de potentiële hengsten.

Deze gang van zaken zal ook de rode draad van dit hoofdstuk vormen. Alvorens we in de volgende hoofdstukken de wereld van het huidige boek 6 BW in duiken is het van belang de historie van de artikelen 6:179 en 6:181 BW te bekijken. Waren deze bepalingen ook al met zoveel woorden terug te vinden in ons Burgerlijk Wetboek van 1838 (BW (oud)), en zo ja wat was de werking ervan. Wat vormden knelpunten en hoe is men hier in de parlementaire geschiedenis mee omgegaan. Door deze blik in het verleden kunnen wij ons met meer kennis verdiepen in onze huidige artikelen. Tevens kunnen verschillen tussen de artikelen en zijn eventuele voorgangers beter worden verklaard.

1.2 Aansprakelijkheid voor dieren in het BW (oud)

Op 1 januari 1992 is met de invoering van de boeken 3, 5, 6 en het eerste deel van boek 7 het grootste deel van ons nieuwe BW in werking getreden. Hiermee volgde het nieuwe BW zijn voorganger op welke sinds 1 oktober 1838 in werking was. Het BW (oud) is ingedeeld in vier boeken, welke achtereenvolgens zijn getiteld ‘*Van personen*’, ‘*Van saken*’, ‘*Van verbindtenissen*’ en tot slot ‘*Van bewijs en verjaring*’.

De derde titel van het derde boek van het BW (oud) luidt ‘*Van verbindtenissen die uit kracht der wet geboren worden*’. Na artikelen over zaakwaarneming en onverschuldigde betaling hebben artikelen inzake een onrechtmatige daad hier hun plaats gevonden. Een van die artikelen, namelijk artikel 1404 BW (oud) bepaalt:

‘De eigenaar van een dier, of degene die zich van hetzelfde bedient, is, zoo lang hetzelfde tot zijn gebruik verstrekt, aansprakelijk wegens de schade welke het dier heeft veroorzaakt, het zij hetzelfde onder zijn toezigt en bewaring, dan wel verdwaald en ontsnapt zij.’

Dit artikel is de voorganger van ons huidige artikel 6:179 BW, welke handelt over de aansprakelijkheid voor schade die door een dier is veroorzaakt. Een artikel die de aansprakelijkheid regelt wanneer het dier bedrijfsmatig wordt gebruikt ontbreekt in ons oudere wetboek.

Evenals op de rest van het BW (oud), is de invloed van de Franse Code Civil (CC) op artikel 1404 BW (oud) groot geweest. Het artikel is immers, op twee minieme wijzigingen na, vrijwel een directe vertaling van artikel 1385 CC, welke luidt:

‘Le propriétaire d’un animal, ou celui qui s’en sert, pendant qu’il est à son usage, est responsable du dommage que l’animal a causé, soit que l’animal fût sous sa garde, soit qu’il fût égaré ou échappé’.

In de kern komt deze Franse bepaling erop neer dat de eigenaar van een dier aansprakelijk is voor de schade welke door het dier wordt veroorzaakt. Deze aansprakelijkheid geldt onafhankelijk van of het dier onder zijn toezicht staat of niet, bijvoorbeeld omdat het ontsnapt of verdwaald is. Aansprakelijkheid gaat slechts over op een andere persoon indien en zo lang het tot het gebruik van deze laatste strekt.⁴

Wanneer men het Franse en het Nederlandse artikel vergelijkt dan valt in de eerste plaats op dat in onze vertaling ‘est’ een andere plaats heeft gekregen. Tevens heeft de Nederlandse wetgever ervoor gekozen om ‘sa garde’ te veranderen in ‘zijn toezicht en bewaring’. De toenmalige regering motiveerde de verplaatsing van ‘est’ met de overweging dat de tijdsspanne die in het artikel wordt genoemd niet alleen van toepassing is op degene die zich van het dier bedient maar ook op de eigenaar van het dier. Volgens tegenstanders hiervan zou deze verandering in strijd zijn met de inhoud van het artikel, welke de eigenaar verantwoordelijk maakt. Niet alleen wanneer hij het dier gebruikt maar ook wanneer het dier zich niet onder zijn toezicht bevindt of niet door hem wordt gebruikt. Ondanks deze kritiek liet de regering de verandering in stand.⁵

1.3 De werking van artikel 1404 BW (oud)

1.3.1 Aansprakelijke persoon

De kern van het artikel is dat in de eerste plaats de eigenaar aansprakelijk is voor de schade welke door het dier wordt aangericht. Hij moet óf zelf toezicht houden op het dier óf een ander toezicht laten houden. De aansprakelijkheid verspringt van de eigenaar naar een andere persoon indien deze laatste het dier gebruikt. Ik gebruik ‘verspringt’ aangezien het hier een alternatieve aansprakelijkheid betreft. Wat betekent dat óf de eigenaar aansprakelijk is óf die andere

---

⁴ Opzoomer 1879, p. 338.

⁵ Opzoomer 1879, p. 339.

persoon, zij kunnen niet gelijktijdig aansprakelijk zijn voor de schade, aldus de Hoge Raad (HR).⁶ In een zaak waarin de Hoge Raad dit voor het eerst expliciet benadrukte werd overwogen dat dit ook geldt wanneer het dier wordt gebruikt door de eigenaar in dienst van en ten behoeve van een ander.⁷

Wordt het dier door een ander dan de eigenaar gebruikt dan is deze persoon voor de duur van dit gebruik aansprakelijk. Van belang is dus de vraag wanneer een ander kan worden aangemerkt als gebruiker van het dier. In 1963 oordeelde de Hoge Raad dat voor de overgang van aansprakelijkheid niet alleen vereist is dat deze ander het dier feitelijk gebruikt, maar ook dat hij het ten eigen nutte gebruikt.⁸ In een recenter arrest vult de Hoge Raad dit criterium aan door te bepalen dat aansprakelijkheid pas overgaat op de ander;

‘indien het dier duurzaam tot het gebruik ten eigen nutte door die ander strekt in dier voege dat deze, en niet de eigenaar, over dat gebruik en over de zorg voor het dier de zeggenschap heeft’.⁹

De bewijslast hiervan rust in beginsel op de eigenaar.

1.3.2 Aard van de aansprakelijkheid

In 1915 heeft de Hoge Raad zich voor het eerst uitvoerig uitgelaten over de aard van artikel 1404 BW (oud) en overwogen dat de aansprakelijkheid van de eigenaar berust op een vermoeden van schuld.¹⁰ Ondanks hevige kritiek heeft dit tot 1980, toen het beroemde Stierkalf-arrest is geweest, als uitgangspunt van het artikel gegolden.¹¹ In laatstgenoemde arrest ging de Hoge Raad overstag en besliste dat het artikel een risicoaansprakelijkheid voor de eigenaar van een dier vestigde. In het volgende hoofdstuk zal ik uitgebreider ingaan op de aard van de aansprakelijkheid.

1.3.3 Werkingssfeer van het artikel

Het artikel vestigt een aansprakelijkheid voor dieren, waarbij geen onderscheid wordt gemaakt naar soort of aard. Het moet echter wel gaan om dieren die door de mens worden gehouden, waardoor aansprakelijkheid voor wilde dieren wordt uitgesloten.¹²

---

⁶ HR 8 oktober 1982, LJV AG4455, NJ 1984, 2, r.o. 3.3 (*Buisman/NV Brand- en Variaverzekeringsmaatschappij RVS*).

⁷ HR 14 februari 1919, NJ 1919, p. 326 (*N.V. American-Petroleum Company/Gemeente Groningen*).

⁸ HR 31 mei 1963, LJV AC4429, NJ 1966, 338 (*Ingeschaarde vaars*).

⁹ HR 29 november 1985, LJV AC9138, NJ 1987, 291, r.o. 3.2, m.nt. C.J.H. Brunner (*Van Amsterdam/Van den Hurk*).

¹⁰ HR 15 oktober 1915, W. 9937, NJ 1915, p.1071 (*Gemeente Winschoten/Hofsteenge*).

¹¹ HR 7 maart 1980, LJV AB7443, NJ 1980, 353 (*Stierkalf*).

¹² HR 24 februari 1984, LJV AG4766, NJ 1984, 415, r.o. 3.2 (*Zeug geel-113*).

1.3.4 Tenzij-formule

Het slot van artikel 6:179 BW, de zogenaamde tenzij-formule, kan niet met zoveel woorden worden teruggevonden in artikel 1404 BW (oud). De Hoge Raad heeft echter in het zogenaamde Zeug geel-113-arrest (ook wel het Bardoel/Swinkels-arrest genoemd) aanvaard dat de eigenaar van het dier zich ter afwering van de aansprakelijkheid kan beroepen op de verweermiddelen die hij zou hebben gehad wanneer hij op grond van de 'gewone' onrechtmatige daad (artikel 1401 BW (oud)) was aangesproken.¹³ Hij kan zich alleen niet verweren door de te stellen dat hij de gedraging van het dier niet in zijn macht had. Het ging in deze zaak om een ontsnapt zeug welke drager was van een besmettelijke varkensziekte. Door contact met de varkens van de buurman is de ziekte overgedragen op deze varkens. De Hoge Raad overweegt dat de eigenaar niet aansprakelijk is voor de besmettingsschade nu hij niet aansprakelijk zou zijn geweest op grond van artikel 1401 BW (oud) indien hij zijn zeug bewust in contact had laten komen met de buurvarkens. Hij zou in dat geval immers pas aansprakelijk zijn indien hij het besmettingsgevaar kende of behoorde te kennen en daarom contact had behoren te voorkomen. Nu in de procedure niet is komen vast te staan dat hij deze wetenschap had, ontkwam hij aan aansprakelijkheid. De Hoge Raad legt artikel 1404 BW (oud) derhalve dus uit aan de hand van de tenzij-formule uit ons huidige wetsartikel. Al eerder werd door ons hoogste rechtscollege de eigenaar de mogelijkheid geboden zich te verweren door zich te beroepen op eigen schuld van de gelaedeerde of, in geval van dood of letsel, de matigingsgronden zoals genoemd in de artikelen 1406 en 1407 BW (oud).¹⁴

1.4 De parlementaire geschiedenis

1.4.1 Het Ontwerp-Meijers

De Leidse hoogleraar Eduard Maurits Meijers kreeg in 1947 van de regering en de Kamer opdracht om een nieuw BW voor ons land samen te stellen. In het Ontwerp-Meijers (O.M.) luidt artikel 6.3.11:

1. Degene die een dier onderhoudt, is aansprakelijk voor de door het dier aangerichte schade voor zover hij krachtens de voorgaande artikelen aansprakelijk zou zijn geweest indien hij de gedragingen van het dier in zijn macht had gehad.
2. Hij heeft, onverminderd het in artikel 4 bepaalde, verhaal op degene die krachtens de voorgaande artikelen jegens de benadeelde aansprakelijk is.
3. De eigenaar van een dier wordt vermoed degene te zijn die het dier onderhoudt.

Een artikel welke de aansprakelijkheid regelt wanneer het dier bedrijfsmatig wordt gebruikt kwam in het O.M. niet voor.

---

¹³ HR 24 februari 1984, *LJN* AG4766, *NJ* 1984, 415, r.o. 3.2 (*Zeug geel-113*).

¹⁴ HR 7 maart 1980, *LJN* AB7443, *NJ* 1980, 353 (*Stierkalf*).

1.4.2 De Toelichting-Meijers

In de Toelichting-Meijers (T.M.) wordt korte metten gemaakt met de aard van de aansprakelijkheid voor schade door dieren aangericht.¹⁵ De door de Hoge Raad tot 1980 verdedigde opvatting dat aansprakelijkheid van de eigenaar berust op een vermoeden van schuld wordt definitief verlaten. In ruil daarvoor wordt gekozen voor een risicoaansprakelijkheid aan de zijde van de eigenaar. Door de Franse rechtspraak is aanvaard dat aansprakelijkheid van de eigenaar vervalt in geval van eigen schuld van de gelaedeerde, toedoen van een derde of toeval. Het ontwerp verwerpt dit stelsel aangezien het, zoals gebleken is in de Franse praktijk, leidt tot verwarring, rechtsonzekerheid en willekeur.

Volgens de toelichting stelt het artikel vier vereisten voor aansprakelijkheid van de eigenaar van een dier.¹⁶ Allereerst moet het een door de mens onderhouden dier betreffen. Ten aanzien van in het wild levende dieren wordt derhalve niet aan dit vereiste voldaan. Ook verwilderde dieren die niet meer door een mens worden onderhouden vallen niet onder het toepassingsbereik van dit artikel. In de parlementaire geschiedenis wordt voorts benadrukt dat virussen en bacteriën niet onder het begrip 'dier' vallen. Het tweede vereiste houdt in dat de schade door het dier moet zijn aangericht. Grondslag van de aansprakelijkheid is immers het gevaar dat de eigen energie van het dier een onberekenbaar element bevat. Pas wanneer dit gevaar zich verwezenlijkt kan het artikel worden toegepast. Dit brengt twee consequenties met zich mee:

In de eerste plaats is het onderhavige artikel niet toepasselijk wanneer het lichaam van het dier louter object is van krachten die van buiten komen, zonder dat de eigen energie van het dier als levend wezen enige rol heeft gespeeld. In de tweede plaats mist het artikel toepassing in gevallen, waarin het dier als instrument handelt van de persoon, die hem berijdt of leidt.¹⁷

Vervolgens wordt vereist dat de aansprakelijk gestelde degene is die het dier onderhoudt. De gedachte hierachter is dat dit de persoon is die het dier in leven houdt en daarmee het risico scheidt dat het gevaar, dat inherent is aan het dier, zich verwezenlijkt. Beslissend is wie op het moment van de verwezenlijking van het gevaar het dier onderhield. Om de benadeelde tegemoet te komen bevat het derde lid van het artikel een weerlegbaar vermoeden. Tot slot is deze persoon slechts aansprakelijk voor zover hij aansprakelijk zou zijn geweest krachtens de voorafgaande artikelen indien hij de gedraging van het dier in zijn macht had gehad.

---

¹⁵ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 762.

¹⁶ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 762.

¹⁷ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 763.

Het tweede lid van het artikel geeft de persoon die het dier onderhoudt de mogelijkheid zich geheel of gedeeltelijk te verhalen op de persoon die, op grond van de eerdere bepalingen met betrekking tot een onrechtmatige daad, ook aansprakelijk is jegens de benadeelde. Bijvoorbeeld wanneer hij het dier heeft opgejaagd, laten schrikken, laten ontsnappen of onvoldoende toezicht heeft gehouden op het dier.¹⁸

1.4.3 Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer

In het O.M. wordt als aansprakelijke persoon genoemd degene die het dier onderhoudt. Ons huidige artikel 6:179 BW legt echter de aansprakelijkheid op de bezitter van het dier. In de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer (MvA II) geeft men als redenering voor deze verandering dat het voor de benadeelde gemakkelijker is om de bezitter van het dier te achterhalen dan de eigenaar te moeten opsporen, waarbij ook wordt opgemerkt dat de bezitter de mogelijkheid heeft zich te verzekeren wanneer hij dit risico niet zelf wil dragen.¹⁹ Verder valt in de MvA II te lezen dat met het slot van lid 1 van artikel 6.3.11 een maatstaf wordt bedoeld, welke ontleend wordt aan een hypothetisch geval, dat ertoe strekt om de bijzondere aansprakelijkheidsbepaling onder het bereik van de bepalingen betreffende de onrechtmatige daad te brengen.²⁰ Om dit te verduidelijken heeft men de oorspronkelijke bewoordingen van het slot van dit eerste lid te vervangen in de welbekende tenzij-formule.²¹ Het tweede lid van het ontwerp is geschrapt nu het onderling verhaal van de schade beter kan worden opgelost aan de hand van de regels omtrent de hoofdelijke verbondenheid (artikelen 6:10 en 6:102 BW). Ook het derde lid is vervallen nu als aansprakelijke persoon de bezitter van het dier is aangewezen. Tot slot wordt bepaald dat niet alleen letsel- en zaakschade onder het artikel vallen maar ook bedrijfsschade hieronder kan vallen, waarbij wel de tenzij-formule in acht moet worden genomen.²²

Zoals gezegd kwam het artikel over de aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker van een dier niet voor in het O.M. Men achtte deze regel echter toch zeer wenselijk aangezien de verschillende aansprakelijkheidsbepalingen anders tot een wirwar van risico's voor een bedrijf zouden leiden. De benadeelde zou vervolgens telkens tussen al deze potentiële aansprakelijken moeten kiezen, met het risico de verkeerde keuze te maken. Door de aansprakelijkheid te concentreren bij de bedrijfsmatige gebruiker behoeft deze zich slechts tegen dit ene risico te verzekeren.²³ Deze overweging heeft geleid tot artikel 6.3.2.10 (het ontwerp van ons huidige artikel 6:181 BW). In lid 2 wordt bepaald

---

¹⁸ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 766.

¹⁹ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 745.

²⁰ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 748.

²¹ Parl. Gesch. Inv. Boek 6 NBW, p. 1386.

²² Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 766.

²³ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 746.

wie aansprakelijk is wanneer een zaak, stof, opstal of dier door meerdere personen bedrijfsmatig wordt gebruikt. In de parlementaire geschiedenis wordt nog opgemerkt dat het in de uitoefening van een bedrijf bewaren of vervoeren van dieren niet onder het toepassingsbereik van het artikel valt.²⁴

---

²⁴ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 747.

Hoofdstuk 2 De aard en grondslag van de aansprakelijkheid

2.1 Inleiding

Binnen de paardensport kan men talloze disciplines beoefenen met de geliefde viervoeter. Voor elke discipline wordt vaak weer een ander type paard geschikt bevonden. Zo zal men over het algemeen met een renpaard geen hoge ogen gooien op een dressuurwedstrijd en zal een tuigpaard naar alle waarschijnlijkheid niet over de hoge hindernissen in een grote prijs kunnen springen. Bij het fokken van het veulen is het derhalve van groot belang welk tak van sport men in de toekomst met het veulen wil beoefenen. Op basis daarvan maakt men een keuze voor een bepaalde hengst en legt men als het ware het fundament voor de toekomst. Voor het veulen uit het vorige hoofdstuk heeft men een glansrijke springcarrière voor ogen. Men zal om die reden een keuze maken uit een van de hengsten die zijn reputatie als springtopper heeft waargemaakt.

Dat bovenstaande keuze van groot belang is voor de toekomst geldt niet alleen voor het fokken van een veulen maar tevens ook voor onze wetsartikelen. De artikelen binnen afdeling 6.3.2 BW, waar de artikelen 6:179 en 6:181 BW onder vallen, zijn allemaal gegrondvest op het systeem van de risicoaansprakelijkheid. Dit is echter niet altijd zo geweest. In dit hoofdstuk zal ik het verloop van de aard en grondslag van de buitencontractuele aansprakelijkheid voor door dieren toegebrachte schade aan de hand van literatuur en jurisprudentie langsgaan.

2.2 Historische wortels

2.2.1 Romeinse recht

Al in de Wet van de Twaalf Tafelen kunnen we een regeling terugvinden over de aansprakelijkheid van de eigenaar voor schade aangebracht door een viervoeter.²⁵ Deze regeling komt erop neer dat de eigenaar van het dier dat de schade toebrengt de keuze heeft om of de schade te vergoeden of het dier aan de benadeelde af te staan. In de regeling is geen maatstaf voor aansprakelijkheid vastgelegd. Van een zuivere risicoaansprakelijkheid is geen sprake nu de aansprakelijkheid beperkt is. De eigenaar van het dier heeft immers de mogelijkheid het dier af te staan wanneer de schade meer bedraagt dan de waarde van het dier.

De mogelijkheid om het schadetoebrengeende voorwerp af te staan wordt ook wel noxale aansprakelijkheid genoemd. Een kenmerk van deze noxale aansprakelijkheid is dat de aansprakelijkheid vervalt als het dier

---

²⁵ Brandsma 2004, p. 19.

sterft voor het sluiten van de procesovereenkomst. Tevens kan het slachtoffer alleen die persoon aanspreken welke op het moment van het sluiten van de procesovereenkomst eigenaar is van het dier. In de procesovereenkomst werd door partijen (de omvang van) het geschil dat voor de rechter zou worden gebracht vastgelegd. Deze kenmerken brengen mee dat men zou kunnen zeggen dat de aansprakelijkheid aan het dier zelf kleefde. Echter op grond van Justiniaans recht staat vast dat de eigenaar primair de verplichting had de schade te vergoeden.²⁶ De optie om het dier af te staan gold pas secundair en werd gezien als een mogelijkheid tot beperking van de aansprakelijkheid van de eigenaar. Dit bepleit derhalve een beperkte risicoaansprakelijkheid van de eigenaar.

2.2.2 Oud-Franse recht

In het huidige Frankrijk trad na de val van het Romeinse rijk een verbod van de samenleving in. In het kader van het recht betekende dit een toename van de rechtsverscheidenheid nu een grote rol was weggelegd voor het gewoonterecht.²⁷ In sommige streken kende men net als onder het Romeinse recht de noxale aansprakelijkheid, terwijl anderen slechts aansprakelijkheid kenden op grond van de Lex Aquilia.²⁸ De Lex Aquilia is een Romeinse wet welke een algemene regeling geeft voor de aansprakelijkheid en berust op het schuldbeginnsel. Voor aansprakelijkheid voor schade aangericht door een dier is derhalve, op grond van de Lex Aquilia, vereist dat de eigenaar een fout kan worden verweten welke door eiser moet worden bewezen.

Het Franse gewoonterecht hanteerde over het algemeen de regeling op grond van de Lex Aquilia.²⁹ De Franse jurist en auteur Jean Domat motiveert het gebruik van het schuldbeginnsel door te stellen dat de eigenaar weet dat zijn dieren geneigd zijn om schade toe te brengen.³⁰ Wanneer hij dit niet heeft voorkomen kan hem een verwijt worden gemaakt van de toegebrachte schade. Wel is hij van mening dat ervoor moet worden gewaakt de eigenaar te snel aansprakelijk te stellen wanneer de benadeelde verweten kan worden onvoorzichtig te hebben gehandeld.

De verschuiving van het Romeinse systeem van de beperkte risicoaansprakelijkheid naar aansprakelijkheid op grond van het schuldbeginnsel is het gevolg geweest van de afschaffing van de noxale aansprakelijkheid. Nu de eigenaar van een dier niet meer de mogelijkheid had zijn aansprakelijkheid te beperken door het dier af te staan aan de benadeelde zou het onredelijk zijn hem geen andere

---

²⁶ Brandsma 2004, p. 20.

²⁷ Lokin & Zwalve 2006, p. 166-167.

²⁸ Brandsma 2004, p. 21.

²⁹ Brandsma 2004, p. 22.

³⁰ Brandsma 2004, p. 23.

mogelijkheid te geven ter beperking van zijn aansprakelijkheid. Door aansprakelijkheid te grondvesten op het schuldbeginnsel kan hij aan aansprakelijkheid ontkomen wanneer zijn schuld, aan het schadetoebrengeval, ontbreekt. Van een vermoeden van schuld aan de zijde van de eigenaar is onder het Franse gewoonterecht geen sprake.

2.2.3 Wetsgeschiedenis van de Code Civil

Bij het bestuderen van de wetsgeschiedenis wordt vooral waarde gehecht aan de meningen van twee leden van de wetgever, namelijk Bertrand de Greuille en Tarrible. Deze meningen spreken elkaar echter tegen. Waar de Greuille lijkt te pleiten voor een aansprakelijkheid van de eigenaar als zodanig en dus een verdergaande aansprakelijkheid dan schuld alleen, gaat Tarrible uitdrukkelijk uit van een schuldaansprakelijkheid.³¹ Terwijl geen van beiden spreekt over een vermoeden van schuld aan de zijde van de eigenaar wordt dit toch door vele schrijvers als uitgangspunt genomen.

Aangezien het vreemd is om bij de bedoeling van een wet slechts te kijken naar de mening van twee leden van de wetgever, en niet naar de mening van het orgaan als zodanig, en de wetgever alleen een ontwerp in zijn geheel mocht af- of toewijzen, zonder in de gelegenheid te worden gesteld dit te motiveren, kan de relevantie van bovenstaande in twijfel worden getrokken. Samenvattend betekent dit dat de wetsgeschiedenis geen uitsluitsel geeft over de aard van de aansprakelijkheid.

2.2.4 Tekst en systeem van de wet

Nu artikel 1404 BW (oud) een vrijwel identieke vertaling is van artikel 1385 CC biedt wellicht de tekst en het systeem van het Code artikel meer duidelijkheid omtrent de aard van de aansprakelijkheid. Wat ten eerste opvalt is dat het Franse artikel over aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door een dier direct volgt op het artikel welke de aansprakelijkheid regelt van ouders, werkgevers en onderwijzers voor respectievelijk kinderen, werknemers en leerlingen. In dit laatste artikel wordt in het vijfde lid impliciet een vermoeden van schuld uitgesproken. Dit lid bepaalt immers dat de ouders en onderwijzers niet aansprakelijk zijn wanneer zij kunnen bewijzen dat zij de schadetoebrengeval gedraging niet hebben kunnen verhinderen. Dit betekent dat in het kader van de werkgevers zelfs sprake is van onweerlegbaar vermoeden. Wat verder opvalt is dat artikel 1384 lid 1 CC niet alleen in het algemeen personen aansprakelijk stelt voor schade aangericht door personen voor wie men aansprakelijk is, wat vervolgens verder uitgewerkt wordt in de rest van dit artikel, maar ook personen aansprakelijk stelt voor schade aangericht door zaken die men onder zich heeft. Dit laatste wordt vervolgens uitgewerkt in artikel 1385 CC.

---

³¹ Brandsma 2004, p. 24.

Wellicht zou hieruit kunnen worden afgeleid dat het indirecte vermoeden van schuld derhalve ook op artikel 1385 CC van toepassing is.³² Deze opvatting wordt gesteund door het feit dat de artikelen 1384 en 1385 oorspronkelijk ook één artikel vormden.

2.2.5 Commentatoren

Men gaat er eigenlijk nog altijd vanuit dat de eigenaar van een dier als zodanig aansprakelijk is voor de schade welke door het dier wordt aangericht. Hij kan slechts aan aansprakelijkheid ontkomen door te bewijzen dat sprake is van eigen schuld van het slachtoffer. Na verloop van tijd komt hier een tweede ontsnappingsmogelijkheid voor hem bij, namelijk een beroep op overmacht. Grond voor deze laatste mogelijkheid is dat men rond de jaren veertig van de negentiende eeuw het vermoeden van schuld als aard van de aansprakelijkheid gaat zien.³³ Wanneer sprake is van overmacht ontbreekt schuld aan de zijde van de eigenaar.

Met deze nieuwe visie omtrent de aard van de aansprakelijkheid ontstaat een discussie over de vraag of de eigenaar van het dier het vermoeden kan weerleggen door te bewijzen dat hij geen schuld heeft aan het ongeval. Volgens Brandsma vindt de meerderheid van de Franse auteurs van niet.³⁴ Zij zijn van mening dat het artikel deze mogelijkheid niet biedt, evenals dat de werkgever in artikel 1384 CC niet de mogelijkheid wordt geboden het vermoeden te weerleggen. Zij zijn hier ook voorstander van aangezien zo het slachtoffer niet met lege handen achterblijft wanneer een beroep op overmacht niet slaagt maar de eigenaar toch alles heeft gedaan wat in zijn macht lag om de schade te voorkomen. Andere auteurs blijven, aldus Brandsma, echter schuld als de grondslag van de aansprakelijkheid zien en stellen dat het vermoeden slechts de bewijslast omkeert.³⁵

2.2.6 Rechtspraak

Uiteindelijk is het destijds dan toch de rechter geweest die bepaalde wat de aard van de aansprakelijkheid van artikel 1385 CC was. In een arrest van 1885 bepaalde het Hof van Cassatie dat het artikel berust op een vermoeden van schuld. Dit vermoeden kon alleen worden ontkracht door een beroep op overmacht of een fout van de benadeelde.³⁶ Gelet op het feit dat de aangesprokene zich niet meer aan zijn aansprakelijkheid kon onttrekken door te bewijzen dat hem geen schuld aan de schadetoebrengeende gebeurtenis kon worden verweten, neigt dit onweerlegbare vermoeden van schuld meer naar een kwalitatieve

---

³² Brandsma 2004, p. 27.

³³ Brandsma 2004, p. 29.

³⁴ Brandsma 2004, p. 32.

³⁵ Brandsma 2004, p. 33.

³⁶ Cour de cassation (Frankrijk) 27 oktober 1885.

aansprakelijkheid van de eigenaar.³⁷ In 1984 ging het Hof van Cassatie nog een stap verder met de overweging dat het artikel niet alleen berust op een onweerlegbaar vermoeden van schuld maar dat ook sprake is van een aansprakelijkheidsvermoeden ten aanzien van de bewaarder van het dier.³⁸ Nu naast het onweerlegbare vermoeden van schuld ook het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade vermoed wordt aanwezig te zijn kan de eigenaar/bewaarder in Frankrijk dan ook niet meer aan aansprakelijkheid ontkomen tenzij sprake is van overmacht, een fout van de benadeelde of een fout van een derde.

Sinds enkele jaren is men in Frankrijk bezig met een herziening van het verbintenissenrecht, het zogenaamde 'Projet Catala'.³⁹ Met betrekking tot de aansprakelijkheid voor dieren gaat het daarbij om het voorstel deze aansprakelijkheid onder de algemene aansprakelijkheid voor zaken te brengen (artikel 1384 CC). Voor wat betreft de aard van de aansprakelijkheid zal dan expliciet in de wet komen te staan dat sprake is van een aansprakelijkheid van rechtswege. Dit brengt geen verandering met zich mee nu een aansprakelijkheid van rechtswege inhoudt dat sprake is van een onweerlegbaar vermoeden van schuld en tevens het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade vaststaat (artikel 1354 Projet Catala).

2.3 De eerste stap van de Hoge Raad

2.3.1 Op hol geslagen paarden in Winschoten

In 1915 laat de Hoge Raad zich voor het eerst uitvoerig uit over de aard van de aansprakelijkheid van diereigenaars. Dit gebeurde in een zaak welke door de gemeente Winschoten was aangespannen tegen een plaatselijke landbouwer, de heer Hofsteenge.⁴⁰ Aanleiding hiertoe vormde een zwaar beschadigde lantaarnpaal.

In oktober 1913 laat Hofsteenge een knecht met een wagen, bespannen met twee paarden, over de weg rijden. De paarden zijn vervolgens op hol geslagen en hebben een lantaarnpaal geraakt die hierdoor zwaar beschadigd is. De Gemeente, als eigenaar van de straatverlichting, heeft Hofsteenge aangesproken tot vergoeding van de schade. Hofsteenge verweert zich door te stellen dat zijn ondergeschikte geen enkele schuld aan het ongeval kan worden verweten.

---

³⁷ Zie ook Widmer 2005, p. 45-46.

³⁸ Cour de cassation (Frankrijk) 8 november 1984, nr. 83-12643; Cour de cassation (Frankrijk) 18 oktober 1995, nr. 93-17277.

³⁹ P. Clément, *Avant projet de réforme du droit des obligations (Articles 1101 à 1386 du Code civil) et du droit de la prescription (Articles 2234 à 2281 du Code civil)*, 22 september 2005, te vinden op http://www.justice.gouv.fr/art_pix/RAPPORTCATALASEPTEMBRE2005.pfd (laatst geraadpleegd op 23 juli 2014).

⁴⁰ HR 15 oktober 1915, W. 9937, NJ 1915, p. 1071 (*Gemeente Winschoten/Hofsteenge*).

De kantonrechter te Winschoten overweegt dat artikel 1404 BW (oud) uitgaat van een vermoeden van schuld. Hofsteenge is derhalve aansprakelijk tenzij hij bewijst dat het ongeval is te wijten aan overmacht. Procureur-generaal Noyon stelde vervolgens cassatie in het belang der wet in tegen dit tussenvonniss van de Kantonrechter. Hij onderscheidt voor de uitlegging van artikel 1404 BW (oud) drie stelsels.⁴¹ Het eerste stelsel gaat uit van een aansprakelijkheid van de eigenaar/gebruiker als zodanig. De schuld ligt besloten in het berokkenen van de schade, aldus Noyon. Een ander stelsel voor uitlegging van het artikel gaat ervan uit dat artikel 1404 BW (oud) zich aansluit bij artikel 1401 BW (oud), de algemene onrechtmatige daad. Dit betekent dat de schuld van de eigenaar of gebruiker dient te worden aangetoond. Het laatste stelsel bewandelt een tussenweg en houdt in dat men uitgaat van een vermoeden van schuld welke door de eigenaar van het dier kan worden weerlegd door aan te tonen dat sprake is van overmacht aan zijn zijde.

De Hoge Raad gaat, na een historische vergelijking, mee met het oordeel van de Kantonrechter. Het Franse artikel 1385 CC gaat immers uit van een vermoeden van schuld en niet van een aansprakelijkheid van de eigenaar als zodanig, overweegt de Hoge Raad. De schade wordt namelijk vermoed een gevolg te zijn van een gebrek aan waakzaamheid van de eigenaar en is daarom aan zijn schuld te wijten. De Hoge Raad erkent dat men onder het Romeinse recht van een ander systeem uitging, maar de door ons hoogste rechtscollege voorgestane leer zou gedurende het ontwerp van de Code Civil ook de heersende leer zijn geweest. Nu artikel 1404 BW (oud) vrijwel identiek is aan het Franse Code artikel moet dit artikel derhalve worden geacht te berusten op een weerlegbaar vermoeden van schuld.

2.3.2 Reacties in de literatuur

In de noot onder het arrest schrijft Meijers al dat de meerderheid van de auteurs tegenstander is van het door de Hoge Raad bepleite stelsel als aard van de aansprakelijkheid.⁴² Volgens hen zou een gebrek aan schuld de aansprakelijkheid van de eigenaar niet opheffen. Ook Klaassen schrijft dat door velen werd gepleit voor het stelsel welke een risicoaansprakelijkheid op de eigenaar van een dier legt.⁴³ Diverse theorieën werden aangehaald ter rechtvaardiging van deze risicoaansprakelijkheid. Bij huisdieren vond men dat degene die profiteert van de voordelige eigenschappen van zo'n dier ook het risico van eventuele schade, veroorzaakt door het dier, diende te dragen.⁴⁴ Deze theorie die neerkomt op het principe dat degene die ergens de

---

⁴¹ HR 15 oktober 1915, W. 9937, NJ 1915, p. 1071 (*Gemeente Winschoten/Hofsteenge*).

⁴² HR 15 oktober 1915, W. 9937, NJ 1915, p. 1071, m.nt. E.M. Meijers (*Gemeente Winschoten/Hofsteenge*).

⁴³ Klaassen 1991, p. 142.

⁴⁴ Klaassen 1991, p. 142.

lusten van heeft ook de lasten hiervan dient te dragen wordt wel het profijtbeginsel genoemd.⁴⁵ Ten aanzien van de overige dieren, ook wel genoemd de categorie gevaarlijke dieren, werd de gevaartheorie genoemd als rechtvaardiging van een risicoaansprakelijkheid.⁴⁶ Deze houdt in dat wanneer men een gevaar schept voor een ander, men ook moet instaan voor eventuele schade die uit dit gevaar ontstaat. Vervolgvraag hierbij is natuurlijk wel, welke mate van gevaar vereist is voordat sprake is van aansprakelijkheid. Een derde theorie welke de revue passeerde is de activiteitstheorie of ook wel preventietheorie. Het nut van schadevergoeding zou zijn de preventieve werking, in die zin dat men van tevoren weet voor bepaalde activiteiten aansprakelijk te zijn waardoor men eventueel schadeveroorzakende activiteiten uit de weg zou kunnen gaan.⁴⁷ Een andere rechtvaardiging van de risicoaansprakelijkheid kan worden gevonden in de rechtelijke verantwoordelijkheid. Hiermee wordt bedoeld dat de rechterlijk verantwoordelijke persoon moet zorgen dat rechten van derden niet worden aangetast. Wanneer dit wel gebeurt dient deze te zorgen voor rechtsherstel.⁴⁸ Tot slot werden de billijkheid en het rechtsgevoel aangedragen ter rechtvaardiging van een risicoaansprakelijkheid van de eigenaar.⁴⁹

2.3.3 Reacties in de lagere rechtspraak

In de lagere rechtspraak na dit beroemde en beruchte arrest wordt het door de Hoge Raad gekozen stelsel toch behoorlijk uitgehold. De Hoge Raad had namelijk bepaald dat de aangesprokene aan aansprakelijkheid kon ontkomen door te bewijzen dat hij bij het toezicht op zijn dier de in het maatschappelijk verkeer vereiste zorg in acht heeft genomen. In de rechtspraak ná 1915 worden echter zulke strenge eisen gesteld aan dit bewijs dat een dergelijk verweer vrijwel geen enkele kans van slagen heeft.⁵⁰ Men kan dan ook vraagtekens zetten bij de vraag in hoeverre het dan nog juist is een vermoeden van schuld als grondslag voor de aansprakelijkheid te zien, immers wat kan de eigenaar nu nog worden verweten.⁵¹

2.4 Twee minieme verschuivingen

Ondanks de kritiek vanuit de literatuur en de restrictieve uitleg van de lagere rechtspraak werd het vermoeden van schuld vele jaren gezien als de aard van de aansprakelijkheid voor dieren. Gedurende deze jaren wijst de Hoge Raad echter twee opmerkelijke arresten. In 1946 speelde

---

⁴⁵ Klaassen 1991, p. 10-11.

⁴⁶ Klaassen 1991, p. 142.

⁴⁷ Wertheim 1930, p. 159 jo. 156-157.

⁴⁸ Schut 1963, p. 194-195.

⁴⁹ Klaassen 1991, p. 143.

⁵⁰ Scholten 1954, p. 189-191.

⁵¹ Zie ook HR 15 oktober 1915, W. 9937, NJ 1915, p. 1071, m.nt. E.M. Meijers (Gemeente Winschoten/Hofsteenge).

een zaak omtrent een eigenaresse die haar hond had meegegeven aan de dienstbode. De hond richt vervolgens schade aan. De Hoge Raad bepaalt hier dat voor disculpatie van de eigenaar niet alleen vereist is dat hij geen schuld heeft aan de schadeveroorzakende gebeurtenis, maar ook dat de ondergeschikte geen schuld kan worden verweten.⁵² Krap 20 jaar later gaat de Hoge Raad hier dieper op in. In het zogenaamde Ingeschaarde vaars-arrest had de eigenaar het dier aan de zorg van een ander toevertrouwd. Wanneer in een dergelijke situatie door het dier schade wordt veroorzaakt kan de eigenaar of degene die het dier gebruikt zich niet disculperen door te stellen dat hem persoonlijk geen verwijt treft, tevens zal moeten komen vast te staan dat de schade ook niet is te wijten aan degene aan wie hij het dier heeft toevertrouwd.⁵³ Dit betekent dat de eigenaar risicoaansprakelijk is voor fouten van degene aan wie hij de zorg over zijn dier toevertrouwt. De Hoge Raad verschuift in deze arresten dus voorzichtig naar risicoaansprakelijkheid als grondslag van de aansprakelijkheid.

2.5 Stierkalf-arrest⁵⁴

Pas in 1980 gaat de Hoge Raad volledig om voor wat betreft de aansprakelijkheid van eigenaren voor hun dieren. Dit gebeurt naar aanleiding van een ongeval tussen de heer van de Witte en een stierkalf van de heer Bosch. Van de Witte loopt over een pad dat door een weiland loopt waarin enkele stierkalveren staan. Hij heeft hier een recht van overpad op zodat hij bij zijn eigen land kan komen. Tijdens de wandeltocht wordt hij door één van de stierkalveren aangevallen, waardoor hij ernstig lichamelijk letsel oploopt. Hij spreekt vervolgens Bosch, als eigenaar van het dier, aan tot vergoeding van de schade. Rechtbank en hof oordelen dat Bosch geen schuld kan worden verweten aan het ongeval nu hij niet is tekortgeschoten in de zorg en waakzaamheid over het stierkalf, en achten hem dan ook niet aansprakelijk. Van de Witte stelt hiertegen cassatie in. Zoals in het eerste hoofdstuk viel te lezen wordt in het O.M. gekozen voor een risicoaansprakelijkheid van de eigenaar van een dier. Van de Witte stelt in zijn cassatiemiddel dan ook dat deze leer ook de heersende leer is vóór de invoering van het BW en dat het hof dan ook ambtshalve de vordering in dit licht had moeten beoordelen.

Het cassatiemiddel slaagt! De Hoge Raad gaat over tot een 'heroverweging' van zijn in 1915 ingenomen standpunt. Hij stelt daarbij voorop dat de tekst van artikel 1404 BW (oud) zelf geen aanwijzing bevat voor wat betreft de aard van de aansprakelijkheid. Hij is derhalve in 1915 op grond van argumenten van wets- en rechtshistorische aard tot zijn opvatting gekomen. Vijfenzestig jaar later overweegt ons hoogste

---

⁵² HR 22 maart 1946, *NJ* 1946, 194 (*Beijnes/Lekx*).

⁵³ HR 31 mei 1963, *LJN* AC4429, *NJ* 1966, 338 (*Ingeschaarde vaars*).

⁵⁴ HR 7 maart 1980, *LJN* AB7443, *NJ* 1980, 353 (*Stierkalf*).

rechtscollege echter dat aan dergelijke argumenten nu geen beslissende betekenis meer moet worden toegekend.

'Belangrijker is de ontwikkeling van de opvattingen met betrekking tot de vraag bij wie het risico behoort te liggen voor schadetoebrenging door dieren die door mensen worden gehouden, een ontwikkeling die is uitgemond in de totstandkoming van het eerder vermelde art. 6.3.2.8. NBW.

Op grond van deze overwegingen moet worden aangenomen dat de eigenaar van een dier, die uit hoofde van art. 1404 wordt aangesproken voor door het dier veroorzaakte schade, zich niet aan aansprakelijkheid kan onttrekken door te bewijzen dat hij niet te kort is geschoten in de zorg en waakzaamheid met betrekking tot het dier die van hem konden worden gevergd.⁵⁵

Tot slot benadrukt de Hoge Raad dat de aansprakelijk gestelde een beroep kan doen op eigen schuld van de benadeelde en in geval van dood of letsel op de matigingsgronden genoemd in de artikelen 1406 en 1407 BW (oud).⁵⁶ De Hoge Raad verwijst de zaak door naar het Hof Arnhem voor verdere behandeling.

2.6 De grondslag van de aansprakelijkheid nader uitgewerkt

In hoofdstuk 1 kwam het arrest Zeug geel-113 al ter sprake met betrekking tot de werkingssfeer van artikel 1404 BW (oud) en de verweermiddelen van de aangesprokene. Dit arrest is echter om nog een andere reden van belang bij aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door een dier. De Hoge Raad gaat in dit arrest namelijk in op de vraag wat de grondslag is van de risicoaansprakelijkheid van de eigenaar van een dier. Het antwoord hierop ligt eigenlijk vrij voor de hand. Men kent immers allemaal wel de welbekende uitspraak van een ouder tegen zijn kind 'niet zomaar die hond aaien, want je weet nooit wat die doet'. Dat is eigenlijk exact wat wordt overwogen in het arrest. Grondslag van de aansprakelijkheid is het gevaar dat besloten ligt in de eigen energie van het dier en het onberekenbare element dat in die energie opgesloten ligt, aldus de Hoge Raad.⁵⁷ Pas wanneer dit specifieke gevaar zich verwezenlijkt kan de eigenaar aansprakelijk worden gesteld voor de schade die hieruit voortvloeit. Toegepast op de feiten die ten grondslag lagen aan dit arrest betekende dit dat de eigenaar van het besmette varken niet aansprakelijk was voor de besmetting van de varkens van de buurman. Dit zou slechts anders worden wanneer de besmetting het gevolg is van een gedraging van het dier welke op zichzelf gezien kan worden als een verwezenlijking van het gevaar waarop het artikel ziet. Als voorbeeld hiervan noemt de Hoge Raad de situatie dat de eigenaar aansprakelijk is voor door het dier aan een ander dier of mens

---

⁵⁵ HR 7 maart 1980, *LJN AB7443*, *NJ* 1980, 353 (*Stierkalf*).

⁵⁶ Zie hoofdstuk 1.3.4.

⁵⁷ HR 24 februari 1984, *LJN AG4766*, *NJ* 1984, 415, r.o. 3.2, m.nt. W.C.L. van der Grinten (*Zeug geel-113*).

toegebracht letsel en de besmetting een bijkomend gevolg is van het letsel.

Een paar jaar later kan de Hoge Raad zich opnieuw buigen over de grondslag van de risicoaansprakelijkheid in artikel 1404 BW (oud).⁵⁸ In deze zaak ging het om een aanrijding tussen een auto en een koe. De koe maakte deel uit van een kudde welke door de eigenaar en zijn broer vanuit de stal naar een weiland aan de overkant van de weg werd geleid. Volgens het cassatiemiddel is voor aansprakelijkheid van de eigenaar niet vereist dat de schade is ontstaan door een eigen gedraging van het dier. Voldoende zou zijn dat de schade is veroorzaakt door de koe bij de botsing. De Hoge Raad maakt hier korte metten mee. Allereerst herhaalt hij dat het gevaar dat in de eigen energie van het dier schuilt en het onberekenbare element dat in die energie ligt opgesloten de grondslag van de aansprakelijkheid vormt. Vervolgens overweegt de Hoge Raad:

Dit brengt mee dat voor toepassing van het artikel nodig is dat de schade veroorzaakt is door een eigen gedraging van het dier, waarbij het dier dus niet 'als instrument handelt van de persoon, die hem berijdt of leidt' (Toelichting-Meijers op art. 6.3.2.8 NBW). Zolang het dier optreedt overeenkomstig hetgeen de begeleider van hem verlangt, mist art. 1404 toepassing.⁵⁹

De rechtbank had geoordeeld dat artikel 1404 BW (oud) niet van toepassing was nu de koe deel uitmaakte van de door de eigenaar geleide kudde en dat daarbij niet was gebleken van een onverwachte of onberekenbare gedraging van het dier. De Hoge Raad overwoog dan ook dat de rechtbank van het juiste criterium was uitgegaan. Ons hoogste rechtscollege anticipeerde daarbij op het bepaalde in de T.M. ten aanzien van het ontwerp van ons huidige artikel 6:179 BW.⁶⁰

Opgemerkt moet echter worden dat de door de Hoge Raad gegeven uitleg van 'eigen energie' niet volledig lijkt te stroken met de bedoeling van de wetgever.⁶¹ De Hoge Raad ziet het gevaar dat schuilt in de eigen energie van het dier en het onberekenbare element dat in die energie opgesloten ligt zowel als grondslag van de risicoaansprakelijkheid en als begrenzing van die aansprakelijkheid.⁶² Men kan immers zoals al eerder opgemerkt slechts aansprakelijk worden gesteld voor besmettingsschade wanneer de besmetting is overgebracht door de eigen energie van het dier. Volgens Sterk is een ruime interpretatie van 'eigen energie' op grond van de T.M. verdedigbaar door te stellen dat het vereiste 'eigen energie' in de T.M. zo word uitgelegd dat het risico zich verwezenlijkt tenzij het dier object is van van buiten komende krachten of het dier slechts handelt

---

⁵⁸ HR 23 februari 1990, *LJN AD1041*, *NJ* 1990, 365 (*Zengerle/Blezer*).

⁵⁹ HR 23 februari 1990, *LJN AD1041*, *NJ* 1990, 365, r.o. 3.2 (*Zengerle/Blezer*).

⁶⁰ Zie hoofdstuk 1.4.2.

⁶¹ Sterk 1994, p. 233-234.

⁶² HR 24 februari 1984, *LJN AG4766*, *NJ* 1984, 415, r.o. 3.2 (*Zeug geel-113*).

als instrument van de persoon die hem berijdt of leidt.⁶³ Deze opvatting wordt gesteund door Asser in zijn conclusie bij bovenstaand arrest over de overstekende koe:

Naar mijn indruk gaat het in de bedoelde passage in de Toelichting van Meijers niet om een vereiste dat de gedraging van het dier in absolute zin onberekenbaar was, wil van aansprakelijkheid voor de daardoor aangerichte schade op grond van art. 6:179 BW sprake kunnen zijn, maar om een gedraging die onberekenbaar is in betrekkelijke zin, nl. gerelateerd aan de menselijke machtsuitoefening over het dier, dus een gedraging die buiten de menselijke invloed op het dier valt. Het dier handelt als het ware autonoom, overeenkomstig eigen wetmatigheden, of die nu van het dier redelijkerwijs te verwachten waren of niet. (...) Voldoende is, naar het mij voorkomt, dat de 'eigen energie' het dier in een positie heeft gebracht die het gevaar heeft geschapen dat zich heeft verwezenlijkt.⁶⁴

---

⁶³ Sterk 1994, p. 233-234.

⁶⁴ HR 23 februari 1990, *LJN* AD1041, *NJ* 1990, 365 (concl. A-G W. Asser) (*Zengerle/Blezer*).

Hoofdstuk 3 De aansprakelijkheid van de bezitter

3.1 Inleiding

De merrie is gedekt en na elf maanden komt er een prachtig zwart klein hengstje ter wereld. Zeker de eerste weken is het nog ontzettend schattig en lief zo'n klein veulentje. Al snel gaat hij echter groeien en begint hij, zeker omdat het een hengstje is, 'praatjes te krijgen'. Voor een veulen is het van groot belang om voldoende beweging te krijgen ter voorkoming van latere aandoeningen aan de botten en gewrichten. Om deze reden wordt het veulen samen met zijn moeder dagelijks aan de hand naar de wei gebracht. Op een frisse en stormachtige herfstochtend steekt de speelsheid van het jonge hengstje de kop op en springt het dier tijdens de wandeling met vier benen tegelijk de lucht in waarbij het een toevallig passerende voetganger ongelukkig raakt. Het slachtoffer loopt een verbrijzeld middenhandsbeentje van de rechter ringvinger op waardoor zij haar werk als chirurg in ieder geval tijdelijk maar wellicht zelfs blijvend niet meer kan uitoefenen.

Dat een ongeluk in een klein hoekje zit en de gevolgen van een op het oog vrij onschuldig ongeval groot kunnen zijn blijkt uit bovenstaande casus. Het is dan ook van groot belang dat het slachtoffer zijn schade kan verhalen. Na in de vorige hoofdstukken te zijn ingegaan op de geschiedenis, aard en grondslag van het artikel over de risicoaansprakelijkheid van diereigenaren zullen we in dit hoofdstuk bekijken welke rol ons huidige artikel 6:179 BW hierin kan spelen. Ik zal hiertoe één voor één de diverse elementen van het artikel behandelen. Als eerste komt het object van de aansprakelijkheid aan de orde. Duidelijk zal worden dat voor de invulling van het begrip 'dieren' het bezitterschap al een grote rol speelt. Het volgende element dat ter sprake komt is dan ook de aansprakelijke persoon. Vervolgens gaan we dieper in op het vereiste dat de schade door het dier moet zijn aangericht. Als laatst komt het slot van artikel 6:179 BW, de zogenaamde tenzij-formule, aan de orde.

3.2 Bijzondere regeling

In beginsel regelt artikel 6:179 BW de aansprakelijkheid wanneer door een dier schade wordt aangericht. Voordat de diverse elementen van het artikel de revue zullen passeren merk ik eerst op dat deze regel tot voor kort toch wel enigszins opmerkelijk was. Tot 1 januari 2013 werden dieren door de Nederlandse wetgever immers gekwalificeerd als zaken en derhalve hetzelfde behandeld als bijvoorbeeld een stoel en een tas. Dat een bijtende hond en een trappend paard desondanks niet werden aangemerkt als gebrekkige zaken in de zin van artikel 6:173 BW, maar een eigen regeling hebben in ons Burgerlijk Wetboek werd gerechtvaardigd door de, in het vorige hoofdstuk aan de orde gekomen,

‘eigen energie’ die kenmerkend is voor dieren.⁶⁵ Wanneer een stoelpoot door de fabrikant niet goed gemonteerd is met als gevolg dat je van de stoel valt en daarbij letsel oploopt dan is de schade veroorzaakt door een ‘dood object’. Deze stoelpoot is geen levend wezen die zelfstandig kan handelen zoals de hond die kan bijten waardoor je letsel oploopt of het paard uit de inleiding die een rake trap uitdeelt. Het cruciale verschil zit hem dus in het zelfstandig kunnen aanrichten van schade.

Dit verschil is voor de wetgever aanleiding geweest voor de invoering van artikel 3:2a BW.⁶⁶ In dit, sinds 1 januari 2013 van kracht zijnde, artikel wordt expliciet bepaald dat dieren geen zaken zijn. Tevens bepaalt het artikel dat de bepalingen met betrekking tot zaken wel van toepassing zijn op dieren, maar met in achtneming van de op wettelijke voorschriften en regels van ongeschreven recht gegronde beperkingen, verplichtingen en rechtsbeginselen, alsmede de openbare orde en goede zeden. Het doel van het nieuwe artikel is om in overeenstemming met het breed gedragen rechtsgevoel te benadrukken dat dieren niet zomaar gelijk gesteld moeten worden met zaken gelet op het feit dat het levende wezens zijn.

3.3 Aansprakelijkheid voor dieren

3.3.1 Dieren

Het toepassingsbereik van artikel 6:179 BW zal in de eerste plaats worden bepaald door het begrip ‘dier’. Vaak zal direct duidelijk zijn of iets een dier is of niet. Toch heeft de wetgever het noodzakelijk geacht om in de parlementaire geschiedenis expliciet te vermelden dat bacteriën, virussen en micro-organismen geen dieren zijn.⁶⁷

Aansprakelijkheid hiervoor kan worden gegrondvest op artikel 6:175 BW, de bepaling welke aansprakelijkheid regelt bij gevaarlijke stoffen, of op de algemene onrechtmatigedaadsbepaling, artikel 6:162 BW.⁶⁸ Genetisch gemodificeerde dieren zoals Herman, het eerste genetisch gemanipuleerde rund ter wereld, vallen wel onder het toepassingsbereik van het artikel.⁶⁹ Al stelt Bauw de terechte vraag of de specifieke risico’s welke verbonden zijn aan genetische modificatie, risico’s zijn waarvoor artikel 6:179 BW een kwalitatieve aansprakelijkheid in het leven wenst te roepen.⁷⁰

3.3.2 Wilde dieren

In het wetsartikel wordt ook geen onderscheid gemaakt tussen bijvoorbeeld verschillende diersoorten, tamme en wilde dieren of

---

⁶⁵ Ploeger 1996, p. 102-103.

⁶⁶ *Kamerstukken II* 2009/10, 31 389, nr. 68, p. 1-2.

⁶⁷ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 763.

⁶⁸ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 749.

⁶⁹ Bauw 2008 (*Mon. BW B47*), nr. 44.

⁷⁰ Bauw 2008 (*Mon. BW B47*), nr. 44.

gevaarlijk en ongevaarlijke dieren. Toch betekent dit niet dat het artikel altijd van toepassing is op alle dieren. Uit de tekst van de wet vloeit immers voort dat voor aansprakelijkheid een bezitter van het dier moet kunnen worden aangewezen. Dit betekent dat wilde dieren derhalve niet onder het toepassingsbereik van het artikel vallen. Onder wilde dieren moeten dieren worden verstaan die nooit een eigenaar hebben gehad. Dat wil echter niet zeggen dat voor schade toegebracht door wilde dieren nimmer iemand aansprakelijk kan worden gehouden. Zo is een jachthouder onder andere verplicht om schade door in zijn jachtveld aanwezig wild te voorkomen, aldus artikel 37 lid 1 Flora- en faunawet. Een andere grondslag voor aansprakelijkheid wordt natuurlijk geboden door artikel 6:162 BW. Een bekend voorbeeld hierbij is de zaak tussen Lekkerkerker en Vermeulen, ook wel het zogenaamde 'Kraaien en roeken-arrest' genoemd.⁷¹ Het bedrijf van Vermeulen dempt dagelijks met stadsvuilnis een waterplas in de nabijheid van een door Lekkerkerker geëxploiteerde boomgaard met appels, peren en kersen. Dit vuilnis trekt grote aantallen kraaien, roeken en andere schadelijke vogels aan die een lonende exploitatie van de boomgaard onmogelijk maken. Vermeulen wordt verplicht tot schadevergoeding op grond van de door hem onrechtmatig toegebrachte hinder.⁷²

Wanneer men een in het wild levend dier (een *res nullius*) in bezit neemt kan het dier wel onder het toepassingsbereik van artikel 6:179 BW vallen. Artikel 5:4 BW bepaalt immers dat wanneer men een aan niemand toebehorende roerende zaak in bezit neemt, men daarvan de eigendom verkrijgt.

3.3.3 Verwilderde dieren

Ook verwilderde dieren vallen niet onder het toepassingsbereik van artikel 6:179 BW.⁷³ Tot deze groep worden dieren gerekend die niet meer door een mens worden onderhouden. Voor een weggelopen dier is men echter in beginsel wel aansprakelijk op grond van het artikel. Het bezit over een goed wordt immers pas verloren wanneer men het goed kennelijk prijsgeeft, of wanneer een ander het bezit van het goed verkrijgt, aldus artikel 3:117 lid 1 BW.

In artikel 5:19 BW wordt verduidelijkt wanneer men de eigendom, en daarmee het bezit, van een dier verliest. Voor wat betreft tamme dieren verliest men de eigendom wanneer het dier, nadat het uit de macht van de eigenaar is gekomen, is verwilderd. Het dier is verwilderd wanneer het weer in zijn natuurlijke leefomgeving is opgenomen en niet meer naar de eigenaar terugkeert.⁷⁴ Ten aanzien van andere dieren verliest men de eigendom wanneer deze de vrijheid verkrijgen en de eigenaar niet terstond beproeft ze weer te vangen of zijn pogingen

---

⁷¹ HR 10 maart 1972, *LJN AC1311*, *NJ* 1972, 278 (*Vermeulen/Lekkerkerker*).

⁷² Zie ook HR 15 februari 1991, *LJN ZC0150*, *NJ* 1992, 639 (*Staat der Nederlanden/Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij*).

⁷³ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 763.

⁷⁴ Parl. Gesch. Boek 5 NBW, p. 118.

daartoe staakt. Van belang is derhalve het onderscheid tussen ‘tamme dieren’ en ‘andere dieren’. Volgens de parlementaire geschiedenis wordt dit door de gebruikelijke opvatting dienaangaande bepaald en dient het begrip tamme dieren enger te worden geïnterpreteerd dan het begrip ‘getemde dieren’.⁷⁵ Een leeuw uit het circus of een aap uit de dierentuin valt dus niet onder groep tamme dieren.

Wanneer men het bezit over een dier verloren heeft en derhalve niet op grond van artikel 6:179 BW aansprakelijk kan worden gesteld voor door het dier in verwilderde toestand aangerichte schade betekent dit niet automatisch dat men in het geheel niet aansprakelijk is voor deze schade. Kan men immers een onrechtmatige daad worden verweten ten aanzien van de ontsnapping of het weglopen dan is men alsnog aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor de gevolgen van de ontsnapping of het weglopen.⁷⁶

3.4 De aansprakelijke persoon

3.4.1 De bezitter

In artikel 6:179 BW wordt expliciet de bezitter van een dier aangewezen als de aansprakelijke persoon. De keuze voor de bezitter als aansprakelijke persoon komt voort uit de gedachte dat het voor de benadeelde gemakkelijker zou zijn te achterhalen wie de bezitter van het dier is dan wie de eigenaar van dier is. Daarnaast merkt de wetgever op dat de bezitter de mogelijkheid heeft zich te verzekeren indien hij het risico niet zelf wenst te dragen.⁷⁷ In de meeste gevallen zal de bezitter tevens eigenaar en verzorger van het dier zijn. Toch zijn er situaties denkbaar, zoals hierna zal blijken, waarin het lastiger te bepalen is wie als bezitter heeft te gelden. De keuze van de wetgever voor de bezitter als aansprakelijke persoon betekent dat deze verantwoordelijk is voor de gedragingen van een derde die bijvoorbeeld het paard op hol laat staan of laat ontsnappen. Wel heeft hij natuurlijk de mogelijkheid om een regresvordering in te stellen jegens deze derde.⁷⁸

Voor de vraag of iemand bezitter is moet worden gekeken in Boek 3 BW. Onder bezit wordt verstaan het houden van een goed voor zichzelf, aldus artikel 3:107 lid 1 BW. Of men een goed houdt, en of men dit voor zichzelf of voor een ander doet, wordt naar verkeersopvatting beoordeeld, met inachtneming van de regels in titel 3.5 BW en op grond van uiterlijke feiten. Bezit kan op drie manieren worden verkregen namelijk door inbezitneming, overdracht of door opvolging onder algemene titel. In de vorige paragraaf kwam al aan de orde dat men het bezit over een dier op twee wijzen kan verliezen, namelijk door prijsgeven van het bezit en inbezitneming door een ander. Sterk stelt in

---

⁷⁵ Parl. Gesch. Boek 5 NBW, p. 116.

⁷⁶ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 763.

⁷⁷ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 745.

⁷⁸ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 172.

zijn dissertatie de vraag aan de orde of de term 'bezitter' slechts zuiver goederenrechtelijk moet worden uitgelegd.⁷⁹ Wanneer een achtergelaten dier korte tijd nadat hij door een eerlijke vinder is gevonden schade aanricht, zou een zuiver goederenrechtelijke interpretatie immers tot gevolg hebben dat de eigenaar die het dier heeft gedumpt niet meer aansprakelijk is omdat hij het dier heeft prijsgegeven. Hij pleit dan ook voor een uitleg van de term 'bezitter' in het licht van het doel van de rechtsregel waarin de term wordt gebruikt. Dit zou ook beter recht doen aan de strekking het artikel, zijnde slachtofferbescherming.⁸⁰ Ook Cahen merkt op dat het niet mogelijk moet zijn dat een eigenaar zich door deze vorm van dierenmishandeling rechtsgeldig van zijn bezit kan bevrijden.⁸¹

3.4.2 De aansprakelijke persoon nader uitgewerkt

Invulling van het begrip 'bezitter' aan de hand van bovenstaande regels brengt mee dat een bewaarder, vervoerder of zaakwaarnemer niet als bezitter kan worden aangemerkt, tenzij er sprake is van bedrijfsmatig gebruik in de zin van artikel 6:181 BW. Stalt men zijn paard in verband met een vakantie enkele dagen bij de buurman, dan brengt dit derhalve niet mee dat de buurman bezitter wordt van het paard. Hij kan worden gekwalificeerd als houder van het paard voor de eigenaar. In de paardensport is het meer regel dan uitzondering dat de paarden geen eigendom zijn van de ruiter maar toebehoren aan een (groep van) investeerder(s). Een paard wordt door een investeerder gekocht en vervolgens gestald bij een ruiter die het paard opleidt en uitbrengt op wedstrijden. De ruiter betaalt zowel de kosten van voer en stro en dergelijke als de inschrijvingskosten van de wedstrijden. Eventuele prijzen mag de ruiter zelf behouden. Wordt in zo'n situatie door het paard schade aangericht dan moge duidelijk zijn dat de vraag wie hier bezitter is toch sneller discussiepunt zal zijn dan in het voorbeeld van het bij de buurman tijdelijk gestalde paard. Toch geldt in beginsel ook hier dat de ruiter geen bezitter is nu niet hij maar de investeerder eigenaar is.⁸² Ik gebruik 'in beginsel' aangezien het anders wordt als de ruiter het paard bedrijfsmatig gebruikt, waarover in volgende hoofdstuk uitgebreid. De eigenaar heeft ook niet de intentie de eigendom over te laten gaan maar zal juist willen bereiken dat het paard door de opleiding bij deze ruiter in waarde zal stijgen waardoor hij het paard na verloop van tijd met winst kan verkopen. Opgemerkt moet worden dat de benadeelde natuurlijk de ruiter zal aanspreken tot vergoeding van de schade aangezien degene die een goed houdt wordt vermoed dit voor zichzelf te houden. Op hem zal vervolgens de bewijslast van het tegendeel komen te rusten.

---

⁷⁹ Sterk 1994, p. 258-259.

⁸⁰ Sterk 1994, p. 259-261.

⁸¹ Cahen 2002, p. 171.

⁸² Aldus ook Arbitraal vonnis 24 juli 1994, *LJN AJ6136*, *VR* 1995, 30.

Dat dit toch anders kan zijn volgt uit een zaak tegen de Stichting Dierenopvang en Dierenbescherming Regio Almelo.⁸³ Een vrijwilligster van de Dierenopvang was tijdens een open dag het hok van een Duitse herder ingegaan en vervolgens in haar hand gebeten door de hond. De rechtbank oordeelde dat de Dierenopvang niet aansprakelijk was nu deze niet als bezitter van de hond kon worden aangemerkt. Het hof achtte het echter, gelet op de omstandigheden van het geval, niet aannemelijk dat de Dierenopvang geen bezitter was. De open dag had immers tot doel om kopers voor de hond te vinden. Dit in samenhang met de achtergrond van de hond als waakhond op het erf van een alleenstaande boer wekte eerder de indruk dat de eigenaar het bezit had overgedragen, althans afstand had gedaan van de eigendom van de hond, aldus het hof.

Een nieuw opkomend fenomeen bij maneges is het sluiten van een leaseovereenkomst. Door deze overeenkomst kan de ruiter (de lessee) zijn geliefde manegepaard in plaats van wekelijks in de manegeles nu vaker in de week en op eigen initiatief rijden als ware het zijn eigen paard. Met het verschil dat hij niet de zorgen heeft over de verzorging van het dier, zoals weidegang, gebitscontrole, veearts en hoefbeslag. Ook onder particulieren, die (tijdelijk) een andere ruiter zoeken voor hun paard, komt de leaseovereenkomst steeds vaker voor. Deze overeenkomsten worden aangegaan voor een korte of langere periode maar ook leaseovereenkomsten voor onbepaalde tijd komen met regelmaat voor. Een leaseovereenkomst heeft slechts obligatoire gevolgen.⁸⁴ Dit betekent dat in alle gevallen geldt dat de lessee slechts houder is van het paard en de lessor (de manege of de particulier) als bezitter aansprakelijk zal zijn voor schade welke door het paard wordt toegebracht aan personen of zaken.⁸⁵ Uitzondering is ook hier weer de situatie dat het paard door de lessee bedrijfsmatig wordt gebruikt.

3.4.3 Bijzondere regels

In de wet zijn enkele bijzondere regels opgenomen met betrekking tot de aansprakelijke persoon. Zo kan het voorkomen dat een kind dat jonger is dan veertien jaren als bezitter van het dier moet worden aangemerkt. In dat geval geldt, op grond van het tweede lid van artikel 6:183 BW, dat niet hij maar degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over hem uitoefent aansprakelijk is voor de schade welke door zijn dier wordt veroorzaakt. Het eerste lid van dit artikel bepaalt dat in alle overige gevallen de aangesprokene geen beroep kan doen op zijn jeugdige leeftijd of geestelijke of lichamelijke tekortkoming. In artikel 6:180 lid 2 BW wordt aangewezen wie de aansprakelijke persoon is in geval van een

---

⁸³ Hof Arnhem 11 januari 2005, *LJN* AS2588, *AV&S* 2005, 25, m.nt. F.T. Oldenhuis (*Agressieve bijtende hond in Dierenopvang*).

⁸⁴ Hof Arnhem 17 februari 2004, *LJN* AQ6696, *NJ* 2004, 405, r.o. 4.3 (*Robbesom/Van Vliet*).

⁸⁵ Bauw 2008 (*Mon. BW B47*), nr. 45.

overdracht onder opschortende voorwaarde. Wordt een dier geleverd onder eigendomsvoorbehoud dan komt de risicoaansprakelijkheid uit artikel 6:179 BW vanaf de overdracht op de verkrijger te rusten. Tenslotte heeft de wetgever een regeling in de wet opgenomen met betrekking tot medebezit. Men spreekt van medebezit wanneer ten aanzien van één goed meerdere personen als bezitter kunnen worden aangemerkt. Hiervan is sprake bij een onverdeelde nalatenschap of een gemeenschap van goederen. Twee of meer personen kunnen zich dan gezamenlijk als rechthebbende op het goed gedragen.⁸⁶ Medebezit ontstaat niet wanneer een ongetrouwd stel gaat samenwonen en één van de twee zijn of haar huisdier meeneemt.⁸⁷ Artikel 6:180 lid 1 BW bepaalt dat medebezitters hoofdelijk aansprakelijk zijn voor de schade welke door hun dier wordt veroorzaakt.

3.4.4 Het Hangmat-arrest⁸⁸

Dat het ook ondanks bovenstaande, in de wet opgenomen, bijzondere regels lastig kan zijn te bepalen wie de benadeelde aansprakelijk kan stellen voor zijn schade blijkt uit een zaak welk aanhangig is gemaakt bij de Rechtbank 's-Hertogenbosch.⁸⁹ De trieste feiten die ten grondslag lagen aan deze zaak hebben, na het instellen van sprongcassatie, geleid tot het beroemde en beruchte Hangmat-arrest. Een jonge vrouw hangt in de zomer in haar tuin een hangmat op aan een gemetselde pilaar. Wanneer zij in de hangmat ligt breekt de gemetselde pilaar van onderen af en komt op haar terecht. Ze loopt hierbij een complete dwarslaesie op en vele breuken. Na ruim een jaar komt ze weer thuis. Haar armen en benen zal zij echter nooit meer kunnen gebruiken en ook is zij voor de rest van haar leven rolstoelgebonden en volledig afhankelijk van de hulp van derden.

Op het eerste oog lijkt dit tragische ongeval niets van doen te hebben met de kwalitatieve aansprakelijkheid voor dieren. De vrouw stelt echter haar man, die mede-eigenaar is van het huis, aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door een gebrek aan de opstal. De man en vrouw hadden een aansprakelijkheidsverzekering voor particulieren afgesloten ten behoeve van hen beiden. De rechtbank ziet zich derhalve voor de vraag gesteld of de vrouw, in haar hoedanigheid van medebezitter van het huis, een beroep kan doen op artikel 6:174 BW jegens een andere medebezitter van het huis. Gedaagden stellen dat slechts een derde, welke geen bezitter is, die schade lijdt door een gebrekkige opstal, een aanspraak kan doen gelden. De rechtbank stelt allereerst vast dat in de wet niet is terug te vinden dat de omschreven aansprakelijkheid in het

---

⁸⁶ Asser/Bartels & van Mierlo 2013 (3-IV), nr. 130.

⁸⁷ HR 8 oktober 1982, *LJN* AG4455, *NJ* 1984, 2, r.o. 3.2, m.nt. C.J.H. Brunner (*Buisman/NV Brand- en Variaverzekeringsmaatschappij RVS*).

⁸⁸ HR 8 oktober 2010, *LJN* BM6095, *NJ* 2011, 465 (*Hangmat*).

⁸⁹ Rb. 's-Hertogenbosch (meervoudige handelskamer) 21 januari 2009, *LJN* BH0728, *JA* 2009, 52.

artikel alleen geldt jegens derden of jegens anderen. Ook in de parlementaire geschiedenis is hier blijkbaar geen aandacht aan besteed. Bekijkt men het systeem van de wet dan leidt dit tot de vaststelling dat wanneer er één bezitter is, deze de schade toegebracht door zijn opstal volledig zal hebben te dragen. Zijn er meerdere bezitters dan zijn zij allemaal hoofdelijk aansprakelijk voor de gehele schade, maar in hun onderlinge verhouding zijn zij, in beginsel, slechts aansprakelijk naar rato van ieders aandeel in het geheel. Wanneer men een medebezitter niet aansprakelijk zou kunnen stellen leidt dit volgens de rechtbank tot het ongerijmde resultaat dat de benadeelde medebezitter alleen met de schade blijft zitten, terwijl wanneer een derde dezelfde schade zou hebben geleden, deze zou zijn gespreid over alle bezitters. Zou de risicoaansprakelijkheid ook gelden in de onderlinge verhouding tussen de medebezitters dan wordt de schade gedragen door de gezamenlijke bezitters waarbij de benadeelde medebezitter de schade slechts zelf heeft te dragen naar rato van zijn medebezit. De rechtbank acht dit resultaat meer in overeenstemming met de parlementaire geschiedenis, inhoudende dat de benadeelde de mogelijkheid moet hebben schadevergoeding te vorderen zonder dat op hem het risico komt te liggen dat niet meer achterhaald kan worden of het gebrek in de opstal is veroorzaakt door een fout bij de bouw of door onderhoudsverzuim en zo ja, aan wie dit kan worden toegerekend.

De Hoge Raad bevestigt de uitspraak van de rechtbank. Hij overweegt dat bovenstaande rechtsvraag moet worden beantwoord aan de hand van het in artikel 6:163 BW neergelegde relativiteitsvereiste, waarbij het aankomt op het doel en de strekking van de aansprakelijkheidsnorm, zodat aan de hand daarvan kan worden bepaald op welke personen en welke schade en op welke wijzen van ontstaan van schade artikel 6:174 BW van toepassing is.

De kernvraag is of het recht bescherming behoort te verlenen aan degene die, hoewel de aansprakelijkheid van art. 6:174 niet is gebaseerd op overtreding van enigerlei gedragsnorm, zelf in zekere zin medeverantwoordelijk geacht kan worden voor de gebrekkige opstal. Bij de geschetste stand van zaken, waarbij de wetgever de door [verweerster] bepleite aansprakelijkheid niet heeft uitgesloten, hangt de te maken keuze af van wat naar maatschappelijke opvattingen, in aanmerking genomen de belangen van de benadeelde, de bezitter en de aansprakelijkheidsverzekeraar, het meest redelijk moet worden geacht als reikwijdte van art. 6:174. Die keuze valt uit ten gunste van het standpunt van [verweerster].⁹⁰

Dat de aanspraak zich hier afspeelt binnen een samenlevingsverband staat volgens de Hoge Raad niet in de weg aan aansprakelijkheidsstelling.

Ons hoogste rechtscollege heeft zich in zijn overwegingen uitdrukkelijk beperkt tot de reikwijdte van artikel 6:174 BW. Ook Advocaat-Generaal

---

⁹⁰ HR 8 oktober 2010, *LJN* BM6095, *NJ* 2011, 465, r.o. 4.3.4 (*Hangmat*).

(A-G) Spier schrijft in zijn conclusie dat deze zaak zich niet leent voor het doen van onderzoek naar de ratio(nes) van de andere risicoaansprakelijkheden.⁹¹ Of het in het arrest bepaalde ook van toepassing is binnen de kwalitatieve aansprakelijkheid voor dieren zal de tijd ons dan ook moeten leren.⁹² In zijn noot onder het arrest neigt Hartlief er echter naar om deze vraag bevestigend te beantwoorden:

‘Aangenomen mag worden dat de Hoge Raad, mocht hem de vraag naar het beschermingsbereik van art. 6:173 en/of 6:179 worden voorgelegd, deze relativiteitsvraag aan de hand van dezelfde inspiratiebronnen (wet(tekst), wettelijk stelsel, wetsgeschiedenis, belangenafweging) zal beantwoorden. Net zo min als bij art. 6:174 vormt de tekst van art. 6:173 en 6:179 een beletsel voor het oordeel dat medebezitters elkaar kunnen aanspreken. (...) ik schat in dat ook hier de Hoge Raad zou uitkomen op de tussenconclusie dat wet en wetsgeschiedenis de vraag naar de reikwijdte niet beantwoorden, zodat het ook dan aan hem is om te bepalen wat naar maatschappelijke opvattingen, gelet op de belangen van de benadeelde, verzekeraar en bezitter de meest redelijke reikwijdte is.’⁹³

Hij kan zich niet voorstellen dat de Hoge Raad bij het bepalen van deze reikwijdte tot een andere uitkomst zou komen dan in het Hangmat-arrest. Oldenhuis merkt nog op dat men binnen gezinsverband even weinig invloed heeft op het onberekenbare gedrag van een dier dan buiten gezinsverband.⁹⁴ Zijn verwachting is dan ook dat de kwalitatieve aansprakelijkheid voor dieren ook binnen gezinsverband kan worden toegepast.

3.4.5 Een rechtsverhouding tussen de bezitter en de benadeelde

In aansprakelijkheidskwesties bij door paarden toegebrachte schade komt het veelvuldig voor dat tussen de bezitter van het paard en de benadeelde een rechtsverhouding bestaat. Men kan denken aan de verhouding tussen de manegehouder en de lesklant of de verhouding tussen de hoefsmid en de bezitter van een paard. Wanneer in zo’n geval door het paard schade wordt toegebracht staat de rechtsverhouding niet in de weg aan toepassing van artikel 6:179 BW.⁹⁵ Wel zal de (aard van de) rechtsverhouding een rol kunnen spelen bij het bepalen van de omvang van de vergoedingsplicht van de aangesprokene, waarover in hoofdstuk 5 meer.

De bezitter van het paard welke beslagen wordt door de hoefsmid blijft derhalve aansprakelijk voor schade ontstaan door een onberekenbare gedraging van het paard tenzij partijen uitdrukkelijk anders zijn overeengekomen. Waarbij in het algemeen niet te snel mag worden aangenomen dat partijen stilzwijgend afstand doen van rechten

---

⁹¹ HR 8 oktober 2010, *LJN* BM6095, *NJ* 2011, 465 (concl. A-G Spier) (*Hangmat*).

⁹² Zie ook Oldenhuis & Kolder *AV&S* 2012, 3, par. 3.1.

⁹³ HR 8 oktober 2010, *LJN* BM6095, *NJ* 2011, 465, m.nt. T. Hartlief (*Hangmat*).

⁹⁴ Oldenhuis, in *GS Onrechtmatige daad*, art. 6:179 BW, aant. 20 (online, laatst bijgewerkt op 1 oktober 2011).

⁹⁵ HR 25 oktober 2002, *LJN* AE7010, *NJ* 2004, 556, r.o. 3.4 (*Bunnink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland*).

uit bijzondere wetsartikelen.⁹⁶ Een ander voorbeeld is de zaak tussen dierenarts Donker en paardenbezitter Scholten.⁹⁷ De dierenarts moest op het bedrijf van Scholten de paarden van Scholten inenten. Nadat al drie paarden zijn ingeënt gaat het bij de vierde pony mis. De pony is onrustig en de dierenarts besluit dan ook om een zogenaamde neuspraam op te halen. Op het moment dat hij terugkomt bij de stallen en de stal van de desbetreffende pony binnenstapt gaat de pony op een voor beide partijen onvoorzienbare wijze door het lint en de dierenarts loopt daarbij letsel op. De Hoge Raad overweegt dat de tussen partijen gesloten behandelingsovereenkomst niet in de weg staat aan het aannemen van aansprakelijkheid op grond van artikel 6:179 BW. De aard van de rechtsverhouding kan echter wel meebrengen dat bepaalde schade niet voor rekening van de aangesprokene dient te komen. Het hof heeft volgens ons hoogste rechtscollege met juistheid geoordeeld dat schade die binnen het verwachtingspatroon van de dierenarts valt door hemzelf gedragen zal moeten worden. In dit geval hoefde de schade niet (deels) voor rekening van de dierenarts te blijven nu deze buiten het verwachtingspatroon van de dierenarts viel aangezien de pony totaal onverwacht door het lint ging op een voor beide partijen onvoorziene wijze, terwijl er volgens hen beide niks gekst aan de pony te merken was en de schade niet mede een gevolg was van aan Scholten toe te rekenen omstandigheden.

3.5 Door het dier aangerichte schade

3.5.1 Gedraging van het dier

‘De bezitter van een dier is aansprakelijk voor de door het dier aangerichte schade’

Na het behandelen van de eerste twee elementen uit deze eerste volzin van artikel 6:179 BW komen we nu toe aan het derde element welke inhoudt dat aansprakelijkheid slechts kan bestaan voor door het dier aangerichte schade. Het moet gaan om schade die door een gedraging van het dier is toegebracht.⁹⁸ Wanneer we de Parlementaire Geschiedenis bekijken dan volgt hieruit dat daarvan sprake is als het gevaar, dat de eigen energie van het dier een onberekenbaar element bevat, zich verwezenlijkt.⁹⁹ Dit onberekenbaar element bestaat, aldus Bauw, uit ‘elk storend gedrag van het dier – ongeacht of dit voorspelbaar was of niet – dat niet is ingegeven door een mens’.¹⁰⁰ Zo is de bezitter van een hond aansprakelijk wanneer zijn hond onder een paard door rent met als gevolg dat de ruiter door de schrikreactie van

---

⁹⁶ Rechtbank Groningen 19 oktober 2001, *LJN* AJ0693, *Prg.* 2001, 5775 (*Mulder/Erven Grimme*).

⁹⁷ HR 27 april 2001, *LJN* AB1335, *NJ* 2002, 54, r.o. 3.5 (*Donkers/Scholten*).

⁹⁸ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 250.

⁹⁹ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 763.

¹⁰⁰ Bauw 2008 (*Mon. BW B47*), nr. 46.

het paard er vanaf valt, ook wanneer de hond niet heeft geblaft of gebeten.¹⁰¹

Deze grondslag van de aansprakelijkheid brengt mee dat causaal verband tussen het dier en de schade niet voldoende is voor aansprakelijkheid. Het moet immers gaan om verwezenlijking van het specifieke gevaar welke schuilt in de eigen energie van een dier en het onberekenbare element dat daarin is gelegen.¹⁰² Al in het eerste hoofdstuk kwam aan de orde dat dit vereiste twee consequenties met zich meebrengt.¹⁰³ Ten eerste treedt geen aansprakelijkheid in wanneer de eigen energie van het dier als levend wezen geen rol heeft gespeeld. En ten tweede treedt ook geen aansprakelijkheid in wanneer het dier als instrument handelt van degene die hem berijdt of leidt.

3.5.2 Eigen energie speelt geen rol

Wanneer heeft de eigen energie van het dier als levend wezen geen rol gespeeld? Dit is het geval als het lichaam van het dier slechts object is van krachten die van buiten komen.¹⁰⁴ Asser noemt hier als voorbeeld het geval dat het dier door een mens op de weg wordt gegooid.¹⁰⁵ Men kan ook denken aan een muildier die van de weg glijdt en daardoor valt of het enkele omvallen van een paard.¹⁰⁶ Uit het al eerder aangehaalde Zeug geel-113-arrest volgt dat de eigen energie tevens geen rol speelt wanneer een dier, welke besmet is met een besmettelijke ziekte, deze ziekte overbrengt op een ander dier.¹⁰⁷ Als bijvoorbeeld het paard van amazone A en het paard van amazone B elkaar besnuffelen tijdens het opzadelen en niet blijkt dat het paard van A besmet is met de virusziekte Rhinopneumonie, dan is A niet aansprakelijk wanneer het paard van B verlamd raakt door de besmetting. De besmetting is hier namelijk slechts het gevolg van ‘normaal’ lichamelijk contact. Er is geen sprake van een letseltoebrengende gedraging door het paard van A, zoals bijten, waardoor de besmettingsschade als het ware zou kunnen ‘meeliften’. Met andere woorden, men zou kunnen stellen dat de schade niet een gevolg is van een gedraging van het paard maar een gevolg is van de toestand van het paard.¹⁰⁸

3.5.3 Het dier als instrument

Het derde element uit artikel 6:179 BW brengt tevens mee dat geen aansprakelijkheid ontstaat voor de bezitter wanneer het dier als instrument handelt van degene die hem berijdt of lijdt. Dit betekent echter niet dat wanneer het dier bereden wordt of onderworpen is aan

---

¹⁰¹ Hof Amsterdam 20 maart 1997, *LJN* AK3749, *VR* 1999, 100, r.o. 4.3 (*Admiraal/Van Lemmeren*).

¹⁰² Zie ook Rechtbank Zutphen 21 april 2010, *LJN* BM4553, *JA* 2010, 89.

¹⁰³ Zie hoofdstuk 1.4.2.

¹⁰⁴ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 763.

¹⁰⁵ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 250.

¹⁰⁶ Oftinger & Stark 1987, p. 388.

¹⁰⁷ Zie hoofdstuk 1.3.4 en hoofdstuk 2.6.

¹⁰⁸ Meijer & van der Spek 2005, p. 178.

het gezag van iemand, de bezitter nimmer aansprakelijk kan zijn voor eventuele schade. Het gaat erom dat het dier de schade zelfstandig aanricht.¹⁰⁹ Wanneer tijdens een concours het paard schrikt van een afgeworpen hindernisbalk en op hol slaat, een spoor van vernielingen achter zich latend, dan is dus de bezitter van het paard hiervoor aansprakelijk en niet de amazone die het paard niet meer in bedwang heeft. Is echter de amazone zo boos over een afgeworpen balk dat zij moedwillig met haar paard een official van de voeten rijdt, dan is de bezitter hiervoor niet aansprakelijk. Het paard fungeerde nu immers slechts als willoos werktuig van de amazone. Wanneer de amazone onrechtmatig handelde kan zij uiteraard wel zelf aansprakelijk worden gesteld voor de schade op grond van artikel 6:162 BW, mits aan alle overige vereisten van dat artikel is voldaan. Bovenstaand, aan Groen ontleende, voorbeeld illustreert naar mijn mening exact waar het om gaat.¹¹⁰ Zolang het dier optreedt zoals de ruiter/begeleider van hem verwacht is de bezitter niet aansprakelijk voor schade op grond van artikel 6:179 BW.¹¹¹

Keren we terug naar de casus uit de inleiding van dit hoofdstuk dan geldt ook hier dat moet worden beoordeeld of het veulen de schade zelfstandig heeft aangericht, aangezien de schade is ontstaan toen het veulen aan de hand naar de wei werd gebracht. Het onverwachts met vier benen tegelijk de lucht in springen is naar mijn mening een typisch voorbeeld van een onberekenbare gedraging van het dier die voortkomt uit zijn eigen energie. Er is hier dan ook zeker sprake van het zelfstandig aanrichten van de schade ondanks dat het veulen werd begeleid.¹¹² Uit de rechtspraak volgt dat al snel sprake is van het zelfstandig aanrichten van de schade.¹¹³ De ervaring of kennis en kunde van de ruiter of begeleider van het paard doen bij de beoordeling daarvan niet ter zake.¹¹⁴ De wetgever heeft immers bewust gekozen voor een risicoaansprakelijkheid in plaats van een aansprakelijkheid gebaseerd op schuld. Deze punten spelen natuurlijk wel een rol wanneer het gaat over de vraag of en in hoeverre sprake is van eigen schuld in de zin van artikel 6:101 BW, waarover in hoofdstuk 5 uitgebreid.

---

¹⁰⁹ HR 23 februari 1990, *LJN AD1041*, *NJ* 1990, 365, r.o. 3.2 (*Zengerle/Blezer*).

¹¹⁰ *Jonge Balie Congres 1981. Congresbundel* 1982, p. 215.

¹¹¹ Anders: Van Wassenaer van Catwijck 1980, p. 803; Van Wassenaer van Catwijck 1983, p. 42.

¹¹² Vgl. HR 23 februari 1990, *LJN AD1041*, *NJ* 1990, 365 (*Zengerle/Blezer*).

¹¹³ Kantonrechter Zwolle 14 december 2004, *JA* 2005, 56, r.o. 1 (*Gevecht tussen twee honden en een kat*); Hof Arnhem 11 oktober 2005, *JA* 2006, 100, r.o. 4.14-4.17 (*Huifkarongeval*); Rechtbank Maastricht 20 december 2006, *LJN AZ5038*, *JA* 2007, 30, r.o. 3.3 (*Ongeluk tijdens carnavalsoptocht*); Rechtbank Zeeland-West-Brabant 9 januari 2013, *NJF* 2013, 183, r.o. 4.4 (*D./Stichting Ruitersportcentrum Caprice*).

¹¹⁴ Hof 's-Hertogenbosch 9 maart 2004, *LJN AO6194*, *VR* 2005, 12, r.o. 4.6 (*Bruinsma-Hof/Valkema*).

3.5.4 Alleen rechtstreekse schade?

Men kan twee soorten schade onderscheiden. Allereerst natuurlijk de schade welke rechtstreeks wordt aangericht, zoals de fractuur opgelopen na de trap van het veulen. Ten tweede kan het dier er door zijn gedraging de oorzaak van zijn dat de schade ontstaat.¹¹⁵ Dit is het geval wanneer een passerende fietser de maaierende benen van het veulen alleen nog maar kan ontwijken door naar rechts te sturen waarbij hij tegen een boom aan knalt. Beide vormen van schade komen voor vergoeding op grond van artikel 6:179 BW in aanmerking.¹¹⁶ In de bovenstaande voorbeelden gaat het steeds om personenschade, echter ook zaakschade en zuivere vermogensschade komen voor vergoeding in aanmerking.¹¹⁷

3.5.5 Stelplicht en bewijslast

De benadeelde dient te stellen dat de schade door een gedraging van het dier is ontstaan. Bij een betwisting komt de bewijslast op grond van de regeling van artikel 150 Rv ook op hem te rusten.¹¹⁸ In de hippische praktijk zal dit wellicht nog wel eens een lastig punt vormen voor de benadeelde, gezien het feit dat paarden van verschillende bezitters vaak gezamenlijk in een wei of bak worden geplaatst. Zo heeft de Rechtbank Utrecht zich gebogen over een zaak waarin een paard in de wei dusdanige verwondingen had opgelopen dat de dierenarts het paard moest afmaken.¹¹⁹ Het paard stond samen met nog een, aan een ander toebehorend, paard en een veulen in een modderig weiland. In dit weiland stond tevens een hooischudder, lagen autobanden, zeil en ijzeren staven. Ook bevonden zich in de grond kleine stukken puin en stak er een stuk rondgebogen betonijzer uit. De rechtbank achtte het onvoldoende aannemelijk dat de schade zou zijn ontstaan door een trap van het andere paard of het veulen. Wordt het paard bereden of begeleid dan rust de bewijslast van de stelling dat het dier de schade zelfstandig heeft aangericht ook op de benadeelde.¹²⁰

In dit verband moet nog opgemerkt worden dat artikel 6:166 BW niet analoog wordt toegepast wanneer er sprake is van schade veroorzaakt door een groep dieren welke aan meerdere bezitters toebehoren.¹²¹ Dit artikel regelt immers de aansprakelijkheid wanneer onrechtmatig schade wordt toegebracht door iemand behorende tot een groep personen. Dieren missen ook het vermogen om een ander dier van de schadetoebrengende gedraging te weerhouden.

---

¹¹⁵ Rechtbank Amsterdam 27 april 1983, *LJN* AL7628, *VR* 1984, 98 (*Plooyer/Unigarant NV*).

¹¹⁶ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 251.

¹¹⁷ Klaassen 1991, p. 150.

¹¹⁸ Zie ook Hof Arnhem 10 maart 2009, *LJN* BH7783, *NJF* 2009, 320 (*Van Bunderen/Zonnbeld*).

¹¹⁹ Rechtbank Utrecht 24 maart 1999, *NJK* 1999, 46 (*Wantenaar/Gross*).

¹²⁰ HR 23 februari 1990, *LJN* AD1041, *NJ* 1990, 365, r.o. 3.3 (*Zengerle/Blezer*).

¹²¹ Rechtbank Amsterdam 31 mei 1995, *LJN* AD2357, *NJ* 1996, 172, r.o. 4 (*Rheinland Verzekeringen N.V./Stibbe*).

3.6 De tenzij-formule

In het slot van dit hoofdstuk ga ik in op het slot van artikel 6:179 BW, de zogenaamde tenzij-formule. Deze formule houdt in dat de bezitter niet aansprakelijk is als:

‘aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken, indien hij de gedraging van het dier waardoor de schade werd toegebracht, in zijn macht zou hebben gehad.’

De wetgever heeft deze formule opgenomen om de kwalitatieve aansprakelijkheid te enten op de regeling van de onrechtmatige daad.¹²² Dit brengt mee dat wanneer aan de eisen van artikel 6:179 BW wordt voldaan, dit geen verdere aansprakelijkheid meebrengt dan een aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad zou kunnen meebrengen. Tevens wordt zo duidelijk dat de bezitter zich niet kan verweren door te stellen dat hij het dier niet in zijn macht had.

Wanneer een bezitter aansprakelijk wordt gesteld voor schade veroorzaakt door zijn dier moet op grond van de tenzij-formule beoordeeld worden of de bezitter onrechtmatig zou hebben gehandeld wanneer hij het dier de gedraging onder zijn controle had laten uitvoeren. Wanneer dat in die hypothetische situatie niet zo zou zijn geweest dan is de bezitter ook niet aansprakelijk op grond van artikel 6:179 BW. Door middel van een voorbeeld zal ik dit trachten te verhelderen. Een amazone maakt te paard een rit door het bos. Op een gegeven moment verschijnt vanuit het struikgewas achter haar een man die haar probeert van het paard te trekken. Het paard schrikt echter zo van de plotseling verschijnende man dat het een flinke trap naar achter geeft tegen het lichaam van de man. In dit geval is de amazone niet aansprakelijk voor de schade die de man oploopt. Zij had namelijk ook zelf aan het paard de ‘opdracht’ mogen geven om te trappen om zo te voorkomen dat zij van het paard kon worden getrokken. Dit had immers noodweer in de zin van artikel 41 lid 1 Wetboek van Strafrecht (Sr), opgeleverd.

Bij de beoordeling van de tenzij-formule gaat het om de gedraging van het dier en niet om de gedraging van de bezitter. Aan de hand van twee uitspraken over bijtende politiehonden zal ik dit verhelderen. In de eerste uitspraak is de appellant door een aangelijnde politiehond in zijn geslachtsdelen gebeten.¹²³ De politie beroept zich zonder succes op de tenzij-formule. Het gaat er immers niet om of aansprakelijkheid ontbreekt in de hypothetische situatie dat de agente het bijten door de hond in haar macht zou hebben gehad, het gaat erom of

---

¹²² Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 748.

¹²³ Hof Leeuwarden 22 juni 2010, *LJN* BN0684, *JA* 2010, 115 (*X/Politie Regio IJsselland*).

aansprakelijkheid ontbreekt in de hypothetische situatie dat de agente het bijten in de geslachtsdelen in haar macht zou hebben gehad. Het antwoord daarop is nee. Ook wanneer zij de hond in haar macht zou hebben gehad, had deze niet in de geslachtsdelen van appellant mogen bijten, aldus het hof. Politiehonden wordt in hun training immers geleerd om in de minder kwetsbare lichaamsdelen te bijten, zoals armen of onderbenen. In een eerdere uitspraak moest ook de Rechtbank Utrecht zich buigen over een bijtende politiehond.¹²⁴ Deze hond had zonder dat hij daartoe een commando had gekregen appellant in zijn linkerarm gebeten. Hier werd een beroep op tenzij-formule wel gehonoreerd. De omstandigheden in deze zaak wezen er namelijk allemaal op dat appellant de hondenbegeleider wilde aanvallen, waardoor de hondenbegeleider ook zelf opdracht had mogen geven aan de hond om appellant in zijn arm te bijten.

Door de opneming van de tenzij-formule ontstaat er voor de bezitter de mogelijkheid om een beroep te doen op rechtvaardigingsgronden en schulduitsluitingsgronden. De formulering van de formule in het artikel over de kwalitatieve aansprakelijkheid voor dieren brengt echter mee dat een beroep hierop slechts zelden zal slagen. Zo zal wanneer een paard schrikt door bijvoorbeeld onweer een beroep van de bezitter op overmacht wegens een van buiten komende oorzaak niet slagen aangezien hij de gedraging van het dier ook wanneer hij deze in zijn macht zou hebben gehad niet had mogen toelaten, aldus Asser.¹²⁵ Stein denkt hier toch heel anders over.¹²⁶ Hij is van mening dat wanneer dieren uit een weiland ontsnappen door een van buiten komende oorzaak als bijvoorbeeld een overstroming of aardbeving, de bezitter niet aansprakelijk is omdat hij ook niet aansprakelijk zou zijn geweest wanneer het dier in deze situatie uit zijn hand zou zijn ontsnapt. Toch lijkt de opvatting van Asser meer op een lijn te liggen met de bedoeling van de wetgever en zal derhalve een beroep op de tenzij-formule niet snel slagen.¹²⁷

Zowel voor als na de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek is de tenzij-formule, gezien het een koppeling is tussen risicoaansprakelijkheid en schuldaansprakelijk, menigmaal bron van discussie geweest.¹²⁸ Gelet op de omvang van mijn scriptie en het feit dat in geval van door een paard toegebrachte schade zelden met succes een beroep zal kunnen worden gedaan op de tenzij-formule zal ik verder niet ingaan op deze discussie.

---

¹²⁴ Rechtbank Utrecht 8 augustus 2007, LJV BB1403, JA 2007, 153 (*Hondenbeet*).

¹²⁵ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 254.

¹²⁶ Stein 1984, p. 173-174.

¹²⁷ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 762.

¹²⁸ Oldenhuis, in *GS Onrechtmatige daad*, art. 6:173 BW, aant. 1.9.2 (online, laatst bijgewerkt op 1 april 2014).

Hoofdstuk 4 De aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker

4.1 Inleiding

Na ruim twee jaar met leeftijdsgenootjes in de wei te hebben gestaan is het nu tijd voor ons zwarte talentje om, nadat hij gecastreerd is, te beginnen met zijn opleiding. Allereerst zal hij gewoon moeten worden gemaakt met het dragen van een zadel, hoofdstel en een ruiters op zijn rug, oftewel hij moet zadelmak gemaakt worden. Het op een goede en eerlijke manier zadelmak maken van pony's en paarden is van groot belang en een ware kunst op zich. De jonge ruiter wordt dan ook naar de ruiters in de buurt gebracht die hierin gespecialiseerd is. De trainingen verlopen voorspoedig en na vier weken is de ruiter er klaar voor om weer naar zijn eigenaar terug te keren. Na afloop van één van de laatste ritten gaat het echter alsnog mis en trapt het paard in het gangpad van de stallen tegen het hoofd van een van de pensionklanten die zijn paard heeft gestald bij deze ruiters. De pensionklant loopt blijvend hersenletsel op en wil zijn schade die hij heeft geleden en in de toekomst nog zal lijden verhalen.

Sinds de invoering van ons nieuwe BW is er nu ook een kwalitatieve aansprakelijkheid rustende op de bedrijfsmatige gebruiker van een dier. Wellicht kan de pensionklant zijn vordering dan ook baseren op artikel 6:181 BW. Nadat we in het vorige hoofdstuk uitgebreid stil hebben gestaan bij de aansprakelijkheid van de bezitter van een dier gaan we in dit hoofdstuk kijken naar deze aansprakelijkheid van een bedrijfsmatige gebruiker van een dier. Is de ruiters die gespecialiseerd is in het zadelmak maken van paarden een bedrijfsmatige gebruiker? En zo ja, wanneer begint en eindigt dit gebruik? Bij de beantwoording van deze vragen is een grote rol weggelegd voor het bekende Loretta-arrest welke dan ook uitgebreid aan de orde zal komen.¹²⁹

4.2 Verlegging van de aansprakelijkheid

Artikel 6:181 BW brengt een verlegging van de aansprakelijkheid met zich mee. Het eerste lid van dit artikel bepaalt immers dat wanneer een dier wordt gebruikt in de uitoefening van een bedrijf de aansprakelijkheid uit artikel 6:179 BW rust op de degene die dit bedrijf uitoefent, ook wel de bedrijfsmatige gebruiker genoemd. Het tweede lid gaat nog een stapje verder en bepaalt dat wanneer het dier wordt gebruikt in de uitoefening van een bedrijf door het ter beschikking te stellen voor gebruik in de uitoefening van het bedrijf van een ander, dan wordt die ander als de uit hoofde van het eerste lid aansprakelijke

---

¹²⁹ HR 1 april 2004, *LJNB*P1475, *JA* 2011, 56, m.nt. A. Kolder, *NJ* 2011, 405, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Loretta*).

persoon aangemerkt. Het derde lid van artikel 6:181 BW betreft een verfijning inzake de aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen welke bedrijfsmatig worden gebruikt. Gelet op de omvang van mijn scriptie zal ik mij concentreren op het eerste lid van dit artikel.

De wetgever heeft eigenlijk twee argumenten aangevoerd ter rechtvaardiging van dit artikel in ons huidige BW. Het eerste argument komt voort uit slachtofferbescherming. De wetgever heeft het slachtoffer niet willen opzadelen met de moeilijkheden die komen kijken bij het vaststellen van de aansprakelijke partij waarbij de gevolgen voor hem zijn wanneer hij uiteindelijk de verkeerde kiest:

'Het is zeer wel denkbaar dat een ondernemer zijn bedrijf uitoefent op grond in een gebouw waarvan hij de eigenaar noch erfpachter is, met machines die hij gehuurd heeft (leasing) en daarbij gevaarlijke stoffen verwerkt of bewerkt die al evenmin zijn eigendom zijn. Vindt in een dergelijk geval bijv. een explosie plaats, waarvan de oorzaak niet in details opgehelderd kan worden, dan moet zich ter vaststelling van de aansprakelijkheid niet een discussie hoeven te ontketenen of de schade nu is ontstaan door een gebrek van een zaak (of een bestanddeel) die door de grond is nagetrokken en waarvan dus de grondeigenaar bezitter was (...), dan wel door een gebrek van een zaak die aan de ondernemer verhuurd was en waarvan dus de verhuurder bezitter was (...), dan wel door een gevaarlijke stof die door een derde ter verwerking was gegeven (...), dan wel door een zaak of een stof waarvan de ondernemer zelf bezitter was of door een fout van een persoon waarvoor hij (...) aansprakelijk is.'¹³⁰

Het tweede argument is verzekeringstechnisch van aard, immers uit bovenstaande voorbeeld blijkt wel dat het voor een ondernemer behoorlijk onoverzichtelijk is welke risico's hij allemaal loopt.¹³¹ Door de aansprakelijkheid bij één partij neer te leggen kan het als één risico worden berekend en verzekerd. De premie van deze verzekering kan dan weer zijn bedrijfseconomische rol spelen als verliespost in het bedrijf van de ondernemer die het risico loopt.

In geval van bedrijfsmatig gebruik van een dier gaat de aansprakelijkheid uit artikel 6:179 BW dus over op de bedrijfsmatige gebruiker. Dit betekent dat er nog steeds sprake moet zijn van door een dier aangerichte schade. Voor wat betreft de vragen welke dieren onder het toepassingsbereik van het artikel vallen en wanneer de schade door een dier is aangericht geldt dan ook onverkort datgene wat daarover in het vorige hoofdstuk is geschreven. Dit hoofdstuk zal zich concentreren op de vraag wanneer sprake is van bedrijfsmatig gebruik.

4.3 Criteria uit artikel 6:181 BW

4.3.1 Gebruiken

Bij 'gebruiken' in de uitoefening van een bedrijf wordt in de eerste plaats natuurlijk gedacht aan het bewerken of verwerken van zaken of stoffen.

---

¹³⁰ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 746.

¹³¹ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 746.

Dit gebeurt veelal met behulp van machines waardoor ook het gebruik van machines onder gebruiken in de uitoefening van een bedrijf valt. Daarnaast kan natuurlijk nog worden gedacht aan het gebruik van een fabriek of kantoorpand en het gebruik van de bestelbus en/of vrachtwagen. Ook privégoederen die slechts incidenteel bedrijfsmatig worden aangewend kunnen onder het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW vallen. Asser noemt nog het gereedhouden van zaken en stoffen voor verwerking, vervoer of verkoop als activiteit vallende onder 'gebruiken' in de uitoefening van een bedrijf.¹³² De wetgever heeft bewust twee activiteiten niet onder toepassingsbereik van artikel 6:181 BW willen brengen.¹³³ Het gaat hier om het bewaren en het vervoeren van zaken, dieren of stoffen. Zowel het bewaren als het vervoeren van deze objecten voor een ander kan niet worden aangemerkt als 'gebruiken' in de uitoefening van een bedrijf. Ten aanzien van het bewaren acht de wetgever het verband tussen de schades die niet kunnen worden voorkomen met de gebruikelijke zorg voor deze zaken en de uitoefening van het bedrijf van de bewaarder niet sprekend genoeg om het als een bedrijfsrisico van de bewaarder aan te merken. Voor wat betreft het vervoer van deze zaken acht de wetgever het wenselijker dit te regelen in het Boek 8 van ons BW welke specifiek handelt over verkeersmiddelen en vervoer gezien de complexiteit van deze materie.

Bij het gebruik van paarden in de uitoefening van een bedrijf kan men onder andere denken aan het manegepaard die wekelijks vele rondjes maakt in de bak, het circuspaard die iedere voorstelling weer zijn kunsten vertoont en de twee robuuste haflingers die in de zomer groepen toeristen in de huifkar door de omgeving trekken. Wordt in deze situaties schade toegebracht dan is het vaak direct duidelijk dat sprake is van bedrijfsmatig gebruik en in de meeste gevallen zal de bedrijfsmatige gebruiker tevens de bezitter/eigenaar van het paard zijn waardoor het vinden van de aansprakelijke partij niet tot problemen zal leiden. Maar er zijn natuurlijk nog vele andere situaties denkbaar waarin een paard schade kan aanrichten. Situaties waarin het soms behoorlijk lastig kan zijn om te bepalen of het paard nu wel of niet bedrijfsmatig wordt gebruikt. Bijvoorbeeld de situatie uit de inleiding van dit hoofdstuk waarin ons paard is ondergebracht bij een ruiter die het zadelmak moet maken. Vormt het zadelmak maken van paarden voor hem een bedrijfsactiviteit waarvan kan worden gezegd dat het paard wordt gebruikt in de uitoefening van zijn bedrijf? En maakt het wat uit dat ons paard eigenlijk al zadelmak was op het moment dat hij de schade aanrichtte? Deze en andere situaties zullen in de loop van dit hoofdstuk aan bod komen.

---

¹³² Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 230.

¹³³ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 747.

4.3.2 In de uitoefening van

Met deze woorden wordt bedoeld dat voor aansprakelijkheid een zogenaamd functioneel verband vereist is. Dit houdt in dat voor aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker vereist is dat tussen het gebruik van het paard en de bedrijfsactiviteiten een zekere band moet bestaan. Hoe diep die band moet zijn en wanneer dit functionele verband dus nog wel voldoende aanwezig is en wanneer niet meer is de vraag die meestal centraal staat. Hierboven zagen we al dat pensionhouder niet de bedrijfsmatige gebruiker is van de daar gestalde paarden nu de wetgever het functionele verband niet voldoende acht. Maar antwoord op de vraag wanneer dan wel sprake is van voldoende functioneel verband wordt ons niet door de wetgever gegeven. De vraag naar de reikwijdte van het verband zal op een later moment in dit hoofdstuk uitgebreid aan de orde komen.

4.3.3 Bedrijf

Centraal in artikel 6:181 BW staat het begrip ‘bedrijf’. De keuze van de wetgever voor de aansprakelijkheid van het bedrijf berust op vier punten namelijk, namelijk de eenheid van onderneming, het feit dat het voor de benadeelde moeilijk kan zijn te bepalen welke natuurlijke persoon aansprakelijk is, het feit dat de bedrijfsmatig verrichte activiteiten in beginsel gericht zijn op het verkrijgen van profijt en tenslotte het feit dat van de ondernemer gevergd kan worden dat hij zijn bedrijfsrisico’s als één risico verzekert.¹³⁴

Het begrip zal ruim moeten worden uitgelegd.¹³⁵ Zo zou ten aanzien van de eenheid van onderneming niet teveel waarde moeten worden gehecht aan de uiterlijke kenbaarheid daarvan.¹³⁶ Tevens is het niet noodzakelijk zijn dat het bedrijf het behalen van winst als doelstelling heeft.¹³⁷ Dit brengt mee dat ook ziekenhuizen, stichtingen die een bedrijf uitoefenen en overheidsbedrijven onder het toepassingsbereik van dit artikel vallen. Overigens is het met het oog op deze laatste wel van belang onderscheid te maken tussen de overheid en overheidsbedrijven aangezien alleen de laatste aansprakelijk kunnen worden gesteld als bedrijfsmatige gebruiker in de zin van artikel 6:181 BW. De wetgever heeft beroepsmatig handelen niet onder het toepassingsbereik van het artikel willen laten vallen.¹³⁸ Toch zorgt de ruime interpretatie van het begrip ‘bedrijf’ ook hier voor een nuancering. Wanneer dit handelen is ondergebracht in een zogenaamde ‘praktijkvennootschap’ en het bedrijfsmatige trekken heeft kan er immers alsnog sprake zijn van de uitoefening van een bedrijf.

---

¹³⁴ Parl. Gesch. Inv. Boek 3 NBW, p. 1003.

¹³⁵ Spier e.a. 2009, nr. 130.

¹³⁶ Oldenhuis, in *GS Onrechtmatige daad*, art. 6:181 BW, aant. 5 (online, laatst bijgewerkt op 1 oktober 2011).

¹³⁷ Spier e.a. 2009, nr. 130.

¹³⁸ Parl. Gesch. Inv. Boek 3 NBW, p. 1003.

Interessant is de vraag hoe moet worden geoordeeld wanneer sprake is van meerdere vennootschappen die zijn ondergebracht in een concern. Kunnen deze als één bedrijf worden aangemerkt in de zin van artikel 6:181 BW? In een arrest van de Hoge Raad waarin een moedervenootschap zich jegens een derde beriep op een exonertieclausule gesloten tussen haar dochtervenootschap en deze derde overwoog de Hoge Raad dat men terughoudend moet omgaan met het leerstuk van vereenzelviging.¹³⁹ In casu ging het beroep van de moedervenootschap dan ook niet op. Tevens kan, wanneer sprake is van meerdere vennootschappen binnen een concern, de vraag ontstaan in de uitoefening van welk bedrijf de zaken worden gebruikt. Volgens de wetgever is het geen optie om in een dergelijk geval de vennootschappen als één te beschouwen en aansprakelijkheid op beiden te laten rusten.¹⁴⁰ De vraag zal aan de hand van alle feitelijke omstandigheden van het geval moeten worden beantwoord. Wanneer dan blijkt dat de zaken feitelijk in de uitoefening van bedrijf A worden gebruikt terwijl op papier zoveel mogelijk wordt gedaan of de zaken worden gebruikt in de uitoefening van bedrijf B dan zal de rechter dit doorbreken. In geval van een maatschap bestaande uit allemaal afzonderlijke rechtspersonen welke gezamenlijk een bedrijf uitoefenen geldt een hoofdelijke aansprakelijkheid naar analogie van de artikelen 6:180 lid 1 en 6:182 BW.¹⁴¹

4.4 Loretta-arrest¹⁴²

4.4.1 Loretta in de hoofdrol

In 2011 wijst de Hoge Raad een belangrijk arrest waarin het verdere richtlijnen geeft aan de invulling van het begrip ‘bedrijfsmatig’ gebruik in de zin van artikel 6:181 BW. Dit alles is veroorzaakt door het vierjarige paard Loretta, welke in eigendom toebehoorde aan Van de Water. Deze had Loretta tegen betaling ter belering ondergebracht bij Paardenhouderij ‘De Gulle Ruif’. Ter belering wil zeggen dat het de bedoeling is dat de manegehouder het paard zadelmak maakt, africht en traint, net als ons paard in de inleiding van dit hoofdstuk. Het uiteindelijke doel was immers dat Loretta in de toekomst bereden zou worden door een schoondochter (Claire van Hoof) van Van de Water. Op 29 juli 1997 vindt zo’n training van Loretta plaats in de bak van manege De Gulle Ruif. Loretta wordt daar getraind door een werkneemster (P. van Gorkum) van de manege. Na afloop van de training laat Van Hoof op verzoek van de werkneemster het paard nog even uitstappen. Nadat de werkneemster met het zadel de bak heeft verlaten om deze op te

---

¹³⁹ HR 26 november 2010, *LJN* BM9757, *NJ* 2010, 636, r.o. 3.2.2 (*Driessen Beheer/Edco Eindhoven*).

¹⁴⁰ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 202, nr. 9, p. 8 (NEV II).

¹⁴¹ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 202, nr. 9, p. 8 (NEV II).

¹⁴² HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405 (*Loretta*).

bergen in de zadelkamer, is de tienjarige Marloes Kremers de bak ingelopen. Als zij op een gegeven moment het paard passeert trapt deze met één van de achterbenen achteruit, waarbij Marloes in het gezicht wordt geraakt.

VVAA, de verzekeraar van Van de Water, heeft naar analogie van de Schaderegeling Schuldloze Derde zonder erkenning van de aansprakelijkheid voorschotten aan Marloes betaald ten behoeve van de vergoeding van de door haar geleden schade. Dit onder cessione van de vordering van Marloes tot schadevergoeding aan VVAA. Met de Schaderegeling Schuldloze Derde wordt beoogd te voorkomen dat het slachtoffer die, buiten zijn schuld, schade heeft opgelopen de dupe wordt van een langlopende schuldvraag-discussie wanneer bij een ongeval twee of meer partijen betrokken zijn.¹⁴³ De eerst aangesproken partij zal in een dergelijk geval de schaderegeling op zich moeten nemen zonder daarbij rekening te houden met de mogelijkheid dat deze partij in het geheel niet of slechts gedeeltelijk aansprakelijk is voor de schade. In 2001 wordt namens de toen nog minderjarige Marloes een procedure gestart tot vergoeding van de geleden en nog te lijden schade. De procedure wordt ingesteld tegen Van de Water aangezien zijn verzekeraar de schaderegeling op zich heeft genomen. Van de Water betwist dat hij aansprakelijk is voor de schade.

4.4.2 De behandeling in feitelijke instanties

Na het uitbrengen van de dagvaarding in september 2001 laat de rechtbank zich in september 2004, in een tussenvonnis, voor het eerst uit over de zaak. De rechtbank gaat hierin mee met het verweer van Van de Water dat hij niet aansprakelijk is voor de schade:

‘Naar normaal spraakgebruik wordt onder het bedrijfsmatig gebruiken van een paard verstaan het ten eigen nutte aanwenden van dat paard, waarvan geen sprake is bij het slechts stallen en trainen van een paard maar alleen indien men bijvoorbeeld tegen betaling rijles op het paard geeft of het paard verhuurt. Uit de Parlementaire Geschiedenis van artikel 6:181 BW blijkt echter dat niet zozeer het ten eigen nutte aanwenden voor de wetgever reden is geweest voor deze bepaling, maar de wens om (onder meer ter bescherming van de benadeelde) de aansprakelijkheid voor bedrijfsgebouwen en de daarin aanwezige zaken en dieren te concentreren bij degene die ook aansprakelijk is voor fouten die bij de uitoefening van het bedrijf zijn gemaakt. Voor bewaren (hier: stallen) heeft de wetgever een uitzondering willen maken, omdat de band tussen schade die door de gebruikelijke zorg voor de zaak (hier: het dier) niet kan worden voorkomen en de uitoefening van het bedrijf niet sprekend genoeg is om schade van deze soort tot een bedrijfsrisico te maken. Bij een beleringsovereenkomst ligt de nadruk echter niet op het stallen van het paard maar vooral op het trainen van het paard. Het beleren van een paard is vergelijkbaar met het verwerken of bewerken van zaken, dat in de Parlementaire Geschiedenis is genoemd als een voorbeeld van een activiteit die onder de werking van dit artikel valt. De rechtbank is daarom met Van de Water van oordeel dat de risicoaansprakelijkheid van artikel 6:179 BW niet op Van de

---

¹⁴³ Verbond Van Verzekeraars, *Bedrijfsregeling 7: Schuldloze derde*, te vinden op www.verzekeraars.nl/overhetverbond/zelfregulering/Paginas/Bedrijfsregelingen/Bedrijfsregeling-7-Schuldloze-derde.aspx (laatst geraadpleegd op 7 maart 2014).

Water maar op De Gulle Ruif rust, zodat de tegen Van de Water ingestelde vordering niet op die aansprakelijkheid kan worden gebaseerd.¹⁴⁴

De rechtbank acht hem echter wel gehouden tot het vergoeden van de schade op grond van de overeenkomst tot schaderegeling tussen VVAA en Marloes. In het eindvonnis van de rechtbank, gewezen in juli 2005, blijft de rechtbank bij het voorgaande. Tevens doet zij uitspraak in de tegelijk met de hoofdzaak gevoerde zaak in vrijwaring en de zaak in ondervrijwaring. In de zaak in vrijwaring, gevoerd tussen Van de Water als eiser en De Gulle Ruif en de ouders van Marloes als gedaagden, wordt de vordering tegen de ouders van Marloes afgewezen en de vordering tegen De Gulle Ruif toegewezen. De Gulle Ruif wordt veroordeeld tot het betalen van datgene wat door Van de Water aan Marloes dient te worden betaald in de hoofdzaak. In de zaak in ondervrijwaring, gevoerd tussen De Gulle Ruif en Van Hoof, heeft de rechtbank aan beide partijen bewijsopdrachten gegeven en het mogelijk gemaakt om tussentijds hoger beroep in te stellen van het vonnis.

In december 2008 wijst het hof een tussenarrest van het hoger beroep in de hoofdzaak. In dit tussenarrest behandelt het hof eerst de grief van Van de Water waarin hij opkomt tegen de door de rechtbank aangenomen contractuele gehoudenheid van hem tot schadevergoeding. Bij die behandeling begint het hof met de constatering dat wanneer deze contractuele gehoudenheid onjuist zou zijn, dit betekent dat Van de Water dan nog slechts tot schadevergoeding verplicht kan worden op grond van artikel 6:179 BW. Van een aansprakelijkheid van Van de Water op deze grondslag is echter ook naar het oordeel van het hof geen sprake nu Loretta ten tijde van de schadetoebrengeende gebeurtenis bedrijfsmatig werd gebruikt waardoor aansprakelijkheid op de bedrijfsmatige gebruiker was komen te rusten.

'Naar het oordeel van het hof moet het in een manege aanwezig hebben van een paard van een ander om dit paard in opdracht van die ander en tegen betaling te trainen en zadelmak te maken (oftewel 'in te rijden' en 'zadelrijp' te maken) te worden gerekend tot een gebruik van het paard in de uitoefening van het bedrijf van de manege. Er is in dit geval geen sprake van een enkele aanwezigheid van het paard omdat het alleen in de manege is gestald. De Gulle Ruif had in dit geval een verdergaande bemoeienis met het paard. Zij had het paard onder zich om het in het kader van haar bedrijfsvoering te 'beleren' en werd voor die bedrijfsactiviteit ook betaald.'¹⁴⁵

Vervolgens gaat het hof mee met de grief van Van de Water dat de rechtbank te verstrekkende gevolgen heeft toegekend aan de bevestiging van VVAA om de schade te vergoeden. Een gevolg hiervan zou namelijk kunnen zijn dat Van de Water schade moet vergoeden die hij niet (meer) kan verhalen op (de verzekeraar van) De Gulle Ruif aangezien deze

---

¹⁴⁴ Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 september 2004, *LJN* AR7489, *NJF* 2004, 604, r.o. 5.7 (*Loretta*).

¹⁴⁵ Hoge Raad 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, r.o. 7.3.2 (*Loretta*).

schade het dekkingsbedrag van de verzekering van De Gulle Ruif bij Interpolis te boven zouden gaan. Het hof oordeelt dat het feit dat VVAA op grond van de Schaderegeling Schuldloze Derde voorschotten aan Marloes heeft betaald, niet voldoende grondslag oplevert om Van de Water, zonder enige beperking, te verplichten tot het betalen van schadevergoeding waarvoor hij rechtens niet aansprakelijk is. Het hof beveelt vervolgens een comparitie van partijen in de hoofdzaak en de zaak in vrijwaring om zo de processuele consequenties van het voorgaande te kunnen bespreken met partijen. Tijdens deze comparitie blijkt echter dat niet alle partijen zich kunnen vinden in het oordeel van het hof dat Loretta bedrijfsmatig werd gebruikt. Partijen geven te kennen deze aansprakelijkheidskwestie graag eerst aan de Hoge Raad te willen voorleggen. Het hof geeft hieraan gehoor en staat in het tussenarrest van mei 2009 tussentijds beroep in cassatie tegen dit tussenarrest toe en houdt verder iedere beslissing aan.

4.4.3 De Hoge Raad

Nadat A-G Langemeijer heeft geconcludeerd tot verwerping van het beroep volgt in april 2011 het arrest van de Hoge Raad in deze zaak.¹⁴⁶ De Hoge Raad begint met de overweging dat wanneer door een dier schade wordt aangericht de bezitter van dit dier op grond van artikel 6:179 BW aansprakelijk is voor deze schade, tenzij hij met succes een beroep doet op de tenzij-formule uit dit artikel. Maar wanneer het dier wordt gebruikt in de uitoefening van een bedrijf dan rust deze aansprakelijkheid niet op de bezitter maar, op grond van artikel 6:181 BW, op de degene die het bedrijf uitoefent. Vervolgens gaat de Hoge Raad aan de hand van de in het cassatiemiddel genoemde klachten verder in op deze artikelen en de onderlinge verhouding. Ons hoogste rechtscollege benadrukt immers dat sprake is van een verlegging van de aansprakelijkheid en de risicoaansprakelijkheid uit artikel 6:179 BW derhalve rust óf op de bezitter óf op de degene die het bedrijf uitoefent waarin het dier wordt gebruikt.

In het cassatiemiddel wordt ten eerste gesteld dat voor toepassing van artikel 6:181 BW vereist is dat de bedrijfsmatige gebruiker de bezitter van het dier is. De Hoge Raad maakt hier korte metten mee en overweegt dat voor de vraag of artikel 6:179 BW dan wel artikel 6:181 BW van toepassing is, niet van belang is of de bedrijfsmatige gebruiker houder of bezitter van het dier is. Ten tweede wordt in het cassatiemiddel gesteld dat voor toepassing van artikel 6:181 BW is vereist dat sprake is van een duurzame exploitatie van het dier ten eigen nutte. Deze eis mag echter, aldus ons hoogste rechtscollege, niet (meer) worden gesteld. Vervolgens wordt in het cassatiemiddel opgemerkt dat Loretta nagenoeg zadelmak was waardoor een einde zou zijn gekomen aan het eventuele bedrijfsmatige gebruik. Naar het oordeel

---

¹⁴⁶ HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405 (concl. A-G F.F. Langemeijer) (*Loretta*).

van de Hoge Raad doet het echter niet ter zake of het doel waartoe het dier wordt gebruikt inmiddels bijna is bereikt. De ratio van artikel 6:181 BW is dat de benadeelde niet moet worden belast met de moeilijkheden die inherent zijn aan het onderzoek naar en de bewijslevering van de identiteit van de schuldenaar. Deze ratio brengt volgens het middel mee dat artikel 6:181 BW in deze zaak niet van toepassing zou zijn nu Marloes de eigenaar van Loretta zonder problemen heeft kunnen opzoeken. De Hoge Raad benadrukt echter dat dit niet de enige ratio is die ten grondslag ligt aan het artikel. De verlegging van de aansprakelijkheid berust immers ook op de eenheid van onderneming, het feit dat de bedrijfsmatig verrichte activiteiten zijn gericht op het verkrijgen van profijt en het feit dat van een ondernemer gevergd kan worden dat hij zijn bedrijfsrisico als één risico verzekert. Ook deze laatste klacht uit het cassatiemiddel wordt derhalve door de Hoge Raad verworpen. Geconcludeerd kan dan ook worden dat de ons hoogste rechtscollege in dit arrest een ruime uitleg heeft gegeven aan artikel 6:181 BW. Tenslotte overweegt de Hoge Raad nog dat de verlegging van de aansprakelijkheid niet, ook niet mede, berust op de wil of toestemming van de degene die het bedrijf uitoefent, maar op de wet. Dit neemt niet weg dat ook een derde jegens de benadeelde aansprakelijk kan zijn op grond van artikel 6:162 BW. Wanneer daarvan sprake is dan heeft dit geen invloed op het ontstaan of de omvang van de kwalitatieve aansprakelijkheid. Ook komt daaraan geen betekenis toe bij de beantwoording van de vraag op wie de kwalitatieve aansprakelijkheid rust.¹⁴⁷

4.5 Geen cumulatie van artikel 6:179 en 6:181 BW

Bijna veertien jaar na het ongeluk staat Marloes Kremers nog steeds met lege handen nu zij de eigenaar/bezitter van Loretta in rechte heeft betrokken op grond van artikel 6:179 BW en niet de bedrijfsmatige gebruiker van het paard aansprakelijk heeft gesteld. Met het Loretta-arrest wordt derhalve pijnlijk duidelijk dat de artikelen 6:179 en 6:181 BW niet cumulatief kunnen worden toegepast wanneer door een paard schade wordt aangericht. De Hoge Raad heeft immers in niet misverstande bewoordingen, overeenkomstig de bedoeling van de wetgever, overwogen dat de aansprakelijkheid óf rust op de bezitter van het dier óf op de bedrijfsmatige gebruiker van het dier.¹⁴⁸ Dat een stelsel van cumulatieve aansprakelijkheid in deze zaak slachtoffervriendelijker zou zijn geweest moge duidelijk zijn. In hoofdstuk 8 zal ik nader ingaan op de vraag of we wellicht moeten overstappen van alternatieve aansprakelijkheid naar cumulatieve aansprakelijkheid van de artikelen 6:179 en 6:181 BW. Tot die tijd is het, zeker na bovenstaand arrest, helder dat het onderscheid tussen deze artikelen derhalve van groot belang is voor de rechtspraktijk.

---

¹⁴⁷ Hoge Raad 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, r.o. 3.3 (*Loretta*).

¹⁴⁸ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 746.

4.6 Door paarden toegebrachte schade in de lagere rechtspraak

Aangezien inmiddels al weer enige tijd verstreken is sinds de Hoge Raad zich heeft gebogen over het Loretta-arrest is het dan ook tijd om te bekijken hoe in de lagere rechtspraak bij door paarden toegebrachte schade wordt omgegaan met dit arrest. Of met andere woorden welk effect hebben de door de Hoge Raad gegeven negatieve aanwijzingen op de aansprakelijkheid van de bezitter en de bedrijfsmatige gebruiker?

Rechtbank Arnhem 20 april 2011, LJN BQ3915

Men hoeft niet lang te wachten op een interessante uitspraak want al binnen drie weken na de uitspraak van de Hoge Raad buigt de Rechtbank Arnhem zich over een zaak waarin de verhouding tussen artikel 6:179 en 6:181 BW een rol speelt.¹⁴⁹ A was eigenaar van een hengst die hij op grond van een mondelinge beleringsovereenkomst ter beschikking heeft gesteld aan een stal. Deze stal heeft als bedrijfsactiviteiten het houden van hengsten en het opfokken, verhandelen en beleren/africhten van paarden. Kort nadat een van de vennoten van de stal het paard heeft opgehaald uit Friesland valt de hengst op het terrein van de stal B aan die daardoor schade oploopt. B spreekt de aansprakelijkheidsverzekeraar van de eigenaar aan, maar deze stelt dat de eigenaar niet aansprakelijk is nu de stal de hengst bedrijfsmatig gebruikte. Partijen betwisten niet dat er een beleringsovereenkomst is gesloten. Wel twisten zij over de aanvang van die belering. Was dat op het moment dat het paard in de wei in Friesland is gezet of was dat twee dagen na het ongeval toen is overlegd over het beleren? De rechtbank oordeelt, onder verwijzing naar het Loretta-arrest, dat wanneer iemand een dier onder zich heeft op basis van een beleringsovereenkomst, de risicoaansprakelijkheid voor schade op hem is komen te rusten. Hij heeft het paard immers onder zich om het in het kader van zijn bedrijfsvoering te beleren, waarvoor hij wordt betaald. Vervolgens oordeelt de rechtbank ten aanzien van de vraag wanneer men is gestart met die belering dat deze is aangevangen toen de hengst arriveerde op het terrein van de stal. Op dat moment is de hengst immers opgenomen in de bedrijfsvoering van de stal en is derhalve de stal als bedrijfsmatige gebruiker risicoaansprakelijk voor schade welke door de hengst wordt aangericht, hieraan doet niet af dat de daadwerkelijke belering nog niet was gestart.

Het beleren van paarden vormde, in bovenstaande zaak, één van de hoofdtaken van de ondernemer waardoor het niet verwonderlijk is dat werd aangenomen dat het te beleren paard bedrijfsmatig werd gebruikt. Maar deze vorm van dienstverlening verwachten we niet zo snel bij een willekeurig manege. Bij een manege denken we vaak een aan bedrijf dat

---

¹⁴⁹ Rechtbank Arnhem 20 april 2011, LJN BQ3915, JA 2011, 116 (X/De Goudse Schadeverzekeringen N.V.).

als bedrijfsactiviteit heeft het geven van paardrijlessen aan ruiters en amazone's van alle leeftijden, welke lessen gegeven worden op paarden en pony's die in eigendom toebehoren aan de manege. Toch hebben we in het Loretta-arrest gezien dat wanneer een paard door een manege wordt beleerd ook dan sprake is van bedrijfsmatig gebruik van het paard. Maar ook al vóór deze uitspraak kwam het Hof Arnhem tot deze conclusie.¹⁵⁰

Hof Arnhem 6 januari 2004, LJN AO5607

Aanleiding voor deze zaak was, net als in het Loretta-arrest, een ongeval in een manege. Tijdens een rijles krijgt een van de ruiters een trap van het paard dat voor hem loopt waardoor hij letsel aan het scheenbeen oploopt. Het paard welke de trap uitdeelde behoorde niet in eigendom toe aan de manegehoudster maar was daar tegen betaling ter belering ondergebracht. De rechtbank is van mening dat hier geen sprake is van bedrijfsmatig gebruik van het paard in de zin van artikel 6:181 BW. Dit zou anders zijn wanneer de manegehoudster het paard ten eigen nutte zou hebben aangewend, bijvoorbeeld door het paard tegen betaling te verhuren of het te gebruiken in de rijlessen. Het hof kan zich echter niet in dit oordeel vinden en overweegt dat wel degelijk sprake is van bedrijfsmatig gebruik van het paard. De manegehoudster hield het paard krachtens de overeenkomst feitelijk onder zich, de overeenkomst was bedrijfsmatig aangegaan en zij liet het paard meelopen in de les wat kan worden aangemerkt als een bedrijfsmatige activiteit welke plaatsvond in het kader van de beleringsovereenkomst.

Het zadelmak maken van paarden en pony's gebeurt niet alleen bij gespecialiseerde stallen en bij sommige maneges, maar ook bij individuele ruiters en amazones kun je hiervoor terecht. Zo zal de ruiter uit de inleiding van dit hoofdstuk wel degelijk als bedrijfsmatige gebruiker van ons paard kunnen worden aangemerkt als hij zijn bedrijf maakt van het zadelmak maken van paarden. Dit zou onder andere kunnen volgen uit de omstandigheden dat hij ons facturen stuurt van zijn werkzaamheden, dat hij is ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel en dat hij een verzekering met zijn bedrijf heeft afgesloten.¹⁵¹

Kantonrechter Heerenveen 9 maart 2011, LJN BP7493

In bovenstaande zaken kwam de verhouding tussen de artikelen 6:179 en 6:181 BW telkens aan de orde in situaties waarin de schade was toegebracht door een paard welke zadelmak gemaakt moest worden. Interessant is dan ook een zaak welke is voorgelegd aan de Kantonrechter te Heerenveen waarin een medewerker van een stal schade heeft opgelopen tijdens het uitladen van een paard.¹⁵² De stal

---

¹⁵⁰ Hof Arnhem 6 januari 2004, LJN AO5607, NJF 2004, 285.

¹⁵¹ Rechtbank Maastricht 12 november 2003, LJN AN8406 (X/M.A.S.H. NV).

¹⁵² Kantonrechter Heerenveen 9 maart 2011, LJN BP7493, JA 2011, 125.

organiseert jaarlijks samen met een andere stal een veiling van jaarlingen voor fokkers uit binnen- en buitenland. Geïnteresseerden krijgen voor de veiling een brochure en DVD toegestuurd met daarop de te veilen paarden. De paarden worden dan ook ruim voor de veiling op locatie van de stal gefilmd door een filmploeg. Tijdens een van deze filmdagen helpt een werkneemster van de stal met het uitladen van een van de paarden die gefilmd moet worden en loopt daarbij schade op. Zij stelt dat het paard bedrijfsmatig werd gebruikt door haar werkgever en spreekt deze dan ook aan op grond van artikel 6:181 BW. De kantonrechter oordeelt dat de werkneemster te weinig feiten en omstandigheden heeft aangevoerd op grond waarvan kan worden geoordeeld dat het paard bedrijfsmatig werd gebruikt. Waarbij hij van belang acht dat de stal noch eigenaar noch bezitter van het paard was en het paard op het moment van het ongeval door een onbekende derde uit de vrachtwagen werd gehaald waardoor het paard nog niet ter beschikking stond van de stal. In het hoger beroep wordt de stal echter alsnog als bedrijfsmatige gebruiker van het paard aangemerkt.¹⁵³ Het hof komt tot dit oordeel op grond van de volgende omstandigheden: het bedrijf is gericht op de paardensport, in het kader van de bedrijfsvoering wordt gewerkt met eigen paarden en paarden van derden, de activiteiten in het kader van de veiling maken onderdeel uit van de bedrijfsactiviteiten van de stal, de stal heeft een commercieel belang bij de veiling, het paard welke de schade zou hebben aangericht was in het kader van de veiling aanwezig op het bedrijf, het paard is getransporteerd naar de stal in een vrachtwagen van de stal welke bestuurd werd door een medewerker van de stal en het ongeval is gebeurd toen het paard moest worden uitgeladen om te worden gefilmd voor de veiling. Dat het paard maar kort op het bedrijf is geweest doet daar niet aan af oordeelt het hof, nu uit het Loretta-arrest volgt dat de eis van een duurzame exploitatie niet (langer) mag worden gesteld. Ook het verweer van de stal dat slechts sprake zou zijn van het bewaren en vervoeren van het dier waardoor hij niet als bedrijfsmatige gebruiker kan worden aangemerkt slaagt niet. Het paard is immers niet enkel bewaard en vervoerd maar ook gefilmd met het oog op de door de stal (mede) georganiseerde veiling. Het bewaren en vervoeren gebeurde dan ook ten behoeve van het filmen en uiteindelijk de veiling.

Rechtbank 's-Gravenhage 5 december 2012, LJN BY5997

Tenslotte nog een zaak welke zich eind 2012 voor de Rechtbank 's-Gravenhage heeft afgespeeld.¹⁵⁴ In deze zaak heeft een paard, genaamd Lille, het destijds zevenjarige slachtoffer in haar buik getrapt waardoor zij moest worden geopereerd aan een darmperforatie. De eigenaar van Lille had de verzorging van het paard, op grond van een stallingsovereenkomst, overgedragen aan de manege waar het ongeluk

---

¹⁵³ Hof Leeuwarden 28 februari 2012, LJN BV7349, JA 2012, 73, VR 2013, 10.

¹⁵⁴ Rechtbank 's-Gravenhage 5 december 2012, LJN BY5997, JA 2013, 31, NJF 2013, 37 (CZ – OHRA tegen x/x tegen Reaal Schadeverzekeringen).

is gebeurd. Het slachtoffer kwam elke week op de manege voor het volgen van een les. Na afloop van één van die lessen gaat het fout. De deelnemers aan de les lopen allemaal achter elkaar, met het paard aan de hand, door de gang om de paarden terug naar stal te brengen. Op dat moment trapt Lille, die voor het slachtoffer loopt, plotseling achteruit en raakt het slachtoffer daarbij in haar buik. De eerste vraag die de rechtbank dient te beantwoorden is natuurlijk wie aansprakelijk is voor de schade die door de trap is ontstaan, de bezitter of de bedrijfsmatige gebruiker? Volgens de manegehoudster werd Lille niet bedrijfsmatig gebruikt nu het paard door de eigenaar bij de manege was gestald omdat zij zelf niet meer voor het dier kon zorgen. Dit verweer gaat volgens de rechtbank echter niet op aangezien de manegehoudster Lille beschikbaar stelde voor de door haar gegeven lessen. Dit betekent dat, in ieder geval tijdens de lessen, Lille werd ingezet in het kader van de bedrijfsactiviteiten van de manege. Dat de leerlingen zelf mochten kiezen op welk paard ze wilden rijden tijdens de les doet hier niet aan af aangezien Lille ook tot de keuzemogelijkheden behoorde en tijdens de les die voorafging aan het ongeluk ook daadwerkelijk werd bereden. Door de manegehoudster werd tevens nog opgemerkt dat de eigenaar van Lille zelf ook nog op Lille reed, ook in de periode van het ongeval. Maar ook dit verweer mag niet baten aangezien het ongeval zich voordeed direct na afloop van de les en dan ook verband had met de door de manege gegeven les.

Naar aanleiding van de in deze paragraaf besproken zaken kunnen we concluderen dat in de lagere rechtspraak, evenals door de Hoge Raad in het Loretta-arrest, een ruime uitleg wordt gegeven aan de kwalitatieve aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker van een paard. Door de rechtbanken en gerechtshoven wordt grote waarde toegekend aan het profijtbeginsel. Artikel 6:181 BW wordt immers al snel toegepast op de feitelijke gebruiker die profijt van het paard trekt.

4.7 Artikel 6:181 BW vanuit verschillende invalshoeken bekeken

4.7.1 Hoofdregel en uitzondering

De Hoge Raad begint in het Loretta-arrest met enkele algemene opmerkingen over de in het geding zijnde artikelen. Overwogen wordt dat wanneer door een paard schade wordt aangericht op grond van artikel 6:179 BW de bezitter hiervoor aansprakelijk is. Wordt het paard echter bedrijfsmatig gebruikt dan rust de aansprakelijkheid niet op de bezitter maar, op grond van artikel 6:181 BW, op de bedrijfsmatige gebruiker. Daarmee lijkt te worden gesuggereerd dat artikel 6:179 BW de hoofdregel is en artikel 6:181 BW de uitzondering. Deze opvatting is heel expliciet terug te vinden bij Spier die artikel 6:181 BW een belangrijke uitzondering noemt op de artikelen 6:173, 6:174 en 6:179

BW.¹⁵⁵ Naast Spier spreken ook Oldenhuis en Analbers over artikel 6:181 BW als uitzondering op het beginsel/uitgangspunt dat de bezitter de aansprakelijke partij is in geval van door een paard veroorzaakte schade.¹⁵⁶ Asser en Cahen gaan ook uit van een verlegging van de aansprakelijkheid van de bezitter naar de bedrijfsmatige gebruiker wanneer het dier bedrijfsmatig wordt gebruikt.¹⁵⁷ Lezen we echter de tekst van de parlementaire geschiedenis nauwkeurig dan formuleert de wetgever dit toch anders.¹⁵⁸ Ten aanzien van de vraag op wie aansprakelijkheid behoort te rusten heeft hij een onderscheid gemaakt tussen enerzijds het geval dat de zaak, stof, opstal of dier wordt gebruikt in de uitoefening van een bedrijf en anderzijds het geval dat daarvan geen sprake is. Wanneer sprake is van het eerste dan is artikel 6:181 BW van toepassing. Ten aanzien van het tweede geval wordt als hoofdregel de bezitter als aansprakelijke partij aangewezen. Zo gelezen betekent dit dat wanneer het dier niet bedrijfsmatig wordt gebruikt, pas dan het uitgangspunt is dat de bezitter aansprakelijk is. Op dit uitgangspunt noemt de wetgever vervolgens als mogelijke uitzonderingen de aansprakelijkheid van de verkrijger bij een overdracht onder opschortende voorwaarde (artikel 6:180 lid 2 BW) en de aansprakelijkheid van ouders/voogden voor de zaken of dieren van hun kinderen (artikel 6:183 lid 2 BW). Houden we vast aan deze systematiek dan brengt dit mee dat voor het bepalen van de aansprakelijke partij eerst moet worden beoordeeld of het dier wordt gebruikt in de uitoefening van een bedrijf en dus de bedrijfsmatige gebruiker aansprakelijk is. Pas wanneer dit niet het geval is vallen we terug op de bezitter als aansprakelijke partij voor de veroorzaakte schade.

Deze opvatting staat echter lijnrecht tegenover die van A-G Langemeijer en de Hoge Raad in dit arrest. A-G Langemeijer stelt in zijn conclusie namelijk de vraag centraal of de bezitter van Loretta van zijn aansprakelijkheid is bevrijd doordat het paard ten tijde van het ongeval bedrijfsmatig werd gebruikt.¹⁵⁹ En ook de Hoge Raad spreekt over een door artikel 6:181 BW bewerkstelligde verlegging van de aansprakelijkheid van de bezitter naar bedrijfsmatige gebruiker.¹⁶⁰ Kolder trekt in zijn noot onder het arrest het algemeen geaccepteerde stelsel, waarin de aansprakelijkheid van de bezitter als uitgangspunt geldt, in twijfel.¹⁶¹ Hij verdedigt het door de wetgever voorgestane stelsel

---

¹⁵⁵ Spier e.a. 2009, nr. 130.

¹⁵⁶ Oldenhuis, in *GS Onrechtmatige daad*, art. 6:179 BW, aant. 71 (online, laatst bijgewerkt op 1 oktober 2011); Analbers 2013 (*Sdu Commentaar vermogensrecht*), art. 6:181 BW.

¹⁵⁷ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 229 en 256; Cahen 2002, p. 172.

¹⁵⁸ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 745.

¹⁵⁹ HR 1 april 2011, *LJN BP1474*, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405 (concl. A-G Langemeijer) (*Loretta*).

¹⁶⁰ HR 1 april 2011, *LJN BP1475*, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, r.o. 3.3 (*Loretta*).

¹⁶¹ HR 1 april 2011, *LJN BP1475*, *JA* 2011, 56, m.nt. A. Kolder (*Loretta*).

waarin de aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker als uitgangspunt heeft te gelden. Dit uitgangspunt brengt volgens hem mee dat wanneer twijfel bestaat over de vraag of sprake is van bedrijfsmatig gebruik van het dier of niet, de wetgever het wenselijker zou vinden om de balans te doen doorslaan naar de zijde van de bedrijfsmatige gebruiker. Vooralsnog houdt de rechtspraak vast aan het standpunt van de Hoge Raad waarbij de aansprakelijkheid van de bezitter als hoofdregel geldt.¹⁶²

4.7.2 Verhouding met artikel 6:170 en 6:171 BW

Helaas is door de wetgever of rechtspraak geen algemene checklist gegeven aan de hand waarvan ten aanzien van alle situaties beoordeeld kan worden of sprake is van het 'gebruiken' van een paard 'in de uitoefening van' een 'bedrijf', oftewel of voldaan is aan de criteria van artikel 6:181 BW. Het zal derhalve telkens aankomen op een beoordeling van de feiten en omstandigheden die ten grondslag liggen aan de individuele zaak, in het licht van deze criteria. Kolder pleit in zijn noot onder het Loretta-arrest voor een extensieve uitleg van deze criteria.¹⁶³ Ten grondslag aan zijn visie omtrent de extensieve uitleg ligt het functionele verband van de artikelen 6:181, 6:170 en 6:171 BW.¹⁶⁴ Bij al deze risicoaansprakelijkheden is immers een grote rol weggelegd voor het functioneel verband. In paragraaf 4.3.2 kwam al aan de orde dat met het functioneel verband in artikel 6:181 BW wordt bedoeld dat tussen het gebruik van het paard en de bedrijfsactiviteiten een zekere band moet bestaan. Aangezien er geen eenduidig antwoord valt te geven op de vraag hoe nauw die band exact moet zijn heeft Kolder in een artikel in het Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht (NTBR) getracht het uitgangspunt te bepalen welke in het oog moet worden gehouden bij de beoordeling. Hij gaat daarbij in op de verhouding tussen de artikelen 6:181 en 6:170/6:171 BW aangezien laatstgenoemden op meerdere punten lijken op de risicoaansprakelijkheid voor dieren.

Artikel 6:170 BW houdt in de risicoaansprakelijkheid van een opdrachtgever voor fouten van een ondergeschikte, indien de kans op de fout door de opdracht tot het verrichten van deze taak is vergroot en de opdrachtgever, uit hoofde van hun desbetreffende rechtsbetrekking zeggenschap had over de gedragingen waarin de fout was gelegen. Ook deze risicoaansprakelijkheid vereist een functioneel verband, in die zin dat er een band moet zijn tussen de fout van de ondergeschikte en de opgedragen werkzaamheden. Bij de beoordeling geldt dat alle relevante omstandigheden van het geval een rol spelen. Wel zijn er vier gezichtspunten die van belang kunnen zijn, namelijk de aard van de

---

¹⁶² Rechtbank 's-Gravenhage 5 december 2012, LJV BY5997, JA 2013, 31, NJF 2013, 37, r.o. 5.5 (CZ – OHRA tegen x/x tegen Reaal Schadeverzekeringen).

¹⁶³ HR 1 april 2011, LJV BP1475, JA 2011, 56, m.nt. A. Kolder (Loretta).

¹⁶⁴ Kolder NTBR 2010, 36.

fout, de plaats waar de fout gemaakt is, de tijd waarop de fout is gemaakt en het middel waarmee de fout is begaan.¹⁶⁵ Uit de rechtspraak volgt dat de grenzen van het functionele verband uit dit artikel ruim worden getrokken.¹⁶⁶ Sprekend voorbeeld hiervan is de, bij de meesten wel bekende, zaak over de werknemers die tijdens een bedrijfsuitje lampolie op een barbecue gooien waardoor brand in het partycentrum ontstaat.¹⁶⁷ De Hoge Raad acht het functionele verband in deze zaak aanwezig ondanks dat de fout buiten werktijd werd gemaakt, op een andere plaats dan waar de werknemers hun taken uitvoerden, de fout geen verband hield met de bedrijfsuitoefening van de werkgever en de fout niet was gemaakt met middelen die de werknemers in het kader van hun taak ter beschikking waren gesteld.

Artikel 6:171 BW regelt de kwalitatieve aansprakelijkheid van een opdrachtgever voor fouten begaan door een niet-ondergeschikte. Voor aansprakelijkheid op grond van dit artikel moet zijn voldaan aan twee functionele verbanden. Allereerst moet er een zekere band bestaan tussen de werkzaamheden van de niet-ondergeschikte en de bedrijfsactiviteiten van de opdrachtgever. Wanneer deze band voldoende aanwezig is moet natuurlijk ook nog worden beoordeeld of er een voldoende verband is tussen de fout van de niet-ondergeschikte en de hem opgedragen werkzaamheden. Dit laatste functionele verband komt overeen met die van artikel 6:170 BW en daarvoor geldt dan ook dezelfde ruime maatstaf. Ten aanzien van het eerste en belangrijkste functionele verband geldt echter een restrictieve uitleg.¹⁶⁸ Aansprakelijkheid kan niet worden aangenomen wanneer de benadeelde de niet-ondergeschikte en het bedrijf van zijn opdrachtgever niet als een zekere eenheid kan beschouwen, aldus de Hoge Raad.¹⁶⁹ De eenheidsgedachte, die ten grondslag ligt aan artikel 6:171 BW, brengt immers mee dat wanneer een benadeelde schade lijdt en niet duidelijk is wie de fout heeft begaan (de niet-ondergeschikte of een ander die ter uitoefening van het bedrijf van de opdrachtgever werkzaamheden verricht) hij zich aan deze onderneming kan houden. Uit een later arrest volgt echter wel dat uiterlijke eenheid geen absoluut vereiste is voor aansprakelijkheid van de opdrachtgever, maar dit doet niets af aan de restrictieve uitleg van artikel 6:171 BW.¹⁷⁰

Een blik op de kwalitatieve aansprakelijkheid voor ondergeschikten en niet-ondergeschikten leert ons dat ten aanzien van het functionele verband van artikel 6:170 BW de grenzen ruim moeten worden getrokken terwijl ten aanzien van dit verband in artikel 6:171 BW een

---

¹⁶⁵ Spier e.a. 2009, nr. 88.

¹⁶⁶ Spier e.a. 2009, nr. 90.

¹⁶⁷ HR 9 november 2007, *LJN* BA7557, *JA* 2008, 25, *RvdW* 2007, 960, r.o. 4.2.1-4.5.

¹⁶⁸ Spier e.a. 2009, nr. 93.

¹⁶⁹ HR 21 december 2001, *LJN* AD7395, *NJ* 2002, 75, r.o. 3.5 (*Delfland/Stoeterij*).

¹⁷⁰ HR 18 juni 2010, *LJN* BL9596, *NJ* 2010, 389, r.o. 4.1 (*Koeman c.s./Sijm Agro*).

restrictieve uitleg geldt waardoor de grenzen veel nauwer zijn. Om te bepalen wat dit betekent voor het functionele verband van artikel 6:181 BW neemt Kolder de verhouding tussen deze drie artikelen onder de loep. Op grond van de wettekst en de parlementaire geschiedenis lijkt artikel 6:181 BW meer aan te sluiten bij artikel 6:171 BW. Zo worden in artikel 6:181 de woorden ‘in de uitoefening van een bedrijf’ gebruikt en ook in artikel 6:171 BW gaat het over ‘werkzaamheden ter uitoefening van diens bedrijf’. In de Parlementaire Geschiedenis wordt de kwalitatieve aansprakelijkheid voor dieren de tegenhanger van de kwalitatieve aansprakelijkheid voor niet-ondergeschikten genoemd.¹⁷¹ Kolder merkt echter op dat in artikel 6:171 BW een spanningsveld aanwezig is tussen het dienen van het eigen belang van de economisch zelfstandige en juridisch onafhankelijke hulppersoon en het verrichten van werkzaamheden ter uitoefening van het bedrijf van de opdrachtgever, welk spanningsveld zowel in artikel 6:170 BW als in artikel 6:181 BW niet kan worden teruggevonden. Tevens merkt hij op dat de kwalitatieve aansprakelijkheid voor niet-ondergeschikten enigszins als buitenbeentje wordt aangemerkt aangezien deze bepaling in andere Europese landen niet wordt aangetroffen en ook in de Principles of European Tort Law (PETL) heeft men een dergelijke bepaling niet opgenomen.¹⁷² Dit terwijl de kwalitatieve aansprakelijkheid voor ondergeschikten en dieren buiten onze grenzen onomstreden is en de wetgever ten aanzien van de laatste ook is geïnspireerd door de ontwikkelingen in andere landen.

Gelet op bovenstaande komt Kolder dan ook tot de conclusie dat artikel 6:171 BW beschouwd moet worden als het complement van artikel 6:170 BW en artikel 6:181 BW als tegenhanger van artikel 6:170 BW. Dit brengt mee dat de kwalitatieve aansprakelijkheid van bedrijfsmatige gebruikers van dieren in het licht van het ruime artikel 6:170 BW dient te worden uitgelegd en niet in het licht van het beperkte artikel 6:171 BW. Of, met andere woorden; of voldaan wordt aan de criteria uit artikel 6:181 zal nog steeds neerkomen op een beoordeling van de specifieke feiten en omstandigheden die ten grondslag liggen aan een individuele zaak, maar als uitgangspunt bij die beoordeling heeft volgens Kolder te gelden dat het functioneel verband ruim moet worden uitgelegd. Tevens past deze visie natuurlijk in zijn eerder aangehaalde opvatting dat de wetgever de bedrijfsmatige gebruiker heeft willen aanwijzen als de in beginsel aansprakelijke partij wanneer schade wordt aangericht door een paard. Het belang van deze kwestie volgt heel mooi uit een uitspraak van het Hof Amsterdam waarin het hof de betreffende zaak niet beoordeelde in het licht van artikel 6:181 BW aangezien het al had geoordeeld dat geen sprake was van de vereiste ‘eenheid van

---

¹⁷¹ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 745.

¹⁷² Aldus ook Spier e.a. 2009, nr. 93.

onderneming' in de zin van artikel 6:171 BW.¹⁷³ In de opvatting van Kolder had dit, gelet op de verhoudingen tussen de artikelen, niet mogen leiden tot het achterwege laten van toetsing aan artikel 6:181 BW.

Een ander aspect welke een rol kan spelen bij de beoordeling, veroorzaakt door de aansluiting bij artikel 6:170 BW, is de factor zeggenschap. Bij de beoordeling in het kader van artikel 6:170 BW komt namelijk grote betekenis toe aan het vereiste 'zeggenschap'.¹⁷⁴ Wellicht is het een idee om zeggenschap ook als een belangrijke aanknopingsfactor te zien bij de kwalitatieve aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker van dieren. Aspecten als bemoeienis en verantwoordelijkheid spelen dan een rol. Toegepast op de casus uit de inleiding is het dan vrij snel helder dat sprake is van bedrijfsmatig gebruik van het paard aangezien de ruiter zeggenschap heeft over het paard. Hij is immers degene die bepaalt wanneer met het paard getraind wordt, op welke wijze deze training geschiedt, in welke stal het paard staat, wanneer het paard wordt gevoerd en in de wei wordt gezet. Tevens is het dan ook helder dat de aansprakelijkheid niet pas aanvangt op het moment dat het zadelmak maken daadwerkelijk begint en eindigt op het moment dat de training is afgelopen. De zeggenschap begint immers op het moment dat het paard op het terrein van de ruiter arriveert en eindigt op het moment dat deze het terrein weer verlaat. Het aanknopen bij zeggenschap in het kader van artikel 6:181 BW is ook verdedigd door Keijzer en Oldenhuis die van mening zijn dat bedrijfsmatig gebruik zeggenschap impliceert.¹⁷⁵ Tevens is degene die zeggenschap heeft over het dier ook het beste in staat om de risico's op schade te minimaliseren.

4.7.3 Definitie van gebruik

Volgens Tjong Tjin Tai komt het bij het bepalen van het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW vooral aan op de definitie van de term 'gebruiken' uit dit artikel.¹⁷⁶ De Dikke Van Dale verstaat onder gebruiken 'het zich bedienen van'. Tjong Tjin Tai denkt bij 'gebruiken' aan het aanwenden van een productiemiddel waarmee wordt bijgedragen aan de producten van een bedrijf. Hij vindt het dan ook opmerkelijk dat de Hoge Raad het beleren van een paard, door een manege, als 'gebruiken' heeft aangemerkt. Zijns inziens kan het beleren worden vergeleken met de inscharing van vee aangezien het beleren niet bijdraagt aan de bedrijfsuitoefening van de manege en de manege ook

---

¹⁷³ Hof Amsterdam 25 oktober 2007, *LJN* BB6504, *JA* 2008, 2, *NJF* 2007, 523, r.o. 5.18-5.19 (*Westfriese Flora*).

¹⁷⁴ Spier e.a. 2009, nr. 88.

¹⁷⁵ Keijzer & Oldenhuis *TVP* 2011, 3, p. 97-102.

¹⁷⁶ HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Loretta*).

niet de voordelen heeft van het beleren.¹⁷⁷ Dat de Hoge Raad en Advocaat-Generaal de manege aanwijzen als aansprakelijke persoon moet volgens hem dan ook vooral worden toegeschreven aan het feit dat de belering tegen betaling geschiedde. Gevolg hiervan zou echter wel zijn dat een dierenarts die een paard behandelt ook aansprakelijk is als bedrijfsmatige gebruiker voor schade die door het dier tijdens de behandeling wordt toegebracht.¹⁷⁸ Ditzelfde zou dan natuurlijk ook gelden voor een hoefsmid, tandarts en fysiotherapeute die het paard eens in de zoveel tijd in behandeling hebben. Maar de relatief korte duur van deze behandelingen zou een onderscheidend criterium kunnen zijn ten opzichte van het beleren van een paard, aldus Tjong Tjin Tai in zijn noot onder het Loretta-arrest.

Gelet op de door de Hoge Raad gegeven aanwijzingen in het arrest, zouden de behandelende dierenarts, hoefsmid en fysiotherapeute naar mijn mening inderdaad kunnen worden gekwalificeerd als bedrijfsmatige gebruiker van het paard. De relatief korte duur doet daar juist niets aan af nu de eis van een duurzaam gebruik niet langer mag worden gesteld. Toch heb ik hierbij zeker mijn bedenkingen. Zo is de mate van zeggenschap die, bijvoorbeeld de hoefsmid heeft op het moment van de behandeling wel erg beperkt. Ook mag dan wel niet meer de eis worden gesteld van een duurzaam gebruik, maar de tijd dat de hoefsmid het paard behandelt is wel zeer kort om direct aansprakelijkheid van deze behandelaar mee te brengen, zeker gezien de zeer geringe mate van zeggenschap. Daarnaast hebben de eenheid van onderneming en het feit dat het voor de benadeelde lastig kan zijn de aansprakelijke persoon te achterhalen als argumenten van de wetgever voor een aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker in dit geval niet veel waarde. Zou een paard immers gedurende de behandeling door de hoefsmid schade toebrengen dan is het mijns inziens zelfs voor een ieder helder dat het paard op dat moment werd behandeld door de hoefsmid welke doorgaans niet de bezitter van het paard is. Waarbij opgemerkt moet worden dat het vaak de bezitter of bedrijfsmatige gebruiker van het paard is die het paard tijdens de behandeling vasthoudt en dus ook aanwezig is. Naar mijn mening wordt het anders wanneer bijvoorbeeld de dierenarts het voor de behandeling nodig acht dat het paard enkele dagen op de kliniek verblijft. Dan zal immers de mate van zeggenschap aanzienlijk toenemen, wordt de duur van 'het gebruik' langer en zal het voor een derde lastiger zijn te achterhalen welke natuurlijke persoon aansprakelijk is voor de door het paard toegebrachte schade.

Of de rechtspraak deze beroepsbeoefenaars desondanks inderdaad gedurende de behandeling zal kwalificeren als bedrijfsmatige

---

¹⁷⁷ Vgl. HR 31 mei 1963, *LJN* AC4429, *NJ* 1966, 338 (*Ingeschaarde vaars*).

¹⁷⁸ Anders: HR 27 april 2001, *LJN* AB1335, *NJ* 2002, 54 (*Donkers/Scholten*); Rechtbank Groningen 19 oktober 2001, *LJN* AJ0693, *Prg.* 2001, 5775 (*Mulder/Erven Grimme*).

gebruikers zal de tijd ons moeten leren. Naar mijn mening dient elke afzonderlijke gebeurtenis te worden beoordeeld in het licht van de specifieke omstandigheden van het geval en moet men deze kwalificatie uiterst terughoudend toepassen, mede nu dit zou betekenen dat deze personen dan geen aanspraak meer zouden hebben tegen de bezitter van het paard. Bij de beoordeling dient niet alleen de factor profijt een rol te spelen maar zeker ook de factor zeggenschap en de argumenten van de wetgever die ten grondslag liggen aan artikel 6:181 BW.

Een extensieve interpretatie van het begrip 'gebruiken' zou tevens complicerend kunnen werken wanneer meerdere bedrijven betrokken zijn bij de schadetoebrengende gebeurtenis. Tjong Tjin Tai noemt als voorbeeld het geval dat Loretta geen particulier eigendom was maar eigendom zou zijn van bedrijf X en op het moment van de schadetoebrengende gebeurtenis werd geleid door een werknemer van X. Hij vraagt zich af of dan niet gezegd zou kunnen worden dat het paard bedrijfsmatig wordt gebruikt door de eigenaar in plaats van door de manege. Naar mijn mening is dit niet het geval, nog steeds is er immers sprake van de situatie dat het paard wordt beleerd door de manege. Dat dit beleren in deze laatste situatie geschiedt met behulp van een medewerker van X doet niets af aan het feit dat het beleren (nog steeds) geschiedt onder leiding van de manege en deze derhalve moet worden aangewezen als de bedrijfsmatige gebruiker.

Tjong Tjin Tai stelt voor om het 'gebruiken' meer te beschouwen als een technische term en de invulling daarvan te laten afhangen van diverse gezichtspunten zoals houder, uitoefenen van controle en nut hebben van zonder dat één van deze doorslaggevend is. Het gaat er immers om wie er verantwoordelijk is voor het dier, wie het beste de schade kan voorkomen en de risico's kan minimaliseren oftewel op wie maatschappelijk gezien de taak rust het dier te beheren. Men zoekt daarbij aansluiting bij degene die feitelijk of economisch die controle over het dier heeft. Aangezien dit vaak de bedrijfsmatige gebruiker is zal deze dan ook veelal als kwalitatief aansprakelijk partij worden aangewezen. Naar mijn mening past dit ook bij het door de wetgever wenselijk geachte stelsel waarin in beginsel de bedrijfsmatige gebruiker aansprakelijk is voor schade door het dier aangericht en de aansprakelijkheid van de bezitter als vangnet dient te gelden.

4.8 Het bewaren van paarden

'Het gaat er om wie verantwoordelijk is voor het dier, wie het beste in staat is om risico's te minimaliseren en schade te voorkomen, degene op wie maatschappelijk gezien de taak rust de zaak te beheren.'¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Loretta*).

Met bovenstaande, van Tjong Tjin Tai afkomstige, woorden in het achterhoofd wil ik tot slot nog een paragraaf wijden aan het feit dat de wetgever het bewaren van paarden niet onder het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW heeft willen brengen. In de Parlementaire Geschiedenis heeft de wetgever immers expliciet opgenomen dat zaken die iemand bedrijfsmatig voor een ander bewaart niet vallen onder de zaken die worden gebruikt in de uitoefening van een bedrijf.¹⁸⁰ In de hippische praktijk betekent dit dat bijvoorbeeld de vele pensionstallen die ons land rijk is niet aansprakelijk zijn voor schade veroorzaakt door een daar gestald paard. Een voorbeeld uit de rechtspraak is een uitspraak van de Kantonrechter te Bergen op Zoom in de zaak omtrent het paard Pina Colada, welke tegen betaling was gestald bij een pensionstal.¹⁸¹ Wanneer Pina Colada samen met een ander paard in de buitenbak wordt geplaatst raken beide paarden op een gegeven moment in gevecht. Pina Colada krijgt hierbij een trap en loopt beenletsel op. De kantonrechter benadrukt dat de exploitant van een paardenpension niet aansprakelijk is op grond van artikel 6:181 BW wanneer een bij hem gestald paard schade veroorzaakt. Het bedrijfsmatig stallen van een paard is immers geen bedrijfsmatig gebruik van het dier.

Vanuit de hippische praktijk bezien kan ik mij echter niet vinden in de keuze van de wetgever om het bewaren van paarden per definitie niet aan te merken als bedrijfsmatig gebruik in de zin van artikel 6:181 BW. Argument van de wetgever voor deze keuze is dat hij het verband tussen de schades die niet kunnen worden voorkomen met de gebruikelijke zorg voor het dier en de uitoefening van het bedrijf van de bewaarder niet sprekend genoeg vindt.¹⁸² Maar wanneer ik naar de praktijk kijk dan zijn er naar mijn mening voldoende aanknopingspunten om het stallen van paarden aan te merken als bedrijfsmatig gebruiken.

Wat is nu die praktijk? Om te beginnen wil ik benadrukken dat stalling van paarden in vele soorten en maten voorkomt. In principe komt het er bij iedere vorm van stalling op neer dat de eigenaar zijn paard, meestal wegens ruimte- en/of tijdgebrek, niet bij zijn eigen huis in een stal zet maar, tegen betaling, bij een ander. Wie vervolgens welke delen van de verzorging op zich neemt is afhankelijk van de afspraken tussen de eigenaar en de bewaarder. Maar in de meeste gevallen zal de bewaarder in ieder geval het paard enkele malen per dag voeren, zorgen dat het paard voldoende water tot zijn beschikking heeft, de stal van het paard uitmesten, het paard in de wei zetten en het paard weer uit de wei halen. Bij al deze werkzaamheden is er wel enige 'samenwerking' vereist tussen de bewaarder en het paard waarbij het karakter van het paard natuurlijk voor een deel bepaalt hoe soepel die samenwerking verloopt

---

¹⁸⁰ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 747.

¹⁸¹ Kantonrechter Bergen op Zoom 16 januari 2008, *LJN BC2035*, *JA* 2008, 40, *NJF* 2008, 83, *Prg.* 2008, 103, r.o. 3.5 (*Pistorius/Lambregts*).

¹⁸² Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 747.

en derhalve hoe groot de inwerking van de bewaarder op het paard moet zijn om tot een goede samenwerking te komen.

Groot verschil ten opzichte van het bewaren van 'dode' zaken zoals bijvoorbeeld een fiets is derhalve dat er door de bewaarder van paarden, of dieren in het algemeen, nog wel handelingen worden verricht met de in bewaring gegeven zaak. Wanneer de eigenaar van een fiets deze achterlaat bij de bewaarder dan hoeft deze daar in principe niks meer mee te doen en de fiets kan ook uit zichzelf geen schade aanrichten wanneer deze niet wordt gebruikt. Geheel anders ligt dit voor wat betreft in bewaring gegeven paarden. Deze vereisen meerdere keren per dag verzorging en kunnen zowel tijdens de verzorging als op de momenten dat er geen verzorging plaatsvindt uit zichzelf schade toebrengen waarbij het op de weg van de pensionhouder ligt om deze schades zoveel als redelijkerwijs mogelijk is te voorkomen. De verzorging en het minimaliseren van de kans op schade brengen mee dat de pensionhouder een bepaalde mate van zeggenschap over het paard uitoefent. Wat dat betreft lijken dieren meer op gevaarlijke stoffen die ook uit zichzelf schade kunnen aanrichten. Opmerkelijk is dan ook dat de bewaarder (en vervoerder) van gevaarlijke stoffen die er zijn bedrijf van heeft gemaakt om dergelijke stoffen te bewaren/vervoeren wel kwalitatief aansprakelijk is in die hoedanigheid op grond van artikel 6:175 lid 2 BW.

Naar mijn mening brengt de uitzondering van de wetgever mee dat wordt gemeten met twee maten.¹⁸³ In de praktijk is het zelden zo dat een paardenhouderij zich daadwerkelijk bezig houdt met maar één bedrijfsactiviteit, bijvoorbeeld het geven van paardrijlessen of het zadelmak maken van paarden. Steeds meer zie je dat binnen een bedrijf meerdere diensten worden aangeboden waardoor er een breed scala aan verschijningsvormen is ontstaan. Men kan hierbij denken aan een manege die ook pensionstalling aanbiedt, een pensionstal waar het tevens mogelijk is om je paard zadelmak te maken of een springstal die zich tevens richt op het fokken van paarden. Stel we gaan uit van een stal die pensionstalling aanbiedt en tevens de mogelijkheid biedt om je paard zadelmak te maken. De eigenaar van de stal zet de paarden elke dag enkele uren in de wei. Wanneer nu een paard welke bij hem in pension staat tijdens het wandelstuk van de stal naar de wei schade toebrengt, dan is de staleigenaar niet op grond van artikel 6:181 BW voor deze schade aansprakelijk. Zou echter dezelfde schade zijn aangericht door een paard welke bij hem op stal staat om zadelmak gemaakt te worden dan is hij wel kwalitatief aansprakelijk als bedrijfsmatige gebruiker. De uitzondering van de wetgever betekent derhalve dat de stal ten aanzien van de paarden die daar staan om zadelmak gemaakt te worden wel, maar voor wat betreft de pensionpaarden niet kwalitatief aansprakelijk is op grond van artikel

---

¹⁸³ Aldus ook Van Swaaij & Pluymen *MvV* 2011, 11, p. 301-302.

6:181 BW. Dit terwijl met de paarden vrijwel dezelfde activiteiten worden verricht en de stal ook ten aanzien van beide categorieën paarden profijt trekt.

Een wellicht sprekender voorbeeld voor de niet-paardenmensen is het voorbeeld van de krokodil van Cahen.¹⁸⁴ Wanneer een krokodil, die tentoongesteld wordt in de dierentuin, zou ontsnappen en een bezoeker zou verwonden dan is de exploitant van de dierentuin kwalitatief aansprakelijk als bedrijfsmatige gebruiker. Zou de krokodil echter niet tentoongesteld worden maar in een achterhok verblijven omdat hij tijdelijk te gast is in de dierentuin aangezien zijn eigen dierentuin wordt verbouwd, dan is de sprake van bewaren en is de dierentuinexploitant derhalve niet kwalitatief aansprakelijk als bedrijfsmatige gebruiker op het moment dat de krokodil ontsnapt en een bezoeker verwond. Ook bij dit voorbeeld valt naar mijn mening niet in te zien waarom de band tussen de schade van de bezoeker en de stallingsactiviteiten minder sprekend zou zijn dan in het geval van de tentoongestelde krokodil.

Nu ten aanzien van de vraag of sprake is van bedrijfsmatig gebruik in de zin van artikel 6:181 BW steeds meer waarde lijkt te worden toegekend aan het profijtbeginsel vraag ik mij dan ook af in hoeverre de door de wetgever voorgestane uitzondering van bewaren nog houdbaar is. Dit wordt versterkt door de woorden van Tjong Tjin Tai aan het begin van deze paragraaf omtrent de uitleg van het begrip 'bedrijfsmatig gebruik'. Wanneer men immers kijkt naar wie er bij het stallen van paarden verantwoordelijk is voor het dier, wie het beste in staat is om risico's te minimaliseren, schade te voorkomen en op wie maatschappelijk gezien de taak rust te zaak te beheren, kortom wie zeggenschap heeft, dan kan het antwoord daarop niet anders zijn dan de pensionhouder. Ook Oldenhuis pleit er voor om de bezitter van het paard pas aansprakelijk te doen zijn wanneer het bewaren van het dier niet gepaard gaat met enige zeggenschap.¹⁸⁵ Hierbij zou je kunnen denken aan de situatie dat de eigenaar alle verzorging van het paard zelf op zich neemt en de pensionhouder enkel en alleen de (op)stal ter beschikking stelt. Wanneer tenslotte wordt gekeken naar de overwegingen die ten grondslag liggen aan artikel 6:181 BW dan vormen drie van de vier overwegingen een rechtvaardiging om het bedrijfsmatig bewaren van paarden wel degelijk onder het toepassingsbereik van dit artikel te brengen. De eenheid van onderneming, het feit dat het voor de benadeelde lastig kan zijn te bepalen welke natuurlijke persoon aansprakelijk is en het feit dat de bedrijfsmatig verrichte activiteiten in beginsel gericht zijn op het verkrijgen van profijt zijn ook ten aanzien van in bewaring gegeven paarden argumenten om aansprakelijkheid te concentreren bij de bedrijfsmatige bewaarnemer. Wordt bedrijfsmatig bewaren onder het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW gebracht

---

¹⁸⁴ Cahen 2002, p. 172.

¹⁸⁵ Oldenhuis, in *GS Onrechtmatige daad*, art. 6:179 BW, aant. 71 (online, laatst bijgewerkt op 1 oktober 2011).

dan brengt dit natuurlijk, ten aanzien van de overweging dat van de ondernemer gevegd kan worden dat hij zijn bedrijfsrisico's als één risico verzekert wel een grote verandering mee. Vanaf dat moment zouden immers onder andere alle pensionhouders en exploitanten van dierenhotels kwalitatief aansprakelijk zijn waardoor zij opeens hogere verzekeringslasten zullen hebben. Maar dit weegt niet op tegen de duidelijkheid die niet alleen wordt geschapen voor benadeelden en de rechtspraktijk maar ook voor ondernemers en verzekeraars.

Kortom, naar mijn mening is de door de wetgever beoogde uitzondering voor wat betreft het bewaren van paarden niet langer houdbaar gelet op de praktijk waarin de scheidslijn tussen bewaren en gebruiken heel dun is en steeds meer waarde wordt gehecht aan het profijtbeginsel. Mede gelet op het feit dat het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW ruim dient te worden uitgelegd en de beoogde doelstelling van het artikel een centralisering van de aansprakelijkheid is moet het bewaren van paarden niet langer uitgezonderd worden van dit toepassingsbereik.

4.9 Het vervoeren van paarden

Nu naar mijn mening de bedrijfsmatige bewaarder van paarden kwalitatief aansprakelijk zou moeten kunnen zijn in de zin van artikel 6:181 BW volgt in deze paragraaf toch nog een opmerking over het vervoeren van paarden. Dit aangezien het bewaren en het vervoeren van paarden in de literatuur vaak in één adem worden genoemd. Naar mijn mening is dit echter niet terecht aangezien de wetgever het vervoeren om een andere reden dan het bewaren niet onder het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW heeft willen laten vallen. Voor wat betreft het vervoer volgt immers uit de Parlementaire Geschiedenis dat de wetgever de mening was toegedaan dat deze kwestie beter kon worden geregeld in het kader van Boek 8 van ons Burgerlijk Wetboek, welke specifiek handelt over verkeersmiddelen en vervoer, gezien de problematiek van vervoer in het algemeen.¹⁸⁶ Wanneer wordt gekeken naar het vervoer van paarden krijgt men dan ook te maken met niet alleen Nederlandse wet- en regelgeving maar ook de wetgeving op Europees niveau speelt een grote rol. Gelet op de omvang van deze scriptie laat ik dit, overigens zeer interessante, onderwerp dan ook buiten beschouwing en laat ik het bij de constatering dat het naar mijn mening te snel gaat om het bewaren en vervoeren van paarden over één kam te scheren.

---

¹⁸⁶ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 747.

Hoofdstuk 5 Wat is de rol van eigen schuld?

5.1 Inleiding

In verband met een stage in het buitenland van een jaar wordt gezocht naar een tijdelijke ruiter of amazone die onze zwarte ruin gedurende die periode wil rijden, een zogenaamde bijrijder. Er wordt een advertentie geplaatst op internet waarin specifiek wordt gevraagd naar een ruiter of amazone met veel rijervaring gezien het nog een jong paard betreft die net zadelmak is. Al snel verschijnt X ten tonele. X is een amazone uit de buurt die veel ervaring heeft met het rijden van jonge paarden nu zij zelf geruime tijd als amazone heeft gewerkt op een handelsstal waar jonge paarden verder worden opgeleid en worden uitgebracht in de sport. Om de rijstijl van X te beoordelen en X te laten kennismaken met ons paard wordt zij op een zonnige dag uitgenodigd om te komen rijden. Helaas verloopt dit niet zoals gepland als X, door een bokkensprong van onze speelse ruin, naar op de grond terecht komt en haar rug breekt. X laat het er vervolgens niet bij zitten en stelt ons aansprakelijk als bezitters van het paard. Kunnen wij ons nu verweren met een beroep op eigen schuld?

In veel van de zaken waarin het draait om de aansprakelijkheid van de bezitter of bedrijfsmatige gebruiker van een paard komt op een gegeven moment het eigen schuld verweer aan bod. Paarden zijn immers fantastische dieren en paardrijden is een prachtige sport maar zoals iedereen wel weet zijn beide niet ongevaarlijk. Waarom zou de eigenaar of bedrijfsmatige gebruiker van een paard moeten opdraaien voor de schade als gevolg van een ongeval met een paard? Hoe zit het met de eigen verantwoordelijkheid van de ruiter of amazone? Deze accepteert immers toch (bewust) een risico wanneer hij zich met paarden inlaat of in het zadel plaatsneemt. In dit hoofdstuk hoop ik meer inzicht te geven over de rol die de eigen verantwoordelijkheid van de ruiter speelt in aansprakelijkheidskwesties bij door paarden toegebrachte schade. Allereerst zal ik ingaan het begrip risicoaanvaarding waarop in gerechtelijke procedures vaak een beroep op wordt gedaan. Vervolgens volgt een paragraaf waarin de werking van artikel 6:101 BW aan de orde komt. Tot slot zal bekeken worden of en op welke wijze eigen schuld wordt toegepast inzake de risicoaansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door een paard.

5.2 Risicoaanvaarding

Wanneer iemand besluit een paardrijles te volgen dan zou gezegd kunnen worden dat deze persoon bewust het risico op schade aanvaardt. Het is immers een feit van algemene bekendheid dat paardrijden niet zelden tot een ongeval leidt mede door de onberekenbaarheid van het paard. Wanneer het dan inderdaad tot een

ongeval komt en de benadeelde zijn schade vergoed wil zien, zie je geregeld dat de aansprakelijk gestelde een beroep doet op risicoaanvaarding door de benadeelde.¹⁸⁷ Risicoaanvaarding kan echter niet specifiek worden teruggevonden in de wet waardoor het vaak lastig te bepalen is wat de rechtsgrond en rechtsgevolgen hiervan zijn. Deze onduidelijkheid wordt mede vergroot doordat de definitie ‘risicoaanvaarding’ op meerdere manieren kan worden ingekleurd.¹⁸⁸ Men kan het ten eerste zuiver feitelijk inkleuren waarmee wordt bedoeld dat de benadeelde iets heeft gedaan waardoor de kans op schade is vergroot. Wanneer iemand bijvoorbeeld gespecialiseerd is in het zadelmak maken van paarden dan zou je kunnen zeggen dat hij zich in een situatie bevindt waarin de kans op schade groter is. Hij heeft immers te maken met de onberekenbaarheid van een dier in het algemeen, hij werkt met jonge paarden die behoorlijk fris kunnen zijn en het doel is om het paard bekend te maken met iets voor hem onnatuurlijks als een zadel, hoofdstel en ruiters op zijn rug wat bepaalde (heftige) reacties kan ontlokken bij het dier. Ten tweede kan de definitie worden uitgelegd als een rechtshandeling. Bijvoorbeeld wanneer men zich aanmeldt bij een manege voor het volgen van paardrijlessen en men komt met de manegehouder overeen dat deze niet aansprakelijk is voor eventuele schade. Dit zou kunnen worden gezien als een contractuele risicoaanvaarding maar in feite is natuurlijk sprake van een exoneratieclausule.

In geval van een beroep van de aansprakelijk gestelde op risicoaanvaarding wordt dit verweer dan ook vaak beoordeeld in het licht van een exoneratieclausule, afstand van recht, toestemming, de in het maatschappelijk verkeer betamelijke zorgvuldigheid, vaststellen van de aansprakelijkheidsgrond, aannemen van causaal verband, als gevolg toerekenbare schade en de eigen schuld in de zin van artikel 6:101 BW. Het lijkt er derhalve op dat risicoaanvaarding als zelfstandige rechtsfiguur geen kans van slagen heeft. Al onder het oude recht heeft de Hoge Raad dit met zoveel woorden overwogen in een zaak omtrent een circusezel.¹⁸⁹ In deze zaak had Spekman als bezoeker van het circus van Mullens schade opgelopen door een val van de ezel. Spekman was door Mullens uit het publiek gekozen om te rijden op de ongezadelde ezel. De Hoge Raad start zijn overweging met de opmerking dat het enkele feit dat Spekman zich vrijwillig heeft blootgesteld aan een risico, welke volgens het hof van algemene bekendheid was, niet meebrengt dat de circusexploitant in het geheel niet aansprakelijk is. Vervolgens gaat de Hoge Raad verder:

‘Het gaat hier immers (...) om schade veroorzaakt door een dier waarvan Mullens – als circusexploitant – zich bediende om het ‘ter opluistering van de voorstelling’

---

¹⁸⁷ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013 (6-II), nr. 128.

¹⁸⁸ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013 (6-II), nr. 128.

¹⁸⁹ HR 21 oktober 1988, *LJN AD0482*, *NJ* 1989, 729 (*Spekman/Mullens*).

ongezadeld door onervaren lieden als Spekman te doen berijden, terwijl Mullens wist dat dat 'uitermate grote risico's in zich hield'. Dan is de circusexploitant, zowel als eigenaar van het dier of degene die zich daarvan bedient, als omdat het in strijd met de maatschappelijk betamende zorgvuldigheid is een ander aan een dergelijk gevaar bloot te stellen, voor die schade aansprakelijk, en kan hij zich niet aan die aansprakelijkheid onttrekken door zich erop te beroepen dat de bezoeker van zijn voorstelling de aan het berijden van dat dier verbonden risico's heeft aanvaard, nu immers de circusexploitant, die de risico's minstens evengoed kende, zulks heeft uitgelokt. Ten hoogste is dan plaats voor een vermindering van de vergoedingsplicht indien de rechter op grond van de omstandigheden van het geval mocht oordelen dat de schade mede aan de bezoeker is toe te rekenen.¹⁹⁰

Enkele jaren later heeft de Hoge Raad definitief overwogen dat er aan risicoaanvaarding als zelfstandig rechtsfiguur zowel onder het BW (oud) als onder ons huidige BW geen behoefte is.¹⁹¹ Argument daarvoor is dat hetgeen men wil bereiken met een beroep op risicoaanvaarding al volledig wordt ondervangen door de vragen of de gedraging in de gegeven omstandigheden jegens de benadeelde als onrechtmatig moet worden aangemerkt en of aan de benadeelde omstandigheden kunnen worden toegerekend die aanleiding kunnen zijn voor een vermindering of zelfs tot het vervallen van de vergoedingsplicht op grond van artikel 6:101 BW.

5.3 Het leerstuk van de eigen schuld

5.3.1 Een eerste indruk

Het leerstuk van de eigen schuld is voor het eerst opgenomen in artikel 6:101 BW. Ondanks dat het leerstuk zowel in de literatuur als in de rechtspraak algemeen geaccepteerd was, was het desondanks niet opgenomen in ons BW(oud).¹⁹² Het artikel bepaalt dat wanneer de schade mede een gevolg is van omstandigheden die aan de benadeelde kunnen worden toegerekend de vergoedingsplicht van de aansprakelijk gestelde kan worden verminderd. Een deel van die vergoedingsplicht blijft dan voor eigen rekening van de benadeelde. De verdeling van de vergoedingsplicht geschiedt in de eerste plaats aan de hand van de wederzijdse causaliteit en vervolgens kan de billijkheidscorrectie bepalen dat alsnog een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft. In het tweede lid van artikel 6:101 BW is een speciale regeling opgenomen voor het geval dat een derde de zaak waaraan de schade is toegebracht voor de benadeelde in zijn macht heeft. In dat geval worden de omstandigheden die aan de derde toegerekend kunnen worden, toegerekend aan de benadeelde. De gedachte hierachter is dat het voor de aansprakelijke persoon geen verschil mag maken in wiens handen de zaak zich bevindt en daarnaast zal de aansprakelijkheid in een dergelijk geval vaak wel contractueel zijn

¹⁹⁰ HR 21 oktober 1988, *LJN AD0482*, *NJ* 1989, 729, r.o. 3.3 (*Spekman/Mullens*).

¹⁹¹ HR 28 juni 1991, *LJN ZC0300*, *NJ* 1992, 622, r.o. 3.4 (*Dekker/Van der Heide*).

¹⁹² Boonekamp, in *GS Schadevergoeding*, art. 6:101 BW, aant. 2 (online, laatst bijgewerkt op 15 januari 2014).

geregeld.¹⁹³ Wanneer sprake is van eigen schuld leidt dit niet alleen tot een vermindering van de vergoedingsplicht maar ook tot een evenredige vermindering van de buitengerechtigde kosten, tenzij de billijkheidscorrectie van artikel 6:101 lid 1 BW aanleiding geeft voor een andere verdeling.¹⁹⁴

5.3.2 Het toepassingsbereik

Artikel 6:101 BW is gelet op zijn plaats in ons BW van toepassing op alle wettelijke verplichtingen tot schadevergoeding en derhalve ook op die uit onrechtmatige daad. Of sprake is van een schuldaansprakelijkheid of risicoaansprakelijkheid doet niet ter zake. Het artikel kan immers, wanneer de aansprakelijkheid vaststaat, bij beiden worden toegepast.¹⁹⁵ Zo overwoog de Hoge Raad al in het Stierkalf-arrest dat degene die op grond van artikel 1404 BW (oud) aansprakelijk wordt gesteld zich kan beroepen op eigen schuld van de benadeelde partij.¹⁹⁶ De term 'eigen schuld' suggereert dat het artikel slechts zou kunnen worden toegepast wanneer de aangesprokene zelf door eigen gedragingen mede schuldig is aan de schade. Dit is echter behoorlijk misleidend aangezien het artikel een veel ruimer toepassingsbereik heeft.¹⁹⁷ Een vermindering van de vergoedingsplicht kan immers ook plaatsvinden indien de schade mede een gevolg van omstandigheden die aan de benadeelde kunnen worden toegerekend. Daaronder vallen niet alleen eigen gedragingen waaraan de benadeelde schuld heeft maar ook andere foutieve gedragingen en omstandigheden die in zijn risicosfeer liggen.¹⁹⁸ Daarnaast kunnen in die risicosfeer ook gedragingen van andere personen liggen.

Het bereik van artikel 6:101 BW kan in drie categorieën worden verdeeld.¹⁹⁹ Ten eerste is het artikel van toepassing op gevallen waarin het ontstaan van de schadetoebrengeende gebeurtenis mede aan de benadeelde is te wijten. Bijvoorbeeld de situatie dat X een trap van het paard van Y krijgt nadat hij het paard heeft opgehitst. Ten tweede vindt het artikel toepassing in situaties waarin de omvang van de schade door de benadeelde wordt beïnvloed. Hierbij kan worden gedacht aan het geval dat X zonder het dragen van een cap te paard gaat en vervolgens zwaar hoofdletsel oploopt bij een val van het paard van Y. En tenslotte kan het artikel worden toegepast als de benadeelde nadat de schadetoebrengeende gebeurtenis heeft plaatsgevonden te weinig heeft gedaan om de schade te voorkomen of te beperken. Stel dat het paard

---

¹⁹³ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 353.

¹⁹⁴ HR 21 september 2007, *LJN* BA7624, *NJ* 2008, 241 (*Van der Slot/Manege Bergemo*).

¹⁹⁵ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 352.

¹⁹⁶ HR 7 maart 1980, *LJN* AB7443, *NJ* 1980, 353 (*Stierkalf*).

¹⁹⁷ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 351.

¹⁹⁸ Aldus ook HR 27 april 2001, *LJN* AB1335, *NJ* 2002, 54, r.o. 3.8.3 (*Donkers/Scholten*).

¹⁹⁹ Spier e.a. 2009, nr. 226.

van X een trap heeft gekregen van het paard van Y waardoor het paard van X niet helemaal zuiver lijkt lopen, dan doet X er verstandig aan om het paard tijdelijk rust te geven en er dus niet de volgende dag een wedstrijd mee te gaan rijden waardoor de kreupelheid verergert.

5.3.3 De wederzijdse causaliteit

De verdeling van de vergoedingsplicht geschiedt, zoals gezegd, in de eerste plaats aan de hand van de wederzijdse causaliteit. Het artikel gaat er namelijk vanuit dat niet alleen causaal verband bestaat tussen de schade en de gebeurtenis waarvoor de aangesprokene aansprakelijk is, maar ook tussen de schade en de aan de benadeelde toe te rekenen gedraging.²⁰⁰ Bij deze wederzijdse causaliteit kunnen als het ware drie elementen worden onderscheiden die van belang zijn.²⁰¹ Allereerst moet er een causaal verband zijn tussen de gedraging van de benadeelde en de ontstane schade. Hierbij is minimaal een *conditio sine qua non*-verband vereist, in die zin dat zonder de aan de benadeelde toe te rekenen gedraging de schade niet zou zijn ontstaan of niet deze omvang zou hebben gehad.²⁰² Daarnaast lijkt de in artikel 6:98 BW neergelegde toerekeningsleer ook van toepassing te zijn op dit causale verband.²⁰³ Ten tweede moet deze gedraging aan de benadeelde kunnen worden toegerekend. Voor de vraag wanneer dit het geval is kan aansluiting worden gezocht bij de artikelen 6:75 BW en 6:162 lid 3 BW. Dit brengt mee dat gedragingen van een kind, waarvoor het kind niet aansprakelijk is (op grond van artikel 6:164 BW) hem wel kunnen worden toegerekend als eigen schuld.²⁰⁴ Tevens hoeft het niet altijd te gaan om een eigen gedraging van de benadeelde, immers ook een gedraging van een ander die binnen zijn risicosfeer valt kan hem worden toegerekend. Dit is bijvoorbeeld het geval bij gedragingen van personen voor wie hij risicoaansprakelijk is. Tenslotte moet dan de schade worden verdeeld in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden hebben bijgedragen aan de schade. Dit is weer een causaliteitsvraag waarbij artikel 6:98 BW een rol kan spelen.

5.3.4 De billijkheidscorrectie

Nadat een verdeling van de vergoedingsplicht heeft plaatsgevonden aan de hand van de wederzijdse causaliteit kan het resultaat hiervan alsnog veranderen op grond van de billijkheidscorrectie. Deze correctie houdt in dat een andere verdeling plaatsvindt, of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, wanneer de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden

---

²⁰⁰ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 351.

²⁰¹ Boonekamp, in *GS Schadevergoeding*, art. 6:101 BW, aant. 5 (online, laatst bijgewerkt op 15 januari 2014).

²⁰² Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013 (6-II), nr. 108.

²⁰³ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013 (6-II), nr. 108; Boonekamp, in *GS Schadevergoeding*, art. 6:101 BW, aant. 4.5 (online, laatst bijgewerkt op 15 januari 2014).

²⁰⁴ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 352.

van het geval eist, aldus het slot van artikel 6:101 lid 1 BW. Van belang is om te benadrukken dat dit een volwaardige tweede beoordelingsmaatstaf betreft en niet alleen in hoge uitzonderingsgevallen ruimte is voor toepassing van deze correctie. Hierdoor wordt de billijkheidscorrectie ook wel het vierde element van artikel 6:101 BW genoemd.²⁰⁵

Bij de beantwoording van de vraag of de billijkheidscorrectie dient te worden toegepast moet rekening worden gehouden met alle relevante omstandigheden, zowel aan de zijde van de benadeelde als aan de zijde van de aangesprokene, waaronder de ernst van de gedragingen en de mate van verwijtbaarheid van deze gedragingen.²⁰⁶ Andere aspecten die een rol spelen bij die beoordeling zijn de aard van de aansprakelijkheid, de rechtsverhouding tussen de aangesprokene en de benadeelde, het abstracte Betriebsgefahr, de aard en ernst van de schade, de ontwikkeling en de hoedanigheid, de draagkracht en verzekering en de hoogte en verhaalbaarheid van de bereddingskosten.²⁰⁷

5.4 Eigen schuld bij schade veroorzaakt door paarden

5.4.1 Een vaak gehoord verweer

In veel zaken waarin het gaat om de kwalitatieve aansprakelijkheid van de bezitter of bedrijfsmatige gebruiker van een paard verschijnt het eigen schuld verweer ten tonele. Dit is gelet op de risico's die verbonden zijn aan paardrijden of de omgang met paarden in het algemeen en het feit dat men in beginsel zich vrijwillig met deze dieren inlaat en ook op eigen initiatief besluit om in het zadel plaats te nemen niet vreemd. Zo ook in de zaak tussen Manege Nieuw Amstelland en mevrouw Bunink.²⁰⁸ Bunink volgde al enige tijd rijlessen bij de manege. Tijdens een van deze rijlessen gaat Bunink op een paard van de manege, samen met elf andere ruiters, een door, en onder leiding van, de manege georganiseerde buitenrit maken. Tijdens deze rit schrikt het paard van Bunink waardoor zij is gevallen en gewond is geraakt. Bunink stelt vervolgens de manege voor deze schade aansprakelijk, maar het hof gaat mee met het verweer van de manege dat de op hem rustende vergoedingsplicht uit artikel 1404 BW (oud) op grond van de billijkheidscorrectie geheel vervalt. Dit gaat de Hoge Raad te ver:

Indien degene die een paard van een ander berijdt, schade lijdt ten gevolge van onberekenbaar gedrag van het paard (...), is het enkele feit dat de benadeelde het paard uit vrije wil berijdt en met toestemming van de eigenaar, dus krachtens een overeenkomst met deze, niet voldoende om de conclusie te rechtvaardigen dat de uit art. 1404 (oud) BW (thans 6:179 BW) voortvloeiende aansprakelijkheid van de

---

²⁰⁵ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013 (6-II), nr. 114.

²⁰⁶ HR 5 december 1997, *LJN ZC2517*, *NJ* 1998, 400, r.o. 3.7 (*Terminus/ZAO*).

²⁰⁷ Keirse & Jongeneel 2013 (*Mon. Privaatrecht* 16), nr. 121.

²⁰⁸ HR 25 oktober 2002, *LJN AE7010*, *NJ* 2004, 556 (*Bunink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland*).

eigenaar van het paard geheel vervalt. (...) Een en ander is niet anders indien het paard door de eigenaar aan de berijder ter beschikking is gesteld in het kader van een door of onder verantwoordelijkheid van de eigenaar gegeven paardrijles. Wel zal in die situatie in gevallen waarin, zoals hier, ervan moet worden uitgegaan dat noch aan de benadeelde noch aan de eigenaar enige onzorgvuldigheid te verwijten is, uit de aard en strekking van de overeenkomst in de regel voortvloeien dat het onberekenbare gedrag van het paard, dat immers in kader van deze overeenkomst niet onverwacht is, in zoverre voor risico van de berijder is en aan hem moet worden toegerekend, dat de schade deels voor zijn rekening moet blijven. Het is echter afhankelijk van de inhoud van de overeenkomst en de verdere omstandigheden van het geval in hoeverre de vergoedingsplicht van de eigenaar dan moet worden verminderd door de schade over beide partijen te verdelen.²⁰⁹

Deze zaak illustreert dat in beginsel wel degelijk een rol is voor het eigen schuld verweer in zaken waarin schade is toegebracht door een paard, maar dat veelal de omstandigheden van het geval zullen bepalen in hoeverre ruimte is voor vermindering van de vergoedingsplicht en toepassing van de billijkheidscorrectie. Uitgangspunt daarbij is dat 50% van de schade voor rekening van de ruiter of amazone dient te blijven. De omstandigheden van het geval kunnen er vervolgens nog toe leiden dat de vergoedingsplicht van de aangesproken nog naar boven of beneden wordt bijgesteld op grond van de billijkheidscorrectie. Dit uitgangspunt kan worden afgeleid uit de vele procedures waarin het verhaal van door een paard toegebrachte schade centraal stond. Aangezien de ruimte het niet toelaat deze allemaal aan de orde te laten komen zal ik hieronder slechts enkele behandelen, onderverdeeld in diverse categorieën.

5.4.2 Eigen schuld in geval van een rechtsverhouding tussen benadeelde en aangesprokene

Dat een rechtsverhouding geen invloed heeft op de toepasselijkheid van artikel 6:179 BW betekent niet dat deze in het geheel geen invloed uitoefent op deze kwalitatieve aansprakelijkheid. Uit bovenstaande zaak tussen Bunink en Manege Nieuw Amstelland volgt immers dat een rechtsverhouding tussen partijen ertoe kan leiden dat de door de benadeelde geleden schade deels voor zijn rekening moet blijven. Dit zal zich met name voordoen wanneer noch de aangesprokene, noch de benadeelde enige onzorgvuldigheid te verwijten is.²¹⁰ Daarvan was ook sprake in een zaak waarin een groep vriendinnen, in het kader van een vrijgezellendag een paardrijles volgen.²¹¹ Tijdens deze les valt echter één van de dames van het paard en loopt daarbij letsel op. De rechtbank oordeelt dat, nu aan zowel de dame in kwestie als aan de manege geen enkele onzorgvuldigheid te verwijten valt, uit de aard en de strekking van de paardrijlesovereenkomst voortvloeit dat het onberekenbare

---

²⁰⁹ HR 25 oktober 2002, *LJN AE7010*, *NJ* 2004, 556, r.o. 3.4-3.5 (*Bunink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland*).

²¹⁰ Zie ook Hof Arnhem 22 oktober 1996, *LJN AK3685*, *VR* 1997, 59 (*Ziekenfonds Oostnederland/Stichting Paardrijden Gehandicapten 'n Mölnbelt*).

²¹¹ Rechtbank Rotterdam 15 februari 2006, *LJN AY6381*, *JA* 2006, 55.

gedrag van het paard, dat inherent is aan een dergelijke overeenkomst, in zoverre voor risico van de berijder komt en aan haar kan worden toegerekend. Dit brengt mee dat 50% van de schade voor rekening van de amazone blijft en de overige 50% door de manege vergoed moet worden, aldus de rechtbank.²¹² Voor een andere verdeling op grond van de billijkheidscorrectie waren in deze zaak niet voldoende omstandigheden gesteld of gebleken.²¹³

Ook het Hof Arnhem komt in een soortgelijke zaak tot de slotsom dat 50% van de schade aan de benadeelde kan worden toegerekend en de overige 50% door de manegehouder vergoed dient te worden.²¹⁴ In deze zaak was manegeklant Bongers tijdens een les van een steigerend paard gevallen. Relevant achtte het hof enerzijds dat de manege het paard heeft aangewezen en ter beschikking heeft gesteld en anderzijds dat Bongers het paard heeft bereden en enig moment aan de teugels heeft gehangen toen het paard steigerde. Wanneer je aan de teugels trekt of hangt als een paard steigert valt het paard achterover. Nu dit risico zich hier heeft verwezenlijkt hebben 75% van de aan de amazone toe te rekenen omstandigheden en 25% van de aan de manege toe te rekenen omstandigheden geleid tot de schade. Toch komt het hof uiteindelijk tot een gelijke verdeling tussen partijen op grond van de billijkheidscorrectie, waarbij als relevante omstandigheden worden genoemd dat de manege gelegenheid geeft tot paardrijden met winst oogmerk, dat de manege voor dit soort ongevallen verzekerd is, dat het aan de teugels hangen van Bongers een natuurlijke reactie is waardoor haar daarvan geen enkel verwijt kan worden gemaakt en dat zij als gevolg van het ongeval een dwarslaesie heeft opgelopen met verstrekende financiële gevolgen voor haar verzekeraar.

Tot slot nog een zaak waarin het hof eerst tot een verdeling van de vergoedingsplicht komt in een verhouding 70:30 voor respectievelijk de manege en de amazone, terwijl uiteindelijk de manege wordt veroordeeld tot het vergoeden van de gehele schade.²¹⁵ Amazone Van den Berg heeft schade opgelopen doordat het paard Fakir, welke door haar bereden werd, na haar val met zijn been op haar rechterpols is gaan staan. Van den Berg had van de instructrice opdracht gekregen om Fakir over te laten gaan van draf in galop. Wanneer de amazone vervolgens Fakir instrueert om deze overgang te maken gaat het paard bokken waardoor zij er vanaf valt. Tijdens de procedure komt vast te staan dat dit paard te boek stond als een lastig paard aangezien het

---

²¹² Rechtbank Rotterdam 15 februari 2006, *LJN AY6381*, JA 2006, 55, r.o. 2.11.

²¹³ Vgl. Rechtbank Rotterdam 18 februari 2009, *LJN BK1926*, VR 2009, 25 (*Van der Valk/Stal Ravensheuwe*).

²¹⁴ Hof Arnhem 17 juni 2003, *LJN AH8810*, NJ 2005, 135 (*Stal Mansour/Zwolsche Algemeene Schadeverzekering*).

²¹⁵ Hof Arnhem 30 oktober 2001, *LJN AE2231*, NJ 2002, 234 (*Van den Berg/De Hoefslag*).

vaker bij het geven van het de instructie tot het maken van deze overgang zou bokken. Volgens het hof heeft de manege dan ook onzorgvuldig gehandeld door Fakir aan te wijzen als het paard waarop Van den Berg moest rijden dan wel door Fakir de overgang van draf naar galop te doen laten maken. Gelet hierop en het feit dat Van den Berg het paard heeft bereden komt het hof tot een causale verdeling van 70:30 voor respectievelijk de manege en de amazone. Toch komt op grond van de billijkheidscorrectie de vergoedingsplicht geheel op de manege te rusten gelet op de ernst van het verwijt dat de manege gemaakt kan worden, de ernst en omvang van het letsel, de ingrijpendheid van de schade, het feit dat de manege wel en de amazone niet voor de schade verzekerd was en het feit dat Fakir ter beschikking werd gesteld in het kader van het doel van de manege, namelijk ter uitoefening van een lesovereenkomst.

5.4.3 Eigen schuld van een ervaren ruiter of amazone

Van een ervaren ruiter of amazone mag je verwachten dat deze zich terdege bewust is van de aan paardrijden inherente gevaren en dat ook een paard welke nog nooit een stap verkeerd heeft gedaan opeens onberekenbaar gedrag kan vertonen. Al naar gelang van de ervaring zie je dan ook dat een groter deel van de schade voor rekening blijft van de ruiter of amazone. Zo werd in een zaak waarin een ervaren amazone tijdens een buitenrit van het paard was gevallen, doordat het paard op onverklaarbare wijze op hol sloeg, geoordeeld dat 70% van de aan haar toe te rekenen omstandigheden hadden geleid tot de schade, ondanks dat haar geen enkele onzorgvuldigheid ten aanzien van dit op hol slaan kon worden verweten.²¹⁶ De schade werd echter op grond van de billijkheidscorrectie alsnog gelijkelijk over deze partijen verdeeld.

Geheel anders ging dit in een zaak waaraan vrijwel eenzelfde gebeurtenis ten grondslag lag.²¹⁷ Ook hier valt tijdens een buitenrit een ervaren amazone van het door haar bereden paard en ook dit paard stond te boek als een in alle opzichten rustig en betrouwbaar dier. Tevens kon ook deze amazone geen enkele onzorgvuldigheid of rijfout worden verweten ter zake van de val. Het Hof Arnhem gaat hier in beginsel uit van een causale verdeling van 50:50 voor respectievelijk de amazone en de bezitter van het paard. Maar in dit geval moet op grond van de billijkheid toch de volledige schade voor rekening van de amazone blijven op grond van het feit dat de amazone het paard voor een buitenrit heeft geleend, het paard in alle opzichten een betrouwbaar en rustig dier was, de amazone ervaren was en zij van het paard gevallen is door een onberekenbaar gedraging van het paard zonder dat sprake was van een toeval of iets dergelijks. Kortom er is niets gebeurd waar de amazone geen rekening mee had hoeven houden, aldus het hof.

---

²¹⁶ Hof Arnhem 17 februari 2004, *LJN AQ6696*, NJ 2004, 405 (*Robbesom/Van Vliet*).

²¹⁷ Hof Arnhem 22 oktober 1996, *LJN AK3686*, VR 1997, 60 (*Te Voortwis/Ziekenfonds Oostnederland*).

Mede gelet op de zaak in de alinea hierboven is dit een vrij opmerkelijke en verregaande uitspraak van het hof. Dit terwijl uit de motivering geen echte rechtvaardiging voor het onderscheid kan worden opgemaakt.

Overigens moet in het algemeen worden opgemerkt dat een heldere en eenduidige toepassing van de diverse aspecten van artikel 6:101 BW nogal eens ontbreekt in de diverse procedures. Zo is in de twee bovenstaande procedures met vrijwel identieke feiten in het ene geval sprake van een causale verdeling van 70:30 terwijl in de andere 50:50 wordt aangenomen. In de eerste wordt vervolgens op grond van de billijkheid alsnog tot een gelijke verdeling van de schade gekomen, terwijl deze correctiefactor in de laatste leidt, onder zeer summiere motivering, tot het verval van de vergoedingsplicht van de bezitter.

Gelet op de casus uit de inleiding, waarin onze jonge ruïn zijn tijdelijke amazone van zijn rug gooit, is het dan ook lastig om te bepalen tot welke resultaat de causale verdeling en eventuele toepassing van de billijkheidscorrectie hier uiteindelijk zouden leiden. Dat echter met succes een beroep kan worden gedaan op eigen schuld zal inmiddels duidelijk zijn. Ook in deze casus was immers sprake van verwezenlijking van het aan paardrijden inherente gevaar dat het onberekenbare gedrag van het dier leidt tot schade voor zijn berijder. Nu dit gevaar zich heeft verwezenlijkt ten opzichte van X die zich, gelet op haar ervaring, terdege bewust moet zijn geweest van dit gevaar dient een deel van de schade voor haar rekening te blijven. Naar mijn mening verdient het aanbeveling om in geval van schade veroorzaakt door de eigen energie van het paard waarbij noch de benadeelde noch de aangesprokene enige onzorgvuldigheid kan worden verweten in beginsel uit te gaan van een causale verdeling van 50:50. Nu X er echter voor kiest om een jong paard te willen rijden, terwijl jonge paarden vaak nog behoorlijk onstuimig kunnen zijn, zou op grond daarvan een causale verdeling van 75:25 voor respectievelijk X en de bezitter kunnen worden aangenomen. Verdere omstandigheden die een rol kunnen spelen bij de beoordeling in het licht van artikel 6:101 BW zijn een eventuele onoplettendheid van X, de ervaring van X, de leeftijd van X, eventuele verzekeringen van partijen, onze bekendheid met de eigenschappen van het paard en de ernst en gevolgen van de schade voor X.

5.4.4 Eigen schuld van kinderen onder de veertien jaar

Een belangrijke toepassing van de billijkheidscorrectie vindt plaats wanneer een kind welke jonger is dan veertien jaar schade heeft opgelopen. Een kind van die leeftijd kan op grond van artikel 6:183 lid 2 BW niet zelf aansprakelijk zijn voor schade toegebracht door een aan hem toebehorend dier. Dit betekent echter niet dat wanneer het kind zelf schade oploopt, hem geen gedragingen als eigen schuld kunnen worden toegerekend. Maar in bepaalde gevallen gaat het toerekenen van eigen schuld aan een kind jonger dan veertien jaar de Hoge Raad te

ver.²¹⁸ Dit is met name het geval in situaties waarin artikel 185 Wegenverkeerswet 1994 (WVW 1994) een rol speelt en situaties waarin sprake is van een door anderen in het leven geroepen gevaarlijke situatie.²¹⁹ Wordt het kind dan schade toegebracht dan eist de billijkheid, aldus de Hoge Raad, dat de schade in beginsel volledig vergoed dient te worden door de aangesprokene, ondanks de eventuele onvoorzichtigheid van het kind.²²⁰ Reden hiervoor is dat van het kind, gelet op zijn leeftijd, slechts een beperkt inzicht in het betreffende gevaar en een beperkt vermogen om hiernaar te handelen mag worden verwacht. Voor afwijking van deze 100%-regel is slechts ruimte wanneer sprake is van opzet of aan opzet grenzende roekeloosheid van het kind.²²¹

In het vorige hoofdstuk kwam de zaak van het manegepaard Lille, die in het gangpad van de stallen een zevenjarig meisje in de buik schopt al even aan de orde.²²² De tweede vraag die de rechtbank hier moest beantwoorden was of sprake was van eigen schuld bij het zevenjarige slachtoffertje. Met betrekking tot dit gevoerde verweer bepaalde de rechtbank ten eerste dat voor het toerekenen van eigen schuld aan de berijder van een paard, zoals aanvaard in Bunink-Van de Laar/Manege Nieuw Amstelland-arrest, in deze zaak geen plaats was.²²³ Het meisje was immers niet door het door haar bereden paard getrapt, maar door het paard welke werd bereden door een meisje uit haar les. Overigens zou dit naar mijn mening geen rol mogen spelen nu ook onberekenbaar gedrag van een ander lespaard als niet onverwacht heeft te gelden. Tevens speelde volgens de rechtbank mee dat het ongeval plaatsvond na afloop van de les en in de lesovereenkomst niet besloten ligt dat ook schade toebrenging door een ander lespaard als niet onverwacht moet worden beschouwd. Ten tweede bepaalde de rechtbank dat, los van dit alles, het slachtoffer gelet op haar leeftijd überhaupt geen schade voor haar eigen rekening hoefde te nemen. De 100%-regel brengt immers mee dat de bedrijfsmatige gebruiker de schade in het geheel dient te vergoeden.

5.4.5 Reflexwerking van artikel 6:179 BW

Niet alleen eigen gedragingen kunnen de benadeelde worden toegerekend maar ook gedragingen van anderen die in zijn risicosfeer vallen kunnen aan hem worden toegerekend. Dit geldt ook ten aanzien van omstandigheden die betrekking hebben op zaken die zich in de risicosfeer van de benadeelde bevinden. Dit is het geval wanneer, zou de

---

²¹⁸ HR 8 december 1989, *LJN AC0663*, *NJ* 1990, 778 (*Vrieling/Ruröde*).

²¹⁹ Spier e.a. 2009, nr. 229.

²²⁰ HR 8 december 1989, *LJN AC0663*, *NJ* 1990, 778, r.o. 5.2 (*Vrieling/Ruröde*).

²²¹ HR 1 juni 1990, *LJN AB7631*, *NJ* 1991, 720, r.o. 5.3 (*Kolkman/Nationale Nederlanden*).

²²² Zie hoofdstuk 4.6.

²²³ Rechtbank 's-Gravenhage 5 december 2012, *LJN BY5997*, *JA* 2013, 31, *NJF* 2013, 37 (*CZ – OHRA tegen x/x tegen Reaal Schadeverzekeringen*).

zaak schade hebben toegebracht aan een derde, de benadeelde hiervoor risicoaansprakelijk is bijvoorbeeld op grond van artikel 6:179 BW. In zo'n geval wordt wel gesproken van reflexwerking van deze kwalitatieve aansprakelijkheid.²²⁴ Deze reflexwerking houdt in dat de bezitter van een paard in beginsel zelf de voor hem ontstane schade zal moeten dragen voortvloeiende uit de onberekenbare gedraging van het paard.²²⁵ De gedraging van het paard zal hem als eigen schuld worden toegerekend.

Een voorbeeld uit de jurisprudentie waarin deze reflexwerking wordt aangenomen is de zaak tussen mevrouw Baggen en de heer Andriessen.²²⁶ Andriessen verhuurt op zijn erf enkele paardenstallen waaronder één aan Baggen die daar haar paard Bonaire in heeft gestald. Op een dag wil Baggen haar paard schoonspuiten nadat zij gebruik heeft gemaakt van de buitenbak op het erf van Andriessen. Zij maakt haar paard dan ook vast aan het handvat van de schuifdeur van de rundveestal die zich bevindt naast de waterkraan. Bonaire schrikt vervolgens ergens van en komt omhoog waardoor de deur uit de looprail ontspoord en op Baggen terecht komt die als gevolg daarvan letsel oploopt. Zij stelt Andriessen aansprakelijk op grond van artikel 6:174 BW, waarin de risicoaansprakelijkheid van de bezitter van een gebrekkige opstal is opgenomen. Deze aansprakelijkheid wordt aangenomen waardoor Andriessen in beginsel aansprakelijk is voor de ontstane schade. De rechtbank komt echter tot het oordeel dat 60% van de aan Baggen toe te rekenen omstandigheden en 40% van de aan Andriessen toe te rekenen omstandigheden hebben bijgedragen aan de schade. Baggen had immers de mogelijkheid om haar paard aan een daarvoor bedoelde metalen ring vast te maken en zij is als bezitter van het paard aansprakelijk voor de door het paard uit zijn eigen energie toegebrachte schade, waarvan in casu sprake was.

In een zaak voor de Rechtbank Roermond werd het beroep op reflexwerking van artikel 6:179 BW verworpen.²²⁷ In deze zaak had de bezitter van een paard letsel opgelopen doordat zij was overreden door een tractor. Zij was onder de tractor gekomen omdat haar paard, welke zij langs de weg aan de hand begeleidde, was geschrokken van de naderende tractor. Het beroep van de tractorbestuurder op reflexwerking werd verworpen door de rechtbank omdat was komen vast te staan dat het verkeersgedrag van deze bestuurder had bijgedragen aan het ontstaan van de mogelijke schrikreactie van het paard. Nu het

---

²²⁴ Spier e.a. 2009, nr. 232.

²²⁵ Rechtbank Zwolle 18 november 1998, *LJN* AJ6551, *VR* 1999, 153 (*Evertse/Vosman*); Zie ook Hof Arnhem 26 september 2000, *LJN* AA7766, *NJ* 2003, 55 (*Bielleman/Gemeente Lochem*).

²²⁶ Rechtbank Amsterdam 25 februari 1998, *LJN* AK3889, *VR* 1998, 188 (*Baggen/Andriessen*).

²²⁷ Rechtbank Roermond 17 augustus 2005, *LJN* AU1736, *JA* 2005, 98, *VR* 2006, 25 (*De Boer/Cornelissen*).

paard inderdaad was geschrokken achtte de rechtbank het onjuist om een deel van de oorzaak aan de bezitter van het paard toe te rekenen enkel en alleen omdat het een paard is. Dit zou immers betekenen dat bij elke verwijtbare gedraging van een derde, waardoor een paard schrikt, de bezitter een deel van de schade zelf moet dragen.

5.4.6 Eigen schuld bij menongevallen

De in het Bunink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland-arrest geformuleerde regel, inhoudende dat wanneer schade wordt veroorzaakt tijdens een rijles door onberekenbaar gedrag van een paard deze schade in beginsel voor rekening van de ruiter dient te blijven op grond van de aard en strekking van de overeenkomst, had betrekking op de situatie waarin het paard werd bereden. In 2006 buigt het Hof Arnhem zich over de vraag of deze regel analoog moet worden toegepast op situaties waarin schade is aangericht door een paard waarmee werd gemend.²²⁸ Mennen houdt simpel gezegd in het rijden met paard en wagen. In deze zaak heeft een gezin een huifkar met pony gehuurd bij een huifkarverhuurbedrijf om enkele dagen door de omgeving te trekken. Op de tweede dag gaat het mis en wordt de moeder overreden door de huifkar waardoor zij letsel oploopt. Het verhuurbedrijf wordt aangesproken voor de schade op grond van artikel 6:179 BW aangezien de schade is veroorzaakt door de eigen energie van de pony. Het verhuurbedrijf stelt dat sprake is van eigen schuld aan de zijde van de moeder nu het gezin vrijwillig heeft gekozen voor deze risicovolle bezigheid. Het hof oordeelt echter dat voor analoge toepassing van de regel uit het Bunink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland-arrest geen plaats is nu het in deze zaak gaat om het mennen met paarden wat, onder meer gelet op de daaraan verbonden risico's, wezenlijk verschilt van het berijden van een paard. Tevens achtte het hof van belang dat het gezin geen enkele ervaring had met mennen of paarden in het algemeen en door het bedrijf ook niet de indruk was gewekt dat dit nodig zou zijn. Voorts stond in de handleiding niet vermeld wat te doen wanneer de pony ongehoorzaam was waardoor de indruk werd gewekt dat het een volkomen veilige activiteit was. Gelet hierop kan het verhuurbedrijf zich dan ook niet verweren door te stellen dat het gedrag van de pony voor de moeder niet onverwacht zou zijn.

Bovenstaande is zeer recentelijk nog bevestigd in een uitspraak van de Rechtbank Oost-Nederland.²²⁹ De verzoekster in deze zaak had als passagier plaatsgenomen in een wagen waarmee zij en nog enkele anderen een pleziertocht gingen maken. Het paard en de wagen behoorden in eigendom toe aan verweerder die gedurende de tocht het paard mende. Tijdens de tocht slaat de wagen om waardoor verzoekster uit de wagen valt en letsel oploopt. De aansprakelijkheid op grond van

---

²²⁸ Hof Arnhem 20 juni 2006, *LJN* AY7207, *NJ* 2006, 451 (*Wijngaard/Pony Recreatie Het Lamoen*).

²²⁹ Rechtbank Oost-Nederland 22 januari 2013, *LJN* BZ0473, *VR* 2013, 89.

artikel 6:179 BW was erkend en de partijen verlangden enkel een beslissing van de rechtbank omtrent de vraag of de aangesprokene ten volle aansprakelijk is voor de door benadeelde gevorderde schade. De rechtbank oordeelde dat verweerder inderdaad de volledige schade moet vergoeden nu geen plaats is voor een analoge toepassing van de regel uit het Bunink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland-arrest aangezien het hier gaat om een door een paard getrokken wagen welke situatie, gelet op onder meer de daaraan verbonden risico's, behoorlijk verschilt van het berijden van een paard. Tevens had verzoekster de schade niet opgelopen als menner van het paard maar als passagier van de wagen wat betekent dat ze het onberekenbare gedrag van het paard niet hoefde te verwachten.

Ik kan mij echter in geheel niet vinden in de stelling van zowel het hof als de rechtbank in bovenstaande zaken dat het menner met paarden, gelet op de daaraan verbonden risico's wezenlijk verschilt met het berijden van een paard. Ook tijdens het menner kunnen paarden onberekenbaar gedrag vertonen en de kans daarop is niet veel groter of kleiner dan bij paarden die onder het zadel worden gereden. Sterker nog, wanneer een paard tijdens het menner onberekenbaar gedrag vertoont zijn de gevolgen vaak vele malen ernstiger gelet op het feit dat het paard door middel van lijnen vast zit aan de menwagen en zich dus niet vrij kan bewegen. Naar mijn mening dient men dan ook in deze situaties, wanneer noch de benadeelde noch de aangesprokene enige onzorgvuldigheid te verwijten valt, uit te gaan van causale verdeling van 50:50. De billijkheidscorrectie kan dan vervolgens de verdeling naar boven of naar beneden bijstellen al naar gelang de bekendheid van de menner of passagier met de aan het menner en paarden in het algemeen inherente gevaren.

Hoofdstuk 6 Exoneraties en verzekeringen

6.1 Inleiding

Aangezien het toch lastig blijkt een goede bijrijder te vinden voor ons pittige paardje wordt besloten om hem gedurende de stage in het buitenland te stallen bij de stal die hem ook zadelmak heeft gemaakt. Met de staleigenaar wordt afgesproken dat hij het paard gedurende het verblijf in het buitenland ook verder zal opleiden voor de springsport. Na vier maanden volgt een telefoontje uit Nederland. Ons paard is tijdens het afzadelen ergens van geschrokken waardoor hij weg vluchtte en hierbij pensionklant X van de sokken heeft gelopen. De gevolgen zijn niet mis want X loopt een verbrijzelde voet en een lichte hersenschudding op. Voor de geleden en nog te lijden schade wordt de staleigenaar aansprakelijk gesteld op grond van artikel 6:181 BW. Hij ziet de procedure echter met vertrouwen tegemoet nu hij van het hem eerder overkomen ongeval heeft geleerd en her en der in zijn bedrijf bordjes heeft opgehangen met de tekst 'wij stellen ons niet aansprakelijk voor eventuele ongevallen'. Tevens is in de stallingsovereenkomst met X opgenomen dat de stal niet aansprakelijk is voor enige schade aan personen, dieren of goederen, in welke vorm dan ook, opgelopen tijdens het rijden of verblijf in en rondom de manege.

Waar ik in dit hoofdstuk aandacht aan wil schenken is de vraag of, en zo ja in hoeverre, dergelijke bordjes en exoneratieclausules effect hebben op de aansprakelijkheid van de bezitter of de bedrijfsmatige gebruiker van het paard. Een andere punt waar ik in dit hoofdstuk aandacht aan wil schenken is het verzekeringsaspect in geval van door paarden toegebrachte schade. Het houden van paarden gaat immers gepaard met het (niet geringe) risico op schade. Deze schade betreft vaak letselschade of schade aan andere paarden waar niet zelden flinke bedragen mee zijn gemoeid, gelet op de waarde van bepaalde paarden. Het is dan ook zeker niet onverstandig om te kijken naar de verzekerbaarheid van deze schade.

6.2 Exoneratieclausules

6.2.1 'Wij zijn niet aansprakelijk voor enige schade'

Het is een feit van algemene bekendheid dat bij de omgang met paarden een ongeluk in een klein hoekje zit gelet op het onvoorspelbare gedrag van deze dieren. Op de meeste hippische bedrijven tref je dan ook bordjes aan met daarop teksten als 'het betreden van de stallen komt voor eigen risico', 'u rijdt op eigen risico' of 'wij zijn niet aansprakelijk voor enige schade'. Eenzelfde soort tekst wordt vaak ook opgenomen in de overeenkomst welke ten grondslag ligt aan de paardrijles, de stalling, het leasen of de behandeling.

Deze clausules waarin door de gebruiker aansprakelijkheid in het geheel wordt uitgesloten of wordt beperkt worden exoneratieclausules genoemd. Partijen zijn, gelet op het in ons land heersende beginsel van contractsvrijheid, vrij om dergelijke bepalingen op te nemen in de tussen hen gesloten overeenkomsten. Desondanks zijn er drie gronden die ertoe kunnen leiden dat een exoneratieclausule buiten werking blijft.²³⁰ Ten eerste kan de clausule nietig verklaard worden wanneer sprake is van strijd met de goede zeden of openbare orde of vernietigd worden in geval van misbruik van omstandigheden. Dit doet zich met name voor in gevallen waarin sprake is van een zeer vergaande uitsluiting van de aansprakelijkheid waardoor het belang van de ene partij in grote mate wordt opgeofferd voor dat van de ander. Ook clausules die opzet of bewuste roekeloosheid uitsluiten kunnen op deze grond nietig verklaard worden. Ten tweede kan de clausule, wanneer deze deel uitmaakt van algemene voorwaarden, worden vernietigd wanneer deze onredelijk bezwarend is voor de benadeelde, aldus artikel 6:233 onder a BW. Wanneer overigens sprake is van algemene voorwaarden dient natuurlijk ook altijd te zijn voldaan aan de in artikel 6:233 onder b BW opgenomen informatieplicht. Tenslotte kan de werking van een exoneratieclausule uitblijven wanneer het naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn wanneer de gebruiker daarvan zich op de clausule zou beroepen. Deze laatste grondslag is neergelegd in artikel 6:2 lid 2 BW en in artikel 6:248 lid 2 BW. Bij de beoordeling in dit kader spelen een rol de (on)verzekerbare van de schade, de aard en ernst van de schade, de zwaarte van de schuld, de mate waarin de gebruiker van de clausule is tekortgeschoten, de inhoud van de overeenkomst waarin de clausule is opgenomen, de wijze waarop de clausule tot stand is gekomen, de hoedanigheid van partijen, de onderlinge verhouding van partijen, de bekendheid van partijen met algemene voorwaarden en de mate waarin de wederpartij zich bewust is geweest van de strekking van de clausule.²³¹

6.2.2 De werking van exoneratieclausules in de hippische praktijk

Manegehouders en exploitanten van andere hippische bedrijven wanen zich in geval van schade veilig met bordjes aan de gevel en bepalingen in de overeenkomsten waarin de aansprakelijkheid wordt uitgesloten. Maar het is de vraag of dit vertrouwen ook gerechtvaardigd is. Zo doet alleen al taalkundig gezien de tekst 'wij stellen ons niet aansprakelijk voor eventuele ongevallen' menig persoon met enig juridisch inzicht bedenkelijk kijken. In het algemeen zal het immers niet de bezitter of bedrijfsmatige gebruiker zijn maar de benadeelde die de bezitter respectievelijk de bedrijfsmatige gebruiker aansprakelijk stelt in geval van schade. Om te bekijken of deze exoneratieclausules de

---

²³⁰ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2012 (6-I*), nr. 364.

²³¹ Zie ook HR 19 mei 1967, *LJN* AC4745, *NJ* 1967, 261 (*Saladin/HBU*).

manegehouder inderdaad kunnen baten zullen nu enkele uitspraken de revue passeren waarin door de aangesprokene jegens de benadeelde een beroep wordt gedaan op dergelijke clausules.

Hof Arnhem 17 juni 2003, LJN AH8810

Allereerst de zaak over het steigerende manegepaard van Stal Mansour welke ook in het vorige hoofdstuk aan bod is gekomen.²³² Door de manegehouder werd in deze zaak een beroep gedaan op een exonerationclausule opgenomen in de tussen partijen gesloten rijlesovereenkomst. De rechtbank had geoordeeld dat deze clausule onderdeel is van de algemene voorwaarden. Een clausule in de algemene voorwaarden waarin de gebruiker zich geheel of ten dele bevrijdt van een wettelijke verplichting tot schadevergoeding wordt echter vermoed onredelijk bezwarend te zijn in de zin van artikel 6:237 BW. Op de gebruiker komt dan de plicht te rusten om te stellen en zo nodig te bewijzen dat de clausule in de gegeven omstandigheden niet onredelijk bezwarend is jegens de benadeelde. Het enige dat Stal Mansour in dit kader stelde was dat paarden onvoorspelbare dieren zijn en dat de lesklanten ermee bekend zijn dat paardrijden niet ongevaarlijk is. Het hof achtte dit echter niet voldoende. Deze omstandigheden spelen immers al een rol bij de vraag of en in welke mate de manege aansprakelijk is voor toegebrachte schade. Wanneer vervolgens aansprakelijkheid is komen vast te staan kunnen diezelfde omstandigheden niet nog eens een rol spelen bij de weerlegging van het vermoeden van onredelijk bezwarendheid. Andere omstandigheden die volgens het hof meespeelden waren dat de manege de clausule eenzijdig heeft opgesteld, dat de lesklant zich bij het tekenen van het inschrijfformulier niet bewust is geweest van de strekking van de daarin opgenomen clausule en dat de manege verzekerd is tegen wettelijke aansprakelijkheid. Kortom, Stal Mansour werd als gebruiker van de exonerationclausule niet geslaagd geacht in de weerlegging van het wettelijke vermoeden waardoor met succes de nietigheid van de clausule was ingeroepen.

Hof Arnhem 17 februari 2004, LJN AQ6696

In de volgende zaak was er geen sprake van een exonerationclausule in een overeenkomst maar ging het om twee bordjes die waren opgehangen.²³³ Bij binnenkomst in de manege liep men tegen een bordje aan met de tekst 'U rijdt hier voor eigen risico' en aan de buitenmuur van de manege hing een bordje met de tekst 'Wij stellen ons niet aansprakelijk voor ongevallen in de manege, de stallen en op het terrein noch tijdens de buitenritten'. De benadeelde, die geen lesklant was bij de manege, is tijdens een buitenrit van een paard van de manege gevallen en heeft hierdoor schade opgelopen. In de procedure

---

²³² Hof Arnhem 17 juni 2003, LJN AH8810, NJ 2005, 135 (*Stal Mansour/Zwolsche Algemeene Schadeverzekering*).

²³³ Hof Arnhem 17 februari 2004, LJN AQ6696, NJ 2004, 405 (*Robbesom/Van Vliet*).

wordt geoordeeld dat ook deze exoneraties gelet op artikel 6:233 onder a jo. 6:236 onder f BW vermoed worden onredelijk bezwarend te zijn. Het hof gaat vervolgens mee het oordeel van de rechtbank dat de manegehouder er niet in is geslaagd om dit vermoeden te weerleggen, waardoor de manegehouder, op grond van artikel 6:101 BW voor 50%, aansprakelijk was voor de schade van de benadeelde.²³⁴ Relevante factoren bij deze beoordeling waren dat de bordjes duidelijk zichtbaar waren voor bezoekers van de manege, dat de benadeelde zich niet bewust is geweest van de strekking van deze bordjes, dat de manegehouder geen verwijt kon worden gemaakt ter zake van het ongeval en tenslotte dat hij ten tijde van het ongeval beschikte over een aansprakelijkheidsverzekering en hij niet aannemelijk heeft gemaakt dat de geleden schade niet onder de dekking van de verzekering zou vallen. In het kader van die verzekering wordt nog wel opgemerkt door het hof dat wanneer deze geen dekking zou bieden voor schade ontstaan tijdens een buitenrit doch slechts alleen voor ongevallen op het terrein van de manege, de manegehouder dit ook expliciet moet opnemen in de exoneratieclausule. Een exoneratieclausule waarin aansprakelijkheid voor alle ongevallen wordt uitgesloten is dan onjuiste en misleidende informatie.

Rechtbank Zutphen, LJN BM6031

Dat transparantie van groot belang is bij de beoordeling van exoneratieclausules volgt ook uit een zaak waarin tijdens een manegeles een lesklant van het paard valt en daarbij een incomplete dwarslaesie oploopt.²³⁵ De lesklant spreekt de manegehouder aan op grond van artikel 6:179 BW en stelt dat de exoneratieclausule welke was opgenomen in de lesovereenkomst onredelijk bezwarend was gelet op de ondoorzichtige formulering. Zo werd de indruk gewekt dat het slechts om een gedeeltelijke uitsluiting van de aansprakelijkheid ging terwijl in werkelijkheid volledige aansprakelijkheid van de manege op grond van artikel 6:179 BW was uitgesloten. Tevens was de clausule aan de achterkant van de lesovereenkomst opgenomen en is er tijdens het sluiten van de overeenkomst niet uitdrukkelijk over gesproken, ook niet over de gevolgen van de clausule. Tegenover het prijsgeven van het recht om een beroep te doen op artikel 6:179 BW stond de uitkering op grond van een collectieve ongevallenverzekering. Dit terwijl deze verzekering indirect door de lesklant zelf werd betaald waardoor deze niet kan dienen als rechtvaardiging voor de uitsluiting van de aansprakelijkheid. Daarnaast werd de indruk gewekt dat schade waarvoor de aansprakelijkheid werd uitgesloten zou worden gedekt door deze collectieve ongevallenverzekering, terwijl in de algemene voorwaarden niet was opgenomen wat de omvang van die dekking zou zijn. De manegehouder was van mening dat de opname van de exoneratieclausule redelijk was omdat hij de manege voor eigen

---

²³⁴ Zie hoofdstuk 5.4.3.

²³⁵ Rechtbank Zutphen 26 mei 2010, LJN BM6031.

rekening voerde en een verplichting voor de aansprakelijkheidsverzekeraar om in veel gevallen uit te keren zou leiden tot premieverhogingen of uitsluitingen op de polis. Maar ook dit argument gaat niet op, aldus de rechtbank, aangezien de manegehouder de mogelijkheid had om zich te verzekeren en hij dit ook had gedaan. Tevens had hij niet gesteld dat de door de benadeelde geleden schade niet onder de dekking zou vallen en ook had hij niet gesteld dat het achterwege laten van een exoneratie zou leiden tot een onaanvaardbare stijging van de lesprijzen waardoor exploitatie van de manege niet meer rendabel zou zijn. De conclusie van de rechtbank was dan ook dat de exoneratie vernietigbaar was nu de manegehouder niet geslaagd was in de weerlegging van het vermoeden dat de clausule onredelijk bezwarend zou zijn.

Ondanks dat bij vele maneges exoneratieclausules de gevels sieren moet gelet op bovenstaande uitspraken toch worden geconcludeerd dat deze de exploitant vaak niet zullen baten. Zowel de exoneratieclausules in de lesovereenkomst of stallingsovereenkomst als die op de bordjes die her en der in de stallen hangen moeten worden gekwalificeerd als algemene voorwaarden in de zin van artikel 6:231 onder a BW. Dit betekent dat de clausules vermoed worden onredelijk bezwarend te zijn jegens de wederpartij. Gelet op de jurisprudentie zal vervolgens de weerlegging van dit vermoeden vaak geen grote kans van slagen hebben nu in de meeste gevallen sprake is van een algehele uitsluiting van de aansprakelijkheid jegens een natuurlijk persoon die niet handelt in de uitoefening van een beroep of bedrijf.²³⁶ Het feit dat dergelijke exoneraties binnen de paardenwereld en op hippische bedrijven niet ongebruikelijk zijn brengt hierin geen verandering.²³⁷ Naar mijn mening zal een beroep van de stalhouder uit de inleiding van dit hoofdstuk op de exoneratieclausule op de bordjes en in de stallingsovereenkomst met pensionklant X in beginsel dan ook geen kans van slagen hebben.

6.2.3 Tips voor de praktijk

Acht men het desondanks toch wenselijk om exoneratieclausules te gebruiken dan is het verstandig om zorg te dragen voor duidelijke clausules die op maat zijn gemaakt gecombineerd met een aanbevelingsplicht voor de wederpartij om zich te verzekeren tegen het uitgesloten risico. Daarnaast is het natuurlijk verstandig om alle nodige voorzorgsmaatregelen in het kader van de veiligheid te treffen ter voorkoming van aansprakelijkheid. Voorkomen is immers nog altijd beter dan genezen. De belangrijkste punten in dat kader zijn om zorg te dragen voor goed en passend harnachement van de paarden, de ruiters en amazones te verplichten om met een gecertificeerde cap te rijden, te zorgen voor een gekwalificeerde instructeur en te zorgen dat de veiligheid op het erf, in de stallen en de bak in orde is. Belangrijke

²³⁶ Aldus ook Rechtbank Rotterdam 17 maart 2004, *LJN AP5279*, *NJF* 2004, 339.

²³⁷ Hof Arnhem 11 mei 2004, *LJN AR6989*, *NJ* 2002, 664 (*Reitsma/Van der Kam*).

indicatie voor consumenten of deze aspecten in orde zijn is het zogenaamde ‘veiligheidscertificaat’ welke wordt uitgegeven door de Stichting Veilige Paardensport. Dit certificaat is inmiddels uitgegeven aan bijna twaalfhonderd hippische accommodaties en garandeert dat er aan bepaalde basiseisen wordt voldaan voor een veilige uitoefening van de paardensport.²³⁸ Het certificaat sluit natuurlijk geen aansprakelijkheid uit maar betekent wel dat voor het verkrijgen van het certificaat en op de controlemomenten aan bepaalde veiligheidseisen is voldaan.

6.3 Verzekeringen

6.3.1 Een must voor iedereen die paarden heeft

De belangrijkste tip voor elke exploitant van een hippische accommodatie is echter het afsluiten van een goede aansprakelijkheidsverzekering. Gezien de hoogte van de claims die voortvloeien uit door paarden toegebrachte schade kunnen zij het zich niet veroorloven om zonder degelijke verzekering een hippische onderneming te exploiteren. Maar dit geldt evengoed voor particuliere paardenbezitters.²³⁹ Zeker nu onder juridische leken nog wel eens wordt vergeten dat vaststelling van de aansprakelijkheid vooraf gaat aan het verzekeringsaspect. Reden genoeg om te bekijken hoe een en ander in de praktijk in elkaar zit lijkt mij. Het belang hiervan wordt versterkt door het feit dat het voorkomen van dubbele verzekeringslasten door de wetgever wel wordt gezien als een van de belangrijkste argumenten voor het stelsel van alternatieve risicoaansprakelijkheid.

6.3.2 Aansprakelijkheid van particulieren

Voor een particuliere paardenbezitter is het niet noodzakelijk om een afzonderlijke aansprakelijkheidsverzekering af te sluiten voor door het paard toegebrachte schade. Deze schade valt namelijk in beginsel onder de Aansprakelijkheidsverzekering voor Particulieren (AVP). Deze verzekering verzekert alle aanspraken waarvoor je wettelijk aansprakelijk bent. Deze zogenaamde ‘open basisdekking’ wordt vervolgens beperkt door in de polis genoemde uitsluitingen en beperkingen. Het is dan ook van groot belang om de woorden ‘in beginsel’ op te merken aangezien in niet alle gevallen paarden onder de dekking van deze verzekering vallen. Vereist is immers dat het paard particulier wordt gehouden zodat het min of meer als huisdier kan worden gekwalificeerd. Wanneer daarvan sprake is wil nog wel eens verschillen per verzekeringsmaatschappij. Bij de ene is dit afhankelijk van het aantal paarden, bij de andere wordt belang gehecht aan welke activiteiten met de paarden worden verricht, voor weer een ander maakt het uit of het paard thuis gestald staat of bij een pension- of

---

²³⁸ Stichting Veilige Paardensport, *Veiligheidscertificaathouders per 11 april 2014*, te vinden op www.veiligpaardrijden.nl (laatst geraadpleegd op 25 mei 2014).

²³⁹ Zie ook Hof Arnhem 1 mei 2012, *LJN* BW4851.

trainingsstal en tot slot zijn er maatschappijen die geen dekking verlenen tijdens wedstrijden. Als particuliere paardenbezitter is het dus van belang om bij de verzekeraar na te vragen of het paard meeverzekerd is op de Aansprakelijkheidsverzekering voor Particulieren en na te gaan wat de exacte polisvoorwaarden zijn. Wanneer men dan moet concluderen dat door het paard toegebrachte schade niet onder de dekking valt of niet in alle gevallen dan heeft men altijd nog de mogelijkheid om een aanvullende verzekering af te sluiten waarin wel dekking wordt geboden.

Ook belangrijk om te vermelden is de zogenaamde 'opzichtclausule'. In deze clausule wordt schade toegebracht aan zaken die aan de zorg van een verzekerde zijn toevertrouwd of die hij om een andere reden onder zich heeft, bijvoorbeeld ter bewerking, gebruik, behandeling, bewaring of vervoer, uitgesloten van de dekking. Bij de Aansprakelijkheidsverzekering voor Particulieren zijn vaak slechts enkele vormen van opzichtschaade gedekt. Het is dus van belang om dit te controleren wanneer men bijvoorbeeld de pony uitleent aan het buurmeisje gedurende de zomerperiode.

6.3.3 Aansprakelijkheid van een bedrijfsmatige gebruiker

Wanneer men niet meer hobbymatig bezig is met paarden maar er zijn brood mee verdient dan doe je er verstandig aan om je tegen aansprakelijkheid te verzekeren via een Aansprakelijkheidsverzekering voor Bedrijven (AVB). Deze verzekering verleent dekking voor zowel letselschade als zaakschade in geval van een aansprakelijkheidsstelling voortvloeiende uit de bedrijfsactiviteiten. Gelet op de grote diversiteit aan hippische ondernemingen vereisen deze verzekeringen een uitgebreide risicoanalyse waardoor het pakket goed is afgestemd op de onderneming en de ondernemingsactiviteiten.²⁴⁰

Belangrijk om te melden is dat ook onder de Aansprakelijkheidsverzekering voor Bedrijven de opzichtclausule voorkomt en deze vrijwel altijd alle vormen van opzichtschaade uitsluit. Wanneer de manegehouder dus een paard onder zich heeft van Y om te beleren en het paard wordt schade toegebracht dan is dit opzichtschaade en zal deze veelal niet gedekt zijn. Gelet hierop is het voor exploitanten van hippische bedrijven die veel met de paarden van andere mensen werken dan ook van belang om de ambachtsliedenclausule op te nemen in de verzekeringspolis. Deze clausule beperkt de werking van de opzichtclausule wanneer de schade wordt toegebracht op het moment dat men daadwerkelijk de zaak in behandeling of in bewerking had.

6.3.4 Verzekerberaarheid in het kader van alternatieve aansprakelijkheid

De verzekerberaarheid is een van de argumenten voor het stelsel van alternatieve aansprakelijkheid.²⁴¹ Door de aansprakelijkheid te

---

²⁴⁰ Zie ook Rechtbank 's-Gravenhage 5 december 2012, *LJN BY5997*, JA 2013, 31, *NJF* 2013, 37, m.nt. M.E. Franke (*CZ – OHRA tegen x/x tegen Reaal Schadeverzekeringen*).

²⁴¹ *Kamerstukken II* 1988/89, 21 202, nr. 3, p. 8 (MvT).

concentreren wordt voorkomen dat meerdere partijen voor hetzelfde risico zijn verzekerd waardoor sprake is van dubbele en dus hogere verzekeringskosten. Daarnaast is het natuurlijk makkelijker voor verzekeringsmaatschappijen om een duidelijk afgebakend en voorspelbaar risico te verzekeren dan een onduidelijk en onvoorspelbaar risico. In eerste instantie lijkt dit helder en aannemelijk maar bij nader inzien moeten toch enkele kanttekeningen worden geplaatst.

Grote waarde wordt immers toegekend aan duidelijkheid voor de betrokken partijen, niet alleen als afzonderlijk argument voor het stelsel van alternatieve aansprakelijkheid maar ook in het kader van de verzekeraarbaarheid, terwijl inmiddels wel is gebleken dat de artikelen 6:179 en 6:181 BW helemaal niet zo duidelijk zijn als werd gedacht. Voor de benadeelde kan het in bepaalde situaties behoorlijk lastig zijn om te achterhalen of het paard bedrijfsmatig werd gebruikt of niet en wie hij derhalve aansprakelijk moet stellen voor de door hem geleden schade. Voor een grote verduidelijking heeft ook het Loretta-arrest niet gezorgd nu daarin geen bruikbare uitleg van 'bedrijfsmatige gebruik' is gegeven doch slechts is aangegeven welke aspecten geen rol spelen bij de vraag welke persoon aansprakelijk is.²⁴² Van een duidelijk afgebakend en voorspelbaar risico is dan ook naar mijn mening geen sprake.

Daarnaast worden door Vanden Borre in het tijdschrift *Aansprakelijkheid, Verzekering en Schade (AV&S)* enkele kanttekeningen vanuit rechtseconomisch perspectief geplaatst bij de overwegingen van de wetgever.²⁴³ Hij meent dat het feit dat meerderen zich tegen hetzelfde risico verzekeren niet betekent dat hierdoor de verzekeringskosten stijgen. Volgens hem zou dit er zelfs toe leiden dat de gemiddelde kosten van een verzekeringsdekking afnemen wanneer er meer polissen worden afgesloten. Tevens merkt hij op dat het voor verzekeringsmaatschappijen lastig is om een risico in te schatten welke niet alleen door de risicoaansprakelijke wordt beïnvloed maar tevens ook door personen voor wiens gedragingen hij moet instaan. Maar in dit licht moet wel opgemerkt worden dat de aansprakelijk gestelde bezitter of bedrijfsmatige gebruiker natuurlijk altijd de mogelijkheid heeft om die persoon op grond van bijvoorbeeld artikel 6:162 BW of artikel 6:170 BW aansprakelijk te stellen waardoor dit argument aan kracht inboet. Feit blijft echter dat het voorkomen van dubbele verzekeringslasten zijn waarde als argument voor het stelsel van alternatieve aansprakelijkheid enigszins heeft verloren in het huidige stelsel.²⁴⁴

---

²⁴² HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, r.o. 3.3 (*Loretta*).

²⁴³ Vanden Borre *AV&S* 2001, p. 175-182.

²⁴⁴ Aldus ook HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Loretta*).

Hoofdstuk 7 Hoe verder in de toekomst?

7.1 Inleiding

De staleigenaar is het zat na alle gedoe met onze zwarte draak en wil het dier niet langer zien. Besloten wordt om het paard te verhuizen naar de manege van Y die ook pensionstalling aanbiedt. Tevens wordt met Y overeengekomen dat het paard tegen betaling dagelijks wordt getraind door een ervaren werkneemster van Y. Tijdens een van deze trainingen wordt een springparcours afgelegd waarbij de draak steeds enthousiaster wordt. Na het tweede deel van de dubbelsprong geeft hij een flinke bokkensprong waarbij hij zijn hoofd tussen zijn voorbenen steekt. Door deze onbesuisde beweging valt de werkneemster van het paard. Het letsel is niet gering. Door de val zijn alle banden van de knie gescheurd en uitgerekt, waardoor haar een zeer lang herstelproces staat te wachten en zij in de toekomst te maken zal krijgen met artrose.

Bovenstaande is inmiddels het zoveelste incident met dat wat ooit een lief en klein veulentje was en je zou dan ook verwachten dat nu toch wel duidelijk is wie aansprakelijk is voor de schade. Maar ook nu is het lastig de juiste persoon aan te wijzen. Van een manegeles of zadelmak maken is geen sprake. Toch is het trainen van het paard een activiteit die de manege in het kader van haar bedrijf aanbiedt en voelt het ook niet gerechtvaardigd om aan te kloppen bij de bezitter van het paard die in Verwegistan zit en waarschijnlijk weinig tot geen bemoeienis heeft met de verzorging en training van het paard. In de praktijk zal het hopelijk zo zijn dat beide partijen een aansprakelijkheidsverzekering hebben. Maar daarmee is het probleem niet opgelost want ook deze kunnen weigeren aansprakelijkheid te erkennen. Zou het niet beter zijn wanneer de benadeelde beide partijen kan aanspreken tot vergoeding van de schade? Nu moet zij immers kiezen wie zij aansprakelijk gaat stellen waarbij de gevolgen voor haar zijn in geval van een verkeerde keuze. Of zou een geoptimaliseerde versie van het huidige stelsel al volstaan?

7.2 Is cumulatieve aansprakelijkheid een alternatief?

Zowel in de literatuur als in de jurisprudentie is onomstreden dat wanneer de in artikelen 6:173, 6:174 en 6:179 BW bedoelde zaken, opstallen en dieren worden gebruikt in de uitoefening van een bedrijf de bedrijfsmatige gebruiker aansprakelijk is voor de toegebrachte zaken en niet de bezitter. Er is met andere woorden zonder twijfel sprake van een systeem van alternatieve aansprakelijkheid. Bijzonder opmerkelijk is dan ook de uitspraak van de Rechtbank Amsterdam op 16 mei 2007, waarin wel een cumulatieve aansprakelijkheid wordt aangenomen.²⁴⁵

---

²⁴⁵ Rechtbank Amsterdam 16 mei 2007, *LJN* BA6824, *JA* 2007, 107.

In sommige gevallen is dit vanuit de benadeelde gezien inderdaad beter. Zeker na bijvoorbeeld het Loretta-arrest, waarin een slachtoffer van een ongelukkig ongeval niet alleen voor lange tijd wordt geconfronteerd met de ernstige lichamelijke en geestelijke gevolgen daarvan maar ook nog eens jarenlang de gang naar de rechter heeft moeten maken ter vergoeding van de door haar geleden en nog te lijden schade, wordt de roep om een stelsel van cumulatieve aansprakelijkheid luider. Ook in situaties, zoals in de inleiding, waarin lastig te bepalen is of sprake is van bedrijfsmatig gebruik lijkt het eenvoudiger wanneer de benadeelde zowel de bedrijfsmatige gebruiker als de bezitter van het paard hoofdelijk aansprakelijk kan stellen voor de door hem geleden schade. Vervolgens zou dan aan de hand van artikel 6:101 BW bepaald moeten worden wie in hun onderlinge verhouding draagplichtig is voor welk deel van de schade, aldus artikel 6:102 lid 1 BW.

Desondanks ben ik van mening dat de uitspraak van de Rechtbank Amsterdam als een grove vergissing moet worden beschouwd. Cumulatieve aansprakelijkheid gaat immers lijnrecht in tegen de parlementaire geschiedenis, de huidige wetgeving, de literatuur en de jurisprudentie en zou derhalve een volledige omslag van het wettelijke systeem betekenen, niet alleen ten opzichte van artikel 6:179 BW maar ook ten opzichte van de artikelen 6:173 en 6:174 BW. Dit terwijl er naar mijn mening onvoldoende zwaarwegende argumenten zijn die een dergelijke ingrijpende verandering rechtvaardigen. Volgens de rechtbank zou met de invoering van de aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker zijn beoogd de mogelijkheden van de benadeelde te verruimen. Wanneer men echter de parlementaire geschiedenis leest dan volgt daaruit dat de wetgever, juist gelet op slachtofferbescherming en het verzekeringsaspect, een versplintering van de aansprakelijkheid heeft willen voorkomen.²⁴⁶ Zo heeft de wetgever ook in de situatie dat het dier bedrijfsmatig wordt gebruikt door het ter beschikking te stellen voor gebruik in de uitoefening van het bedrijf van een ander duidelijk benadrukt dat de aansprakelijkheid dan alleen komt te rusten op deze laatste, en niet op beide bedrijfsmatige gebruikers.²⁴⁷ Weliswaar wordt in artikel 6:170 BW wel cumulatieve aansprakelijkheid aangenomen maar dit wordt veroorzaakt door dat het daar gaat om de invulling van één begrip, namelijk 'de werkgever'.²⁴⁸ De werkgever is degene in wiens dienst de ondergeschikte zijn taak vervult en in bepaalde situaties is het mogelijk dat meerdere partijen aan deze omschrijving voldoen, bijvoorbeeld bij uitzendkrachten. In die situaties is zowel de werkgever die materiële zeggenschap heeft als de werkgever die formele zeggenschap heeft hoofdelijk aansprakelijk voor de door de werknemer toegebrachte schade. Bij de artikelen 6:179 en 6:181 BW gaat het echter om situaties waarin twee partijen in een andere relatie tot het

---

²⁴⁶ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 745-746.

²⁴⁷ Parl. Gesch. Boek 6 NBW, p. 746.

²⁴⁸ Spier e.a. 2009, nr. 89.

schadeveroorzakende object staan en staat derhalve ook de invulling van twee verschillende begrippen namelijk 'bezitter' en 'gebruiker' centraal.

Cumulatieve aansprakelijkheid als in artikel 6:170 BW zou wel een oplossing kunnen zijn voor de situatie waarin er twee bedrijfsmatige gebruikers zijn zonder dat het bedrijfsmatig gebruik plaatsvindt door het ter beschikking stellen van de zaak door de één aan de ander.²⁴⁹ Hierbij kan worden gedacht aan de situatie dat de goedgekeurde dekhengst Z eigendom is van X stal terwijl die dagelijks wordt getraind door amazone Y, die als zelfstandige actief is in het trainen van (sport)paarden. De vraag wie nu aansprakelijk is in geval van door de hengst toegebrachte schade is lastig te beantwoorden. Beide bedrijfsmatige gebruikers maken immers op verschillende manieren bedrijfsmatig gebruik van het paard. Oplossing zou kunnen zijn om te kijken naar waar het zwaartepunt van het bedrijfsmatig gebruik ligt, bijvoorbeeld aan de hand van zeggenschap of profijt, maar dit is een lastig te hanteren aanknopingspunt. X stal trekt namelijk profijt door de waardevermeerdering van het paard dankzij de trainingen van Y en de eventuele inzet van de hengst als dekhengst, en Y trekt profijt van het paard door haar trainingen. Ook beiden oefenen zeggenschap uit over het paard. Nu het hier ook om de invulling van één begrip gaat zou cumulatieve aansprakelijkheid in deze situaties wel een uitweg kunnen zijn.

Het is belangrijk om de belangen van de benadeelden te beschermen maar dit geldt evengoed voor de belangen van de paardenbezitters en bedrijfsmatige gebruikers van paarden. Dat ten aanzien van het huidige stelsel gelet op alle betrokken belangen zeker ook vraagtekens geplaatst kunnen worden moge, gelet op de vorige hoofdstukken, duidelijk zijn. Maar naar mijn mening zouden deze vraagtekens weggenomen kunnen worden zonder dat dit noodzakelijkerwijs zou leiden tot een volledige omslag van het wettelijke stelsel.

Buiten kijf staat dat het natuurlijk niet wenselijk is dat na enkele jaren procederen blijkt dat de benadeelde de verkeerde partij in rechte heeft betrokken, waarbij de gevolgen van deze verkeerde keuze voor hem zijn. Maar in dit verband moet nog wel opgemerkt worden dat de keuze om nu juist deze partij in rechte te betrekken soms ook om een andere reden kan zijn dan louter gebaseerd op de wettekst. Zo zijn mij situaties bekend waarin de benadeelde altijd een zeer goede relatie heeft gehad met de bezitter van het paard en er dan ook absoluut niet op zit te wachten om met deze persoon in een ingewikkelde en ingrijpende juridische procedure verwickeld te raken. In een ander geval was de bedrijfsmatige gebruiker op zo kleine schaal bezig dat de gevolgen voor hem, wanneer zijn aansprakelijkheid vast zou komen te staan, zo verstrekkend zouden zijn dat de benadeelde, gezien de onderlinge

---

²⁴⁹ HR 1 april 2011, *LJN* BP1475, *JA* 2011/56, *NJ* 2011, 405, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Loretta*).

verstandhouding, hem dit liever niet wenste aan te doen. Ondanks dat deze redenen juridisch gezien geen enkele waarde hebben wil ik ze toch noemen gezien het feit dat ze nog wel eens ten grondslag kunnen liggen aan een gevoerde procedure, met name wanneer deze procedure zich afspeelt omtrent het grijze gebied tussen de aansprakelijkheid van de bezitter en die van de bedrijfsmatige gebruiker.

7.3 Optimalisatie van het huidige stelsel

Nu voor cumulatieve aansprakelijkheid niet voldoende zwaarwegende argumenten zijn blijft over de vraag hoe meer recht kan worden gedaan aan het huidige stelsel van alternatieve aansprakelijkheid. Het antwoord daarop moet naar mijn mening gevonden worden in het hanteren van heldere gezichtspunten voor de beoordeling in het kader van artikel 6:179 en 6:181 BW. Met deze gezichtspunten, ontwikkeld in het licht van alle betrokken belangen, wordt dan meer duidelijkheid verschaft over de vraag wie wanneer aansprakelijk is voor door een paard toegebrachte schade waardoor de behoefte aan cumulatieve aansprakelijkheid wellicht zelfs vervalst.

Optimaal zou zijn wanneer de aansprakelijkheid komt te rusten op diegene die de meeste verantwoordelijkheid draagt voor het paard, die het beste in staat is om risico's te beheersen en die door anderen wordt gezien als de verantwoordelijke voor het dier. Gelet op de bijzondere omstandigheden van elk specifiek geval is echter niet eenvoudig te bepalen of dit de bedrijfsmatige gebruiker of de bezitter van het paard is. Wil men desondanks deze optimale situatie zo dicht mogelijk benaderen dan moet bij de zoektocht naar de aansprakelijke persoon gelet worden op diverse punten die met name in hoofdstuk vier aan bod zijn gekomen.

Allereerst moet worden vastgesteld of het paard ten tijde van de schadetoebrengeende gebeurtenis bedrijfsmatig werd gebruikt. Uitgangspunt bij deze beoordeling dient te zijn dat het functioneel verband in dit artikel ruim moet worden uitgelegd in lijn met artikel 6:170 BW. Hieruit vloeit voort dat een belangrijk gezichtspunt bij de beoordeling is 'zeggenschap'. Degene die zeggenschap heeft zal in beginsel ook het best in staat zijn om risico's te beïnvloeden en zo schade te voorkomen. Wie heeft beslissende zeggenschap over het paard of wie heeft bemoeienis met het paard zijn vragen die centraal dienen te staan in dat kader. Daarnaast is een belangrijke factor of en zo ja door wie profijt wordt getrokken van het paard. Tot slot zijn er, op grond van het Loretta-arrest, ook enkele factoren waarvan bekend is dat zij geen rol spelen bij de beoordeling. Zo doet het niet ter zake in welke fase van het gebruik het paard zich bevindt, dus met andere woorden of het paard midden in de africhting staat of op het punt staat om volledig zadelmak weer terug te keren naar de eigenaar. Ook is niet vereist dat

de bedrijfsmatige gebruiker de (uiteindelijke) vruchten trekt van het paard, in die zin dat hij gaat genieten van het rijden van het zadelmakke paard. Tenslotte doet niet ter zake voor welke periode het dier wordt gebruikt in het bedrijf.

Pas wanneer geconcludeerd moet worden dat het paard niet bedrijfsmatig wordt gebruikt kan worden teruggevallen op de aansprakelijkheid van de bezitter van het paard. Hierbij moet nog wel worden bedacht dat dit in lang niet alle gevallen het einde van de zoektocht betekent. De vraag wie bezitter is van het betreffende paard is in de hippische wereld immers niet altijd eenvoudig te beantwoorden. Oorzaak hiervan is dat met name de paarden die in de wat hogere prijsklasse zitten vaak meerdere eigenaren hebben, terwijl ze vervolgens verzorgd, getraind en uitgebracht op wedstrijden worden door weer een ander. Overigens is in dit verband nog belangrijk om op te merken dat het in de paardenwereld geen gebruik is om de paarden op naam te zetten en de bij het paard behorende papieren nogal eens achterlopen op de werkelijkheid waardoor dit niet zelden bron is voor conflicten.²⁵⁰

Natuurlijk blijven er altijd situaties waarin er evenveel punten pleiten voor aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker als voor de aansprakelijkheid van de bezitter. Bij deze situaties dient het systeem van de wet in het achterhoofd te worden gehouden in die zin dat de wetgever aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker als hoofdregel voorop heeft gesteld. Gelet op de eenheid van onderneming, het feit dat het voor de benadeelde moeilijk kan zijn te bepalen welke natuurlijke persoon aansprakelijk is, het feit dat de bedrijfsmatig verrichte activiteiten in beginsel gericht zijn op het verkrijgen van profijt en tenslotte het feit dat van de ondernemer gevergd kan worden dat hij zijn bedrijfsrisico's als één risico verzekert is het mijns inziens ook niet meer dan redelijk dat de weegschaal dan zal doorslaan naar de zijde van de bedrijfsmatige gebruiker.

7.4 Toepassing van het geoptimaliseerde stelsel

In de inleiding van deze scriptie zijn de feiten die aanleiding waren voor de zaak welke recentelijk aanhangig is gemaakt bij de Rechtbank Oost-Brabant genoemd.²⁵¹ Bezien we deze feiten in het licht van het door mij hierboven beschreven geoptimaliseerde stelsel dan moet naar mij mening worden geconcludeerd dat door de manegehoudster sprake is van bedrijfsmatig gebruik van het paard van de amazone waardoor zij deze niet met succes kan aanspreken tot schadevergoeding op grond van artikel 6:179 BW.

---

²⁵⁰ Zie ook *Algemeen Dagblad* 2014.

²⁵¹ Rechtbank Oost-Brabant 27 februari 2014, *JA* 2014, 59, *NJF* 2014, 155.

Het doel van de eigenaresse was dat zij haar jonge paarden wilde africhten en wilde trainen. Omdat zij echter geen ervaring had in het beleren, rijden op en africhten van jonge paarden neemt zij daarvoor tegen betaling les bij de manege waar haar paarden gestald staan. In dit geval geschiedt het beleren dus niet doordat de manegehoudster zelf in het zadel zit, maar door aanwijzingen die zij geeft aan de eigenaresse die in het zadel zit. Gelet op de onervarenheid van deze eigenaresse is het in die situatie naar mijn mening desondanks toch de manegehoudster die beslissende zeggenschap heeft over het paard. Het zal immers, mede gelet op de onervarenheid van de eigenaresse, de manegehoudster zijn die bepaalt welke activiteiten tijdens de training met het paard zullen plaatsvinden en op welke wijze. Ook wanneer ik mijn paard naar een professionele ruiter breng om te laten beleren zal deze ruiter mij, wanneer hij het paard zadelmak heeft gemaakt, nog enkele malen onder zijn begeleiding op mijn eigen paard laten rijden om als het ware de 'gebruiksaanwijzing' mee te geven. Zodoende vindt dit rijden plaats in het kader van het zadelmak maken en hoeft dit dus niet altijd direct te eindigen wanneer een ander in het zadel plaatsneemt. Net als in het Loretta-arrest is het paard dus niet enkel bij de manege gestald maar heeft de manege in het kader van haar bedrijfsuitoefening ook hier verdergaande zeggenschap over het paard. Wellicht zou je ook kunnen stellen dat het stallen plaatsvindt ten behoeve van het beleren.²⁵²

Lastig aspect in deze zaak is dat de eigenaresse op een gegeven moment ook zonder begeleiding van de manegehoudster op haar paarden heeft gereden. Uit de feiten blijkt niet goed hoe vaak dit is gebeurd voordat het ongeval heeft plaatsgevonden. Wanneer het zo zou zijn dat het paard in principe goed afgericht is en de eigenaresse zelfstandig op haar paard rijdt en slechts nog maar incidenteel les heeft dan zou je kunnen zeggen dat het beleren was voltooid en de manegehoudster vrijwel geen bemoeienis meer had met het paard. Nu uit de feiten niet expliciet blijkt dat het beleren voltooid was of dat de intensiteit van de lessen is afgenomen moet naar mijn mening worden geoordeeld dat de manegehoudster ten tijde van het ongeval nog steeds verdergaande bemoeienis had met het paard. Dit wordt versterkt door het feit dat de schadetoebrengende gebeurtenis plaatsvond op het moment dat de manegehoudster aan de eigenaresse wilde leren hoe zij moest longeren met een enkele lijn.

Gelet op het bovenstaande en gelet op de argumenten van de wetgever voor aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker dus de eenheid van onderneming, het feit dat de bedrijfsmatig verrichte activiteiten in beginsel zijn gericht op het verkrijgen van profijt en dat van de ondernemer gevergd kan worden dat hij zich voor dergelijke risico's verzekerd ben ik van mening dat het paard door de manegehoudster bedrijfsmatig werd gebruikt op het moment van de schadetoebrengende gebeurtenis.

---

²⁵² Vgl. Hof Leeuwarden 28 februari 2012, *LJN* BV7349, *JA* 2012, 73, *VR* 2013, 10.

De rechtbank heeft echter geoordeeld dat geen sprake is van bedrijfsmatig gebruik en dat derhalve de bezitter op grond van artikel 6:179 BW aansprakelijk is voor de schade.²⁵³ Wat ten eerste opvalt, en naar mijn mening dus onjuist is, is dat ook in deze zaak de rechtbank in principe uitgaat van aansprakelijkheid van de bezitter tenzij deze wordt bevrijd van de aansprakelijkheid als een bedrijfsmatige gebruiker kan worden aangewezen. Vervolgens herhaalt de rechtbank de overweging van het hof in het Loretta-arrest dat het in een manege aanwezig hebben van een paard van een ander om dit paard in opdracht van die ander en tegen betaling te trainen en zadelmak te maken, gerekend moet worden tot bedrijfsmatig gebruik. De rechtbank is echter van oordeel dat deze zaak niet goed vergelijkbaar is met die uit het Loretta-arrest. Weliswaar werd ook hier een paard ter stalling ondergebracht bij de manege en wilde de eigenaresse dat ze beleerd zou worden, maar dit heeft zij niet uitbesteed maar zelf willen doen waartoe zij samen met haar paard lessen heeft genomen bij de manegehoudster. Deze heeft hierdoor het paard niet zelf bereden maar slechts instructies gegeven aan de eigenaresse hoe zij dit moest doen waardoor sprake zou zijn van een veel minder vergaande bemoeienis.

Wordt echter gelet op de onervarenheid van deze eigenaresse en de specifieke omstandigheden ten tijde waarvan het paard de schade toebrengt dan kan mijns inziens niet anders worden geconcludeerd dan dat de bemoeienis van de manegehoudster met het paard wel degelijk vergaand was. Gelet op de ruime uitleg die moet worden gegeven aan artikel 6:181 BW, waarvan de rechtbank zich blijkbaar wel bewust is geweest, is het verbazingwekkend waarom de weegschaal, niet is doorgeslagen naar de kant van de bedrijfsmatige gebruiker. Kolder merkt in dit verband nog op dat wellicht een rol zou kunnen spelen dat in casu de manegehouder schade heeft opgelopen.²⁵⁴ Zou immers de bezitter zelf schade hebben opgelopen dan zou deze uitspraak van de rechtbank ertoe leiden dat de bezitter haar schade niet kan verhalen en deze volledig zelf dient te dragen. Aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker verdient dan ook in dit licht de voorkeur, waarbij door Kolder nog de link wordt gelegd met het Hangmat-arrest nu de manegehoudster samen met haar partner de manege exploiteerde en een aansprakelijkheidsverzekering was afgesloten.

7.5 Tot die tijd

Zolang deze optimalisatie nog een ideaalbeeld van de toekomst is moeten praktijken als in het Loretta-arrest worden voorkomen. Door het misverstand dat in deze zaak was gerezen omtrent de afwikkeling van de schade, had Marloes niet zelf alle mogelijke aansprakelijke partijen

---

²⁵³ Rechtbank Oost-Brabant 27 februari 2014, *JA* 2014, 59, *NJF* 2014, 155.

²⁵⁴ Rechtbank Oost-Brabant 27 februari 2014, *JA* 2014, 59, *NJF* 2014, 155, m.nt. A. Kolder.

aangesproken waardoor de vordering tegen de bedrijfsmatige gebruiker van Loretta verjaard was. Buiten het feit dat dit natuurlijk wel behoorlijk slordig is van de partijen die Marloes hebben bijgestaan in haar juridische strijd, had ook de verzekeraar gelet op de hem rustende zorgplicht moeten wijzen op de beperkte omvang van de overeenkomst, aldus Tjong Tjin Tai in zijn noot onder het Loretta-arrest.²⁵⁵

In deze zaak was een misverstand gerezen over de afwikkeling van de schade. De verzekeraar van de bezitter van Loretta (VVAA) had op grond van de Schaderegeling Schuldloze Derde voorschotten aan Marloes betaald. VVAA wilde deze voorschotten, wanneer de bezitter niet aansprakelijk zou zijn, verhalen op andere partijen en sloot daartoe een overeenkomst van cessie. Marloes, of althans haar ouders, waren in de veronderstelling dat VVAA hiermee de volledige interne afwikkeling van de schade op alle mogelijke aansprakelijke personen op zich had genomen. Later kwam echter vast te staan dat dit slechts het geval zou zijn wanneer haar verzekerde aansprakelijk zou zijn. Marloes had derhalve zelf andere mogelijke aansprakelijke partijen moeten aanspreken.

Voorkomen dat de benadeelde na jaren procederen alsnog met lege handen achterblijft is maar op één manier mogelijk namelijk door het stuiten van de verjaring. Voor de vordering tot vergoeding van schade door letsel geldt een zogenaamde korte verjaringstermijn van vijf jaren. Artikel 3:310 lid 5 BW bepaalt dat deze termijn begint te lopen na aanvang van de dag volgende op die waarop de benadeelde zowel met de schade als met de daarvoor aansprakelijke persoon bekend is geworden. Het betreft hier een subjectieve bekendheid wat betekent dat de benadeelde daadwerkelijk bekend moet zijn met de schade en de daarvoor aansprakelijke persoon.²⁵⁶ Om te voorkomen dat deze verjaringstermijn verloopt dient men de verjaring stuiten. Dit kan natuurlijk door alle mogelijke aansprakelijke partijen te dagvaarden (artikel 3:316 BW). Andere mogelijkheid is, op grond van artikel 3:317 lid 1 BW, door middel van een schriftelijke aanmaning of een schriftelijke mededeling waarin de benadeelde zich ondubbelzinnig het recht op nakoming voorbehoudt. In dit artikellid wordt gesproken over een rechtsvordering tot nakoming van een verbintenis maar aangenomen mag worden dat dit lid ook van toepassing is op een vordering tot betaling van schade.²⁵⁷ Dit stuiten van de verjaring dient men vervolgens, indien noodzakelijk, binnen elke vijf jaar te herhalen.

---

²⁵⁵ HR 1 april 2011, *LJN*BP1475, *JA* 2011, 56, *NJ* 2011, 405, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Loretta*).

²⁵⁶ HR 24 januari 2003, *LJN*AF0694, *NJ* 2003, 300, r.o. 3.4.2 (*BASF Drukinkt B.V./Rensink*).

²⁵⁷ Koopmann 2001 (*GS Vermogensrecht*), art.3:317 BW, aant. 1.

Conclusie

Al in ons BW (oud) was een artikel te vinden waarin de aansprakelijkheid werd geregeld voor schade welke door een dier was veroorzaakt. In dit, door de Franse CC geïnspireerde, artikel werd de eigenaar van een dier aansprakelijk gesteld voor schade welke door het dier werd veroorzaakt. Werd het dier echter door een ander dan de eigenaar gebruikt dan werd deze persoon aansprakelijk voor de schade. Het betrof hier een alternatieve aansprakelijkheid waarbij slechts sprake was van gebruik door een ander dan de eigenaar wanneer deze ander het dier feitelijk gebruikte welk gebruik niet alleen duurzaam diende te zijn maar tevens ook ten eigen nutte. Opmerkelijk aan de voorganger van artikel 6:179 BW was dat men tot 1980 uitging van een vermoeden van schuld als grondslag van de aansprakelijkheid. Tevens werd, ondanks dat de tenzij-formule niet met zoveel woorden was terug te vinden in het artikel, het artikel desondanks door de Hoge Raad wel uitgelegd in het licht van deze formule.

In de parlementaire geschiedenis wordt het vermoeden van schuld als aard van de aansprakelijkheid definitief verlaten voor een risicoaansprakelijkheid aan de zijde van de bezitter van het dier. De keuze voor de bezitter als aansprakelijke partij komt voort uit de gedachte dat deze voor de benadeelde gemakkelijker op te sporen zou zijn en deze partij zich tegen het risico zou kunnen verzekeren. Tevens werd de tenzij-formule ontwikkeld om het artikel zo onder de werking van de bepalingen betreffende de onrechtmatige daad te brengen. Daarnaast werd de aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker in het leven geroepen. Zonder deze bepaling zou er immers een wirwar aan risico's zijn voor een bedrijf waarbij de benadeelde telkens zou moeten kiezen tussen alle mogelijk aansprakelijke partijen en de gevolgen voor hem zouden zijn bij een verkeerde keuze. Door de concentratie van de aansprakelijkheid heeft het bedrijf de mogelijkheid om zich tegen dit bedrijfsrisico te verzekeren.

De aard van de aansprakelijkheid heeft in de geschiedenis van het Romeinse en Franse recht menigmaal voor discussie gezorgd waarbij men dan weer uitging van een risicoaansprakelijkheid en dan weer uitging van een schuldaansprakelijkheid. Ons hoogste rechtscollege heeft zich in 1915 voor het eerst uitgelaten over dit vraagstuk en bepaalt dat de aansprakelijkheid berust op een weerlegbaar vermoeden van schuld. Ondanks hevige kritiek in de literatuur en een restrictieve uitleg in de lagere rechtspraak duurt het tot 1980 voordat de Hoge Raad definitief omgaat voor wat betreft de aard van de aansprakelijkheid. Gelet op de ontwikkelingen in de parlementaire geschiedenis bepaalt de Hoge Raad dat sprake is van een risicoaansprakelijkheid van de eigenaar van een dier voor de door dit dier toegebrachte schade. Grondslag van deze risicoaansprakelijkheid is het gevaar dat besloten

ligt in de eigen energie van het dier en het onberekenbare element dat in die energie ligt opgesloten.

Deze eigen energie heeft gerechtvaardigd dat dieren een eigen bepaling hebben gekregen in de zin van artikel 6:179 BW. Het toepassingsbereik van dit artikel wordt in de eerste plaats beperkt doordat een bezitter van het dier moet kunnen worden aangewezen waardoor bepaalde (categorieën van) dieren buiten het toepassingsbereik blijven. In de tweede plaats wordt het toepassingsbereik beperkt door de aansprakelijk persoon. Wie als bezitter van het dier kan worden aangemerkt dient te worden beoordeeld in het licht van Boek 3 BW en enkele bijzondere bepalingen in Boek 6 BW. Vervolgens is voor toepassing van het artikel vereist dat de schade door een gedraging van het dier is toegebracht. Causaal verband is niet voldoende, het moet gaan om verwezenlijking van het specifieke gevaar wat schuil gaat in de eigen energie van het paard. Dit betekent dat het artikel buiten toepassing blijft wanneer de eigen energie van het dier als levend wezen geen rol heeft gespeeld of het dier slechts als instrument handelde. Tot slot wordt het toepassingsbereik van het artikel beperkt door de tenzij-formule, maar daar zal, zeker in zaken waarin door een paard schade is toegebracht, niet snel met succes een beroep op kunnen worden gedaan.

Wanneer het paard wordt gebruikt in de uitoefening van een bedrijf dan is de bedrijfsmatige gebruiker aansprakelijk voor door een gedraging van het paard toegebrachte schade. Nu dit een alternatieve aansprakelijkheid betreft is de verhouding tussen artikel 6:179 BW en 6:181 BW van groot belang. Op grond van een wetshistorische interpretatie dient eerst te worden beoordeeld of het paard bedrijfsmatig wordt gebruikt alvorens wordt teruggevallen op de aansprakelijkheid van de bezitter. De vraag of sprake is van bedrijfsmatig gebruik is afhankelijk van de feitelijke situatie. Uitgangspunt bij de beoordeling van de feitelijke situatie dient te zijn dat het functionele verband van artikel 6:181 BW gelet op de samenhang met artikel 6:170 BW ruim dient te worden geïnterpreteerd. Bij de waardering van de feitelijke situatie spelen diverse gezichtspunten een rol, waaronder de argumenten die voor de wetgever aanleiding vormden voor de risicoaansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker. Dit zijn de eenheid van onderneming, het feit dat het voor de benadeelde moeilijk kan zijn te bepalen welke natuurlijke persoon aansprakelijk is, het feit dat bedrijfsmatig verrichte activiteiten in beginsel gericht zijn op het verkrijgen van profijt en tenslotte dat van de ondernemer gevergd kan worden dat hij zich voor dergelijke risico's verzekerd. Door aansluiting te zoeken bij artikel 6:170 BW kan ook zeggenschap als gezichtspunt een invloedrijke rol gaan spelen bij de waardering van de feitelijke situatie. Op deze wijze wordt gebruiken in de zin van bedrijfsmatig gebruiken steeds meer ingevuld aan de hand van termen als controle,

verantwoordelijkheid en bemoeienis en zal worden uitgekomen bij de persoon die feitelijk of economisch de controle of maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft over het dier wat vaak de bedrijfsmatige gebruiker zal zijn. Dit past in het door de wetgever bedachte stelsel waarin artikel 6:181 BW als uitgangspunt heeft te gelden. Ook sluit dit aan bij het Loretta-arrest en de nadien gewezen lagere rechtspraak waarin een ruime uitleg wordt gegeven aan de kwalitatieve aansprakelijkheid van de bedrijfsmatige gebruiker en belangrijke waarde wordt gehecht aan het profijtbeginsel. Tot slot is dit geheel in lijn met de slachtofferbescherming en het verzekeringsaspect welke schuil gaan achter de invoering van artikel 6:181 BW.

Mede gelet op het feit dat de scheidslijn tussen het gebruiken en bewaren van paarden heel dun is brengt bovenstaande mee dat het bewaren van dieren niet langer uitgezonderd kan worden van het toepassingsbereik van artikel 6:181 BW. Slechts wanneer elke zeggenschap aan de zijde van de bewaarder ontbreekt zou men de aansprakelijkheid kunnen laten verspringen naar de bezitter van het paard.

Paarden zijn fantastische dieren en paardrijden is een prachtige sport maar het heeft ook een keerzijde. Het is immers een feit van algemene bekendheid dat de onberekenbaarheid van het dier niet zelden leidt tot een ongeval waarvan de ernst behoorlijk groot kan zijn. Desondanks zal een beroep op risicoaanvaarding aan de zijde van de ruiter in procedures geen kans van slagen hebben nu dit geen zelfstandige rechtsfiguur is. In beginsel heeft wel kans van slagen een beroep op eigen schuld aan de zijde van de ruiter. Wanneer sprake is van verwezenlijking van het aan paardrijden inherente gevaar dat het onberekenbare gedrag van het paard leidt tot schade, waarbij noch aan de ruiter noch aan de aangesprokene een verwijt van onzorgvuldigheid kan worden gemaakt, dan dient in beginsel 50% van de schade voor rekening van de ruiter te blijven. Op grond van de billijkheidscorrectie kan de rechter vervolgens nog tot een andere verdeling komen gelet op alle specifieke omstandigheden van het geval. Dit uitgangspunt dient naar mijn mening niet alleen te worden toegepast bij het rijden onder het zadel maar tevens ook bij het mennen.

In een ander veel voorkomend verweer in hippische procedures wordt door de aangesprokene een beroep gedaan op exoneratieclausules in overeenkomsten of op borden die her en der zijn opgehangen. Deze clausules worden echter vermoed onredelijk bezwarend te zijn en de weerlegging van dit vermoeden door de aangesprokene zal gelet op de jurisprudentie in het algemeen vrijwel geen kans van slagen hebben. De bezitter en bedrijfsmatige gebruikers van paarden doen er dan ook verstandig aan om een goede aansprakelijkheidsverzekering af te sluiten. Het voorkomen van dubbele verzekeringslasten heeft zijn waarde als argument voor het stelsel van alternatieve aansprakelijkheid

enigszins verloren, maar zou in een geoptimaliseerde versie van het huidige stelsel weer een rol van betekenis kunnen spelen.

In sommige gevallen zou, vanuit de benadeelde gezien, een stelsel van cumulatieve aansprakelijkheid wenselijker zijn. Dit houdt echter een volledige omslag van het wettelijk stelsel in en gaat lijnrecht in tegen de parlementaire geschiedenis, literatuur en jurisprudentie terwijl er onvoldoende zwaarwegende argumenten zijn die een dergelijke verandering rechtvaardigen. Sterker nog; wanneer bij het bepalen van de aansprakelijke partij het stramien wordt gevolgd zoals hierboven uiteengezet zal door de heldere gezichtspunten meer duidelijkheid worden verschaft over welke partij aansprakelijk is in geval van schade waardoor de behoefte aan cumulatieve aansprakelijkheid zelfs vervalft.

Literatuurlijst

Algemeen Dagblad 2014

‘Paardenadvocaten: eigendom dieren regelmatig inzet van conflict’,
Algemeen Dagblad 7 april 2014 (online).

Analbers 2013

R.J.W. Analbers, ‘Commentaar op Burgerlijk Wetboek Boek 6 art. 181’,
in: *Sdu Commentaar Vermogensrecht*, Den Haag: Sdu (losbladig en
online).

Asser/Hartkamp & Sieburgh 2012 (6-I*)

A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers handleiding tot de
beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht.
Deel I. De verbintenis in het algemeen. Eerste gedeelte*, Deventer: Kluwer
2012.

Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013 (6-II)

A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers handleiding tot de
beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht.
Deel II. De verbintenis in het algemeen. Tweede gedeelte*, Deventer:
Kluwer 2013.

Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*)

A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers handleiding tot de
beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht.
Deel IV. De verbintenis uit de wet*, Deventer: Kluwer 2011.

Asser/Bartels & van Mierlo 2013 (3-IV)

S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Asser’s handleiding tot de
beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 3. Vermogensrecht
algemeen. Deel IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013.

Bauw 2008 (Mon. BW B47)

E. Bauw, *Monografieën. BW. B47. Onrechtmatige daad:
aansprakelijkheid voor zaken*, Deventer: Kluwer 2008.

Boonekamp, GS Schadevergoeding, art. 6:101 BW, aant. 2

R.J.B. Boonekamp, ‘Inleiding’, in: A.T. Bolt (red.), *Groene Serie
Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer (losbladig en online).

Boonekamp, GS Schadevergoeding, art. 6:101 BW, aant. 4.5

R.J.B. Boonekamp, ‘Enkel csqn-verband onvoldoende; toerekening’, in:
A.T. Bolt (red.), *Groene Serie Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer
(losbladig en online).

Boonekamp, GS Schadevergoeding, art. 6:101 BW, aant. 5

R.J.B. Boonekamp, 'Aan de benadeelde toe te rekenen omstandigheden: eigen schuld en eigen risico', in: A.T. Bolt (red.), *Groene Serie Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer (losbladig en online).

Vanden Borre AV&S 2001, p. 175-182

T. Vanden Borre, 'Kanaliserende in het debat betreffende de verzekeraarbaarheid van een risico', *AV&S* 2001, afl. 6, p. 175-182 (online).

Brandsma 2004

F. Brandsma, 'De Code civil in Winschoten', *Groninger Opmerkingen en Mededelingen XXI* 2004, p. 17-36.

Cahen 2002

J.L.P. Cahen, *Pitlo. Het Nederlands burgerlijk recht. Deel 4. Algemeen deel van het verbintenissenrecht*, Deventer: Kluwer 2002.

Jonge Balie Congres 1981. Congresbundel 1982

Jonge Balie Congres 1981. Congresbundel. Nieuw BW, confronteer je ermee!, Zwolle: Tjeenk Willink 1982.

Keijzer & Oldenhuis TVP 2011, 3

F.E. Keijzer & F.T. Oldenhuis, 'Aansprakelijkheid dieren, bedrijfsmatige gebruiker en profijt trekken. HR 1 april 2011, LJN BP1475, RvdW 2011, 455, JA 2011, 56, RAV 2011, 65 (Trappend paard Loretta)', *TVP* 2011, 3, p. 97-102 (online).

Keirse & Jongeneel 2013 (Mon. Privaatrecht 16)

A.L.M. Keirse & R.H.C. Jongeneel, *Monografieën Privaatrecht. 16. Eigen schuld en mede-aansprakelijkheid*, Deventer: Kluwer 2013.

Klaassen 1991

C.J.M. Klaassen, *Risico-aansprakelijkheid. De afdelingen 6.3.2 en 6.3.3 NBW, alsmede art. 31 Wegenverkeerswet* (diss. Nijmegen), Zwolle: Tjeenk Willink 1991.

Kolder NTBR 2010, 36

A. Kolder, 'Begrenzing van kwalitatieve aansprakelijkheid; functioneel verband binnen artikel 6:181 BW', *NTBR* 2010, 36, afl. 8, p. 295-307.

Koopmann 2001

M.W.E. Koopmann 2001, 'Algemene opmerkingen', in: J. Hijma (red.), *GS Vermogensrecht*, Deventer: Kluwer (losbladig en online).

Lokin & Zwolve 2006

J.H.A. Lokin & W.J. Zwolve, *Hoofdstukken uit de Europese Codificatiegeschiedenis*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

Meijer & van der Spek 2005

J.W.M.K. Meijer & G. van der Spek, *Arresten verbintenissenrecht: verkort & toegelicht*, Deventer: Kluwer 2005.

Oftinger & Stark 1987

K. Oftinger & E.W. Stark, *Schweizerisches Haftpflichtrecht. Zweiter Band: Besonderer Teil. Erster Teilband: Verschuldenshaftung, gewöhnliche Kausalhaftungen, Haftung aus Gewässerverschmutzung*, Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag 1987.

Oldenhuis, GS Onrechtmatige daad, art. 6:173 BW, aant. 1.9.2

F.T. Oldenhuis, 'De in de literatuur fel bekritiseerde 'tenzij-formule'', in: C.J.J.M. Stolker (red.), *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Kluwer (losbladig en online)

Oldenhuis, GS Onrechtmatige daad, art. 6:179 BW, aant. 20

F.T. Oldenhuis, 'Hoofdelijke aansprakelijkheid van de medebezitter', in: C.J.J.M. Stolker (red.), *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Kluwer (losbladig en online).

Oldenhuis, GS Onrechtmatige daad, art. 6:179 BW, aant. 71

F.T. Oldenhuis 2011, 'Bedrijfsmatig gebruiken', in: C.J.J.M. Stolker (red.), *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Kluwer (losbladig en online).

Oldenhuis, GS Onrechtmatige daad, art. 6:181 BW, aant. 5

F.T. Oldenhuis, 'Eenheid van onderneming', in: C.J.J.M. Stolker (red.), *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Kluwer (losbladig en online).

Oldenhuis & Kolder AV&S 2012/3

F.T. Oldenhuis & A. Kolder, 'Kroniek kwalitatieve aansprakelijkheid voor personen en zaken', *AV&S* 2012, 3 (online).

Opzoomer 1879

C.W. Opzoomer, *Het burgerlijke wetboek verklaard door Mr. C.W. Opzoomer. Zesde deel. Art. 1349-1416*, Amsterdam: Gebhard & Comp. 1879.

Parl. Gesch. Boek 5 NBW

C.J. van Zeben & J.W. du Pon, *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Parlementaire stukken systematisch gerangschikt en van noten voorzien. Boek 5. Zakelijke rechten*, Deventer: Kluwer 1981.

Parl. Gesch. Boek 6 NBW

C.J. van Zeben & J.W. du Pon, *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Parlementaire stukken systematisch gerangschikt en van noten voorzien. Boek 6. Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer: Kluwer 1981.

Parl. Gesch. Inv. Boek 3 NBW

W.H.M. Reehuis & E.E. Slob, *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Parlementaire stukken systematisch gerangschikt en van noten voorzien. Invoering Boeken 3, 5 en 6. Boek 3. Vermogensrecht in het algemeen*, Deventer: Kluwer 1990.

Parl. Gesch. Inv. Boek 6 NBW

W.H.M. Reehuis & E.E. Slob, *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Parlementaire stukken systematisch gerangschikt en van noten voorzien. Invoering Boeken 3, 5 en 6. Boek 6. Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer: Kluwer 1990.

Ploeger 1996

H.D. Ploeger, 'Stierkalf. Hoge Raad 7 maart 1980, NJ 1980, 353, m.nt. GJS', in: M.E. Franke, *Verkort verklaard*, Deventer: Gouda Quint 1996, p. 100-104.

Scholten 1954

G.J. Scholten, Y. Scholten & M.H. Bregstein, *Verzamelde geschriften van Prof. mr. Paul Scholten. Deel IV*, Zwolle: Tjeenk Willink 1954.

Schut 1963

G.H.A. Schut, *Rechtelijke verantwoordelijkheid en wettelijke aansprakelijkheid* (diss. Amsterdam VU), Zwolle: Tjeenk Willink 1963.

Spier e.a. 2009

J. Spier e.a., *Studiereeks Burgerlijk recht. Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2009.

Stein 1984

P.A. Stein, 'De landbouw en het nieuwe BW', *Agrarisch recht* 1984, p. 145-174.

Sterk 1994

C.H.W.M. Sterk, *Verhoogd gevaar in het aansprakelijkheidsrecht. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar aansprakelijkheid voor zaken, stoffen en motorrijtuigen* (diss. Tilburg), Deventer: Kluwer 1994.

Van Swaaij & Pluymen *MvV* 2011, 11

J.H.M. van Swaaij & M.H. Pluymen, 'Risicoaansprakelijkheid voor dieren: wanneer is sprake van bedrijfsmatig gebruik (art. 6:181 BW)?'. HR 1 april 2011, NJ 2011, 405 (Kremers/Van de Water)', *MvV* 2011, 11, p. 297-303 (online).

Van Wassenaer van Catwijck 1980

A.J.O. van Wassenaer van Catwijck, 'De jonge stier, schoolvoorbeeld van anticiperende interpretatie: H.R. 7 maart 1980 NJ 1980, 353 m.n. G.J.S.', *WPNR* 1980-5540, p. 801-804.

Van Wassenaer van Catwijck 1983

A.J.O. van Wassenaer van Catwijck, 'Dieren in het verkeer', *VR* 1983, p. 41-44.

Wertheim 1930

W.F. Wertheim, *Aansprakelijkheid voor schade buiten overeenkomst* (diss. Leiden), Leiden: Eduard Ydo 1930.

Widmer 2005

P. Widmer, *Unification of Tort Law: Fault*, Den Haag: Kluwer Law International 2005.

Jurisprudentielijst

Cour de Cassation

Cour de Cassation 27 oktober 1885.....	22
Cour de Cassation 8 november 1984, nr. 83-12643	23
Cour de Cassation 18 oktober 1995, nr. 93-17277.....	23

Hoge Raad

HR 15 oktober 1915, W. 9937, NJ 1915, p. 1071 (<i>Gemeente Winschoten/Hofsteenge</i>)	14, 23, 24, 25
HR 14 februari 1919, NJ 1919, p. 326 (<i>N.V. American-Petroleum Company/Gemeente Groningen</i>)	14
HR 22 maart 1946, NJ 1946, 194 (<i>Beijnes/Lekx</i>)	26
HR 31 mei 1963, LJN AC4429, NJ 1966, 338 (<i>Ingeschaarde vaars</i>)	14, 26, 63
HR 19 mei 1967, LJN AC4745, NJ 1967, 261 (<i>Saladin/HBU</i>).....	84
HR 10 maart 1972, LJN AC1311, NJ 1972, 278 (<i>Vermeulen/Lekkerkerker</i>).....	32
HR 7 maart 1980, LJN AB7443, NJ 1980, 353 (<i>Stierkalf</i>)	14, 15, 26, 27, 72
HR 8 oktober 1982, LJN AG4455, NJ 1984, 2 (<i>Buisman/NV Brand- en Variaverzekeringsmaatschappij RVS</i>)	14, 36
HR 24 februari 1984, LJN AG4766, NJ 1984, 415 (<i>Zeug geel-113</i>)	14, 15, 27, 28
HR 29 november 1985, LJN AC9138, NJ 1987, 291 (<i>Van Amsterdam/Van den Hurk</i>)	14
HR 21 oktober 1988, LJN AD0482, NJ 1989, 729 (<i>Spekman/Mullens</i>)	70, 71
HR 8 december 1989, LJN AC0663, NJ 1990, 778 (<i>Vrieling/Rürode</i>)....	79
HR 23 februari 1990, LJN AD1041, NJ 1990, 365 (<i>Zengerle/Blezer</i>)	28, 29, 41, 42
HR 1 juni 1990, LJN AB7631, NJ 1991, 720 (<i>Kolkman/Nationale Nederlanden</i>)	79
HR 15 februari 1991, LJN ZC0150, NJ 1992, 639 (<i>Staat der Nederlanden/Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij</i>).....	32
HR 28 juni 1991, LJN ZC0300, NJ 1992, 622 (<i>Dekker/Van der Heide</i>)....	71
HR 5 december 1997, LJN ZC2517, NJ 1998, 400 (<i>Terminus/ZAO</i>).....	74
HR 27 april 2001, LJN AB1335, NJ 2002, 54 (<i>Donkers/Scholten</i>).....	39, 63, 72
HR 21 december 2001, LJN AD7395, NJ 2002, 75 (<i>Delfland/Stoeterij</i>)	60
HR 25 oktober 2002, LJN AE7010, NJ 2004, 556 (<i>Bunink-Van der Laar/Manege Nieuw Amstelland</i>).....	38, 74, 75
HR 24 januari 2003, LJN AF0694, NJ 2003, 300 (<i>BASF Drukinkt B.V./Rensink</i>)	98

HR 21 september 2007, <i>LJN</i> BA7624, <i>NJ</i> 2008, 241 (<i>Van der Slot/Manege Bergemo</i>)	72
HR 9 november 2007, <i>LJN</i> BA7557, <i>JA</i> 2008, 25, <i>RvdW</i> 2007, 960	60
HR 18 juni 2010, <i>LJN</i> BL9596, <i>NJ</i> 2010, 389 (<i>Koeman c.s./Sijm Agro</i>) ...	60
.....	60
HR 8 oktober 2010, <i>LJN</i> BM6095, <i>NJ</i> 2011, 465 (<i>Hangmat</i>)	36, 37, 38
HR 26 november 2010, <i>LJN</i> BM9757, <i>NJ</i> 2010, 636 (<i>Driessen Beheer/Edco Eindhoven</i>)	49
HR 1 april 2011, <i>LJN</i> BP1475, <i>JA</i> 2011, 56, <i>NJ</i> 2011, 405 (<i>Loretta</i>).....	9, 45, 49, 51, 52, 53, 58, 59, 62, 64, 90, 93, 98

Gerechtshoven

Amsterdam

Hof Amsterdam 20 maart 1997, <i>LJN</i> AK3749, <i>VR</i> 1999, 100 (<i>Admiraal/Van Lemmeren</i>)	40
Hof Amsterdam 25 oktober 2007, <i>LJN</i> BB6504, <i>JA</i> 2008, 2, <i>NJF</i> 2007, 523 (<i>Westfriese Flora</i>)	62

Arnhem

Hof Arnhem 22 oktober 1996, <i>LJN</i> AK3685, <i>VR</i> 1997, 59 (<i>Ziekenfonds Oostnederland/ Stichting Paardrijden Gehandicapten 'n Mölnbelt</i>)	75
Hof Arnhem 22 oktober 1996, <i>LJN</i> AK3686, <i>VR</i> 1997, 60 (<i>Te Voortwis/Ziekenfonds Oostnederland</i>)	77
Hof Arnhem 26 september 2000, <i>LJN</i> AA7766, <i>NJ</i> 2003, 55 (<i>Bielleman/Gemeente Lochem</i>).....	80
Hof Arnhem 30 oktober 2001, <i>LJN</i> AE2231, <i>NJ</i> 2002, 234 (<i>Van den Berg/De Hoefslag</i>)	76
Hof Arnhem 17 juni 2003, <i>LJN</i> AH8810, <i>NJ</i> 2005, 135 (<i>Stal Mansour/Zwolsche Algemeene Schadeverzekering</i>)	76, 85
Hof Arnhem 6 januari 2004, <i>LJN</i> AO5607, <i>NJF</i> 2004, 285.....	55
Hof Arnhem 17 februari 2004, <i>LJN</i> AQ6696, <i>NJ</i> 2004, 405 (<i>Robbesom/Van Vliet</i>).....	35, 77, 85
Hof Arnhem 11 mei 2004, <i>LJN</i> AR6989, <i>NJ</i> 2002, 664 (<i>Reitsma/Van der Kam</i>)	87
Hof Arnhem 11 januari 2005, <i>LJN</i> AS2588, <i>AV&S</i> 2005, 25 (<i>Agressieve bijtende hond in Dierenopvang</i>).....	35
Hof Arnhem 11 oktober 2005, <i>JA</i> 2006, 100 (<i>Huifkarongeval</i>)	41
Hof Arnhem 20 juni 2006, <i>LJN</i> AY7207, <i>NJ</i> 2006, 451 (<i>Wijngaard/Pony Recreatie Het Lamoen</i>).....	81
Hof Arnhem 10 maart 2009, <i>LJN</i> BH7783, <i>NJF</i> 2009, 320 (<i>Van Bunderen/Zonnebeld</i>)	42
Hof Arnhem 1 mei 2012, <i>LJN</i> BW4851	88

's-Hertogenbosch

Hof 's-Hertogenbosch 9 maart 2004, <i>LJN</i> AO6194, <i>VR</i> 2005, 12 (<i>Bruinsma-Hof/Valkema</i>).....	41
--	----

Leeuwarden

Hof Leeuwarden 22 juni 2010, <i>LJN</i> BN0684, <i>JA</i> 2010, 115 (<i>X/Politie Regio IJsselland</i>)	43
Hof Leeuwarden 28 februari 2012, <i>LJN</i> BV7349, <i>JA</i> 2012, 73, <i>VR</i> 2013, 10	56, 96

Rechtbanken

Amsterdam

Rechtbank Amsterdam 27 april 1983, <i>LJN</i> AL7628, <i>VR</i> 1984, 98 (<i>Plooyer/Unigarant NV</i>)	42
Rechtbank Amsterdam 31 mei 1995, <i>LJN</i> AD2357, <i>NJ</i> 1996, 172 (<i>Rheinland Verzekeringen N.V./Stibbe</i>)	42
Rechtbank Amsterdam 25 februari 1998, <i>LJN</i> AK3889, <i>VR</i> 1998, 188 (<i>Baggen/Andriessen</i>)	80
Rechtbank Amsterdam 16 mei 2007, <i>LJN</i> BA6824, <i>JA</i> 2007, 107	91

Arnhem

Rechtbank Arnhem 20 april 2011, <i>LJN</i> BQ3915, <i>JA</i> 2011, 116 (<i>X/De Goudse Schadeverzekeringen N.V.</i>)	54
--	----

's-Gravenhage

Rechtbank 's-Gravenhage 5 december 2012, <i>LJN</i> BY5997, <i>JA</i> 2013, 31, <i>NJF</i> 2013, 37 (<i>CZ – OHRA tegen x/x tegen Reaal Schadeverzekeringen</i>) ..	56, 59, 79, 89
---	----------------

Groningen

Rechtbank Groningen 19 oktober 2001, <i>LJN</i> AJ0693, <i>Prg.</i> 2001, 5775 (<i>Mulder/Erven Grimme</i>)	39, 63
---	--------

's-Hertogenbosch

Rechtbank 's-Hertogenbosch 22 september 2004, <i>LJN</i> AR7489, <i>NJF</i> 2004, 604 (<i>Loretta</i>)	51
Rechtbank 's-Hertogenbosch 21 januari 2009, <i>LJN</i> BH0728, <i>JA</i> 2009, 52	36

Oost-Brabant

Rechtbank Oost-Brabant 27 februari 2014, <i>JA</i> 2014, 59, <i>NJF</i> 2014, 155	10, 95, 97
---	------------

Oost-Nederland

Rechtbank Oost-Nederland 22 januari 2013, <i>LJN</i> BZ0473, <i>VR</i> 2013, 89	81
---	----

Maastricht

Rechtbank Maastricht 12 november 2003, <i>LJN</i> AN8406 (<i>X/M.A.S.H. NV</i>)	55
---	----

Rechtbank Maastricht 20 december 2006, <i>LJN AZ5038</i> , <i>JA</i> 2007, 30 (<i>Ongeluk tijdens carnavalsoptocht</i>)	41
<i>Roermond</i>	
Rechtbank Roermond 17 augustus 2005, <i>LJN AU1736</i> , <i>JA</i> 2005, 98, <i>VR</i> 2006, 25 (<i>De Boer/Cornelissen</i>).....	80
<i>Rotterdam</i>	
Rechtbank Rotterdam 17 maart 2004, <i>LJN AP5279</i> , <i>NJF</i> 2004, 339	87
Rechtbank Rotterdam 15 februari 2006, <i>LJN AY6381</i> , <i>JA</i> 2006, 55	75, 76
Rechtbank Rotterdam 18 februari 2009, <i>LJN BK1926</i> , <i>VR</i> 2009, 25 (<i>Van der Valk/Stal Ravensheuvel</i>)	76
<i>Utrecht</i>	
Rechtbank Utrecht 24 maart 1999, <i>NJK</i> 1999, 46 (<i>Wantenaar/Gross</i>)....	42
Rechtbank Utrecht 8 augustus 2007, <i>LJN BB1403</i> , <i>JA</i> 2007, 153 (<i>Hondenbeet</i>)	44
<i>Zeeland-West-Brabant</i>	
Rechtbank Zeeland-West-Brabant 9 januari 2013, <i>NJF</i> 2013, 183 (<i>D./Stichting Ruitersportcentrum Caprice</i>)	41
<i>Zutphen</i>	
Rechtbank Zutphen 21 april 2010, <i>LJN BM4553</i> , <i>JA</i> 2010, 89	40
Rechtbank Zutphen 26 mei 2010, <i>LJN BM6031</i>	86
<i>Zwolle</i>	
Rechtbank Zwolle 18 november 1998, <i>LJN AJ6551</i> , <i>VR</i> 1999, 153 (<i>Evertse/Vosman</i>)	80
<u>Kantongerechten</u>	
<i>Bergen op Zoom</i>	
Kantonrechter Bergen op Zoom 16 januari 2008, <i>LJN BC2035</i> , <i>JA</i> 2008, 40, <i>NJF</i> 2008, 83, <i>Prg.</i> 2008, 103 (<i>Pistorius/Lambregts</i>)	65
<i>Heerenveen</i>	
Kantonrechter Heerenveen 9 maart 2011, <i>LJN BP7493</i> , <i>JA</i> 2011, 125....	55
<i>Zwolle</i>	
Kantonrechter Zwolle 14 december 2004, <i>JA</i> 2005, 56 (<i>Gevecht tussen twee honden en een kat</i>)	41
<u>Arbitraal vonnis</u>	
Arbitraal vonnis 24 juli 1994, <i>LJN AJ6136</i> , <i>VR</i> 1995, 30	34

Andere bronnen

Parlementaire stukken

Kamerstukken II 1988/89, 21 202, nr. 3

Kamerstukken II 1991/92, 21 202, nr. 9

Kamerstukken II 2009/10, 31 389, nr. 68